

**İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEMEDE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE
TERİM SORUNU**

Bilge Öcay

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OCAK, 2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 (altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Bilge

Soyadı : ÖCAY

Bölümü : Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

İmza :

Teslim Tarihi : 25/12/2023

TEZİN

Türkçe Adı : İlköğretim İkinci Kademedeki Dil Bilgisi Öğretiminde Terim Sorunu

İngilizce Adı : The Problem of Teaching Grammar Term at the Second Level of Primary Education

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Bilge ÖCAY

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Bilge ÖCAY tarafından hazırlanan “İlköğretim İkinci Kademedeki Dil Bilgisi Öğretiminde Terim Sorunu” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Necati DEMİR .....

(Türkçe Eğitimi ABD, Gazi Üniversitesi)

Başkan : Doç. Dr. Filiz METE .....

(Türkçe Eğitimi ABD, Hacettepe Üniversitesi)

Üye : Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ .....

(Türkçe Eğitimi ABD, Gazi Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 25/12/2023

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban ÇETİN .....

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün, "Şahsi meselemdir." dediği Hatay'ımıza...

TEŞEKKÜR

Öncelikle; lisans eğitimimden itibaren beni lisansüstü eğitim için cesaretlendiren, özellikle dil bilgisi alanında gelişmemi sağlayan, bana bilgilerini aktaran, tez konumu bulma sürecimde ve tezimi yazma sürecimde desteklerini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Necati DEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez konumu belirlememde ve tespitlerimi gerçekleştirmemde bana katkısı olan, "Ama siz de bir noktada öğrencisiniz." diyerek beni kendi saflarına çekmeye çalışan, saygılarımı ve en önemlisi sevgilerini benden esirgemeyen canım öğrencilerime çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim süresince benden yardımını, desteğini esirgemeyen canım arkadaşım Bengisu Tuncar'a çok teşekkür ederim.

Bana her zaman güvenen, beni saygı ve sevgi çerçevesinde yetiştiren, kararlarımı destekleyen ve her zaman yanımda olan, her şeyden çok sevdiğim anneme ve babama sonsuz teşekkür ederim.

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEMEDE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE TERİM SORUNU

(Yüksek Lisans Tezi)

Bilge Öcay

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak, 2024

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; ilköğretim ikinci kademe de yer alan 5, 6, 7, 8. sınıf öğrencileri için MEB Yayınları ve diğer yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları ile Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan kazanım kavrama testleri, beceri temelli testler, çalışma fasikülleri, çalışma soruları, çalışma sayfalarında yer alan dil bilgisi terimlerinin farklılığını saptamaktır. Nitel özellik taşıyan, betimsel bir araştırma olan bu çalışmada araştırmanın inceleme nesnelere; 5. Sınıf Anıttepe Yayıncılık'a ait ders kitabı, 6. sınıf seviyesinde hazırlanan MEB Yayınlarına ait iki ders kitabı ve Ata Yayıncılık'a ait ders kitabı, 7. sınıf seviyesinde hazırlanan MEB Yayınlarına ait iki ders kitabı ve Özgün Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabı, 8. Sınıf MEB Yayınlarına ait ders kitabı ile ÖDSGM (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü) tarafından hazırlanan kazanım kavrama testleri, beceri temelli testler, çalışma fasikülleri, çalışma soruları, çalışma sayfaları oluşturmaktadır. Verilerin toplanması amacıyla doküman incelemesi tekniği seçilmiştir. Dil bilgisi terimlerinde MEB kaynakları arasında referans bir kaynak olmamasından terimler, Zeynep Korkmaz tarafından hazırlanan Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü esas alınarak incelenmiştir. Çalışmanın sonunda; 5. sınıf kazanımlarında kök teriminin iki farklı terimle, yapım eki teriminin beş farklı terimle; ses olaylarından yumuşamanın üç farklı terimle, ünsüz uyumunun dört farklı terimle, ünlü

düşmesinin üç farklı terimle, ünsüz türemesinin iki farklı terimle, ünlü daralmasının ise tek terimle karşılandığı saptanmıştır. 6. sınıf kazanımlarında ad teriminin üç farklı terimle, sıfat teriminin dört farklı terimle, ad tamlamalarının iki farklı terimle, sıfat tamlamalarının iki farklı terimle, edatların dört farklı terimle, bağlaçların ve ünlemlerin tek terimle; basit kelime, türemiş kelime, birleşik kelime terimlerinin tek terimle, zamirlerin beş farklı terimle yer aldığı saptanmıştır. 7. sınıf kazanımlarında fiil teriminin iki farklı terimle, bildirme kiplerinin üç farklı terimle, tasarlama kiplerinin dört farklı terimle, şahıs eki teriminin iki farklı terimle, fiilde zaman kayması teriminin üç farklı terimle; basit fiil, türemiş fiil, birleşik fiil terimlerinin tek terimle, zarf teriminin iki terimle, kılış teriminin iki terimle, oluş ve durum fillerinin tek terimle yer aldığı saptanmıştır. 8. sınıf kazanımlarında çekimsiz fiil teriminin iki farklı terimle; çekimsiz fiillerin alt başlıklarından olan ad-fiilin üç terimle, sıfat-fiil ve zarf-fiil terimlerinin iki farklı terimle, dolaylı tümleç ve zarf tümlecinin iki farklı terimle yer aldığı saptanmıştır. Cümle türleri ile ilgili ise sınıflandırmada farklılık bulunduğu ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yer almayan terimlere ve sınıflandırmalara yer verildiği saptanmıştır. Çalışmanın sonunda, terimlerle ilgili ulaşılan sonuca yönelik önerilere ve ilgili alan dâhilinde yapılabilecek çalışma önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Terim, dil bilgisi öğretimi, ders kitapları, Ölçme, Değerlendirme ve

Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü kaynakları, Türkçe Dersi Öğretim Programı.

Sayfa Adedi : xvii + 158

Danışman : Prof. Dr. Necati DEMİR

THE PROBLEM OF TEACHING GRAMMAR TERM AT THE SECOND LEVEL OF PRIMARY EDUCATION

(M.S. Thesis)

Bilge Öcay

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

January, 2024

ABSTRACT

The aim of this study; Textbooks prepared by Ministry of Education Publishing and other publishing houses for 5th, 6th, 7th, 8th grade students in the second level of primary education, and achievement comprehension tests, skill-based tests, study fascicles, study questions prepared by the General Directorate of Measurement, Evaluation and Examination Services, To determine the difference of grammar terms in the worksheets. In this study, which is a descriptive research with a qualitative feature, the research objects of the research are; 5th grade Anittepe Publishing textbook, two 6th grade textbooks of Ministry of Education Publishing and Ata Publishing, two 7th grade textbooks from Ministry of Education Publications and a textbook prepared by Özgün Publishing, It consists of the 8th Grade Ministry of Education Publications textbook and the achievement comprehension tests, skill-based tests, study fascicles, study questions, and worksheets prepared by General Directorate of Assessment, Evaluation and Examination Services. In order to collect the data, the document analysis technique was chosen. Since there is no reference source among Ministry of Education resources in terms of grammar, the terms were examined based on the Dictionary of Grammar Terms prepared by Zeynep Korkmaz. At the end of the study; in the 5th grade learning outcomes, the root term is used with two different terms, the suffix term

is used with five different terms; it has been determined that softening of phonemes is met with three different terms, consonant harmony with four different terms, vowel drop with three different terms, consonant derivation with two different terms, and vowel contraction with a single term. In the 6th grade learning outcomes, the term noun with three different terms, the term adjective with four different terms, the noun clauses with two different terms, the adjective clauses with two different terms, the prepositions with four different terms, the conjunctions and exclamations with one term; It has been determined that the terms simple word, derived word, compound word take place with a single term, and pronouns with five different terms. In the 7th grade learning outcomes, verb term with two different terms, declarative modes with three different terms, design modes with four different terms, person suffix term with two different terms, verb tense term with three different terms; It has been determined that the terms simple verb, derived verb, compound verb are included with one term, the term adverb with two terms, the term kis with two terms, and the verbs of occurrence and state with a single term. In 8th grade learning outcomes, the term of inflected verb is used with two different terms; It has been determined that the noun-verb, which is one of the sub-headings of the inflected verbs, has three terms, the adjective-verb and adverb-verb terms with two different terms, and the indirect object and adverb complement with two different terms. Regarding sentence types, it was determined that there was a difference in classification and terms and classifications that were not included in the Grammar Terms Dictionary were included. At the end of the study, suggestions for the conclusion reached about the terms and suggestions for work that can be done within the relevant field are given.

Keywords : Term, grammar teaching, textbooks, General Directorate of Assessment,
Evaluation and Examination Services resources, Turkish Lesson
Curriculum.

Page Number : xvii + 158

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Necati DEMİR

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Alt Problemleri.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	3
1.5. Varsayımlar	4

1.6. Sınırlılıklar.....	5
1.7. Tanımlar.....	5
BÖLÜM II.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Dil.....	7
2.2. Ana Dili.....	14
2.3. Dil Bilgisi.....	19
2.4. Dil Bilgisi Öğretimi.....	23
2.5. Terim.....	29
2.6. Dil Bilgisi Öğretiminde Terim.....	31
2.7. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü.....	33
2.8. İlgili Araştırmalar.....	34
BÖLÜM III.....	38
YÖNTEM.....	38
3.1. Araştırmanın Modeli.....	38
3.2. Veri Kaynakları.....	39
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	39
BÖLÜM IV.....	40
BULGULAR VE YORUMLAR.....	40
4.1. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 5. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	41
4.1.1. 5. Sınıf Ders Kitabı.....	42
4.1.2. 5. Sınıf Kazanım Kavrama Testleri.....	44

4.1.3. 5. Sınıf Beceri Temelli Testler	46
4.1.4. 5. Sınıf Çalışma Fasikülleri.....	48
4.1.5. 5. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı	51
4.2. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 6. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	54
4.2.1. 6. Sınıf Ders Kitapları	58
4.2.2. 6. Sınıf Kazanım Kavrama Testleri	63
4.2.3. 6. Sınıf Beceri Temelli Testler	65
4.2.4. 6. Sınıf Çalışma Fasikülleri.....	65
4.2.6. 6. Sınıf Açıköğretim Ortaokulu Soruları.....	70
4.2.7. 6. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı	71
4.3. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 7. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	79
4.3.1. 7. Sınıf Ders Kitapları	83
4.3.2. 7. Sınıf Kazanım Kavrama Testleri	92
4.3.3. 7. Sınıf Çalışma Fasikülleri.....	94
4.3.4. 7. Sınıf Beceri Temelli Testler	97
4.3.5. 7. Sınıf Çalışma Soruları.....	97
4.3.6. 7. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı	98
4.4. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 8. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	106
4.4.1. 8. Sınıf Ders Kitabı	110
4.4.2. 8. Sınıf Türkçe Ünitelendirilmiş Örnek Sorular	113
4.4.3. Ölçme Değerlendirme Merkezlerinin Hazırladığı Çalışma Soruları.....	113

4.4.4. Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü Veri Analizi İzleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı Çalışma Soruları.....	116
4.4.5. Örnek Sorular	116
4.4.6. 8. Sınıf Çalışma Fasikülleri.....	117
4.4.7. 8. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı	119
BÖLÜM V	128
SONUÇ VE ÖNERİLER	128
5.1.1. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 5. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	128
5.1.2. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 6. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	130
5.1.3. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 7. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	132
5.1.4. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 8. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri.....	136
5.2. Öneriler	141
KAYNAKLAR.....	144

KISALTMALAR LİSTESİ

LGS	Liselere Geçiş Sistemi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
ÖDM	Ölçme Değerlendirme Merkezi
ÖDSGM	Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
s.	sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>T.5.3.10. Kökleri ve Ekleri Ayırt Eder</i>	
<i>T.5.3.11. Yapım Ekinin İşlevlerini Açıklar Kazanımlarına Ait Terim Farklılıkları</i>	49
Tablo 2. <i>T.5.4.11. Yazılarında Ses Olaylarına Uğrayan Kelimeleri Doğru Kullanır</i>	
<i>Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	50
Tablo 3. <i>T.6.3.7. Çekim Eklerinin İşlevlerini Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	
.....	68
Tablo 4. <i>T.6.3.8. İsim ve Sıfatların Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına</i>	
<i>Ait Terim Farklılıkları</i>	71
Tablo 5. <i>T.6.3.9. İsim ve Sıfat Tamlamalarının Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar</i>	
<i>Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	72
Tablo 6. <i>T.6.3.10. Edat, Bağlaç ve Ünlemlerin Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar</i>	
<i>Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	73
Tablo 7. <i>T.6.3.12. Zamirlerin Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına Ait</i>	
<i>Terim Farklılıkları</i>	74
Tablo 8. <i>T.7.3.9. Çekim Eklerinin İşlevlerini Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	
.....	92
Tablo 9. <i>T.7.3.10. Basit, Türemiş ve Birleşik Fiilleri Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim</i>	
<i>Farklılıkları</i>	95

Tablo 10. <i>T.7.3.11. Zarfların Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	97
Tablo 11. <i>T.7.4.13. Ek-Fiili İşlevlerine Uygun Olarak Kullanır Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	98
Tablo 12. <i>T.7.3.12. Fiillerin Anlam Özelliklerini Fark Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	99
Tablo 13. <i>T.8.3.8. Metindeki Anlatım Bozukluklarını Belirler Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	112
Tablo 14. <i>T.8.3.9. Fiilimsilerin Cümledeki İşlevlerini Kavrar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	113
Tablo 15. <i>T.8.4.18. Cümlelerin Öğelerini Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	114
Tablo 16. <i>T.8.4.19. Cümle Türlerini Tanır Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	116
Tablo 17. <i>T.8.4.20. Fiillerin Çatı Özelliklerinin Anlama Olan Katkısını Kavrar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları</i>	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> 5. Sınıf Kazanım Kavrama Testi-7 6.soru.....	42
<i>Şekil 2.</i> 3. Tema Şanlıurfa ÖDM 4. soru.....	46
<i>Şekil 3.</i> Teknoloji Bağımlılığı metni 7. etkinlik.....	56
<i>Şekil 4.</i> Vermek Çoğalmaktır metni 5. etkinlik.....	56
<i>Şekil 5.</i> 2. Tema Bartın ÖDM 60. soru	62
<i>Şekil 6.</i> 4. Tema Aydın ÖDM isimler tablosu.....	64
<i>Şekil 7.</i> 4. Tema Aydın ÖDM etkinlik 13	64
<i>Şekil 8.</i> 4. Tema Aydın ÖDM etkinlik 16	65
<i>Şekil 9.</i> Cümlelerin Ögeleri tablosu	67
<i>Şekil 10.</i> Çiçek Dürbünü metni 6. etkinlik.....	79
<i>Şekil 11.</i> Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda metni 5. etkinlik	80
<i>Şekil 12.</i> Mesele Kuyumcuyu Bulmakta metni 8. etkinlik.....	81
<i>Şekil 13.</i> Fiil çekim ekleri.....	87
<i>Şekil 14.</i> Fiillerin çatı özellikleri.....	110
<i>Şekil 15.</i> Anlatım bozuklukları sınıflandırması	111

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde ana dili dersleri ile ilgili durum değerlendirmesi yapılmaktadır. Mevcut durumun değerlendirilmesi sonucu problem durumu açıklanmaktadır. Ardından araştırmanın alt problemleri, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımları verilmektedir.

1.1. Problem Durumu

Ana dili her ülkenin kimliğidir. Gerek millî beraberliği sağlamak gerek gelecek kuşaklara aktararak millî bütünlüğü korumak amacıyla ana diline bireylerin ilkokula başlamalarından itibaren önem verilmektedir. Ana dilinin etkili kullanımı, hem bireyin toplum içinde diğer bireylerle anlaşmasını hem de eğitim alanındaki öğrenmelerin gerçekleşmesini kolaylaştırır. Bireyin ana dilindeki başarısı ile okul başarısı ve çevreye uyumu arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ana dili öğrenimi bütün derslerin temelini oluşturur (Ünalın, 2006, s. 5-6). Ülkemizde dil eğitimi temelde ana dili dersleri olan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde yapılmaktadır. Bu derslerin yanı sıra ilköğretimde; Okuma Becerileri, Yazarlık ve Yazma Becerileri, Yaşayan Diller ve Lehçeler, İletişim ve Sunum Becerileri, Medya Okuryazarlığı, Düşünme Eğitimi dersleri yer almaktadır. Ortaöğretimde ise Seçmeli Türk Dili ve Edebiyatı, Diksiyon ve Hitabet, Osmanlı Türkçesi, Ortak Türk Edebiyatı dersleri yer almaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafında hazırlanan öğretim programlarında derslerin amaçları, içerikleri, kazanımları yer almaktadır. Bu derslerde amaç öğrencilerin Türkçeyi,

konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanmasıdır. Ana dili öğretiminin amacı, çocuklara dilini öğretmek ve ondan yararlanabilmek becerisini kazandırmaktır. Bir dilden yararlanabilmek, onu kolaylıkla ve zarafetle söyleyip yazabilmek demektir (İşcan ve Kolukısa, 2005, s. 307). Dolayısıyla ana dili öğretimine önem verilmelidir ve ana dili öğretimi titizlikle yapılmalıdır. Ülkemizde, temelde Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde verilen dil eğitiminin bir kısmını dil bilgisi öğretimi oluşturmaktadır. Dil bilgisi, “Bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle olarak dizilmeleri ve cümle içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir bilim dalıdır.” (Türk Dil Kurumu, 2023). Güneş’e göre (2013), dil bilgisi, yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda dili tanıma ve öğrenmenin de temelidir (s. 72-73). Dil bilgisi öğretimi ise terimler üzerinden sağlanmaktadır. Terimler; bilim, sanat, spor, meslek dallarına ait kelimelerdir. Terimler, tek anlamlı olmalıdır çünkü terimin ifade ettiği tek bir şey olmalıdır ki anlamı açık olsun. Aynı kavramı ifade eden birden fazla terim olmamalıdır ki bu da terimin aydınlık olma özelliğine gölge düşürür.

Bireyler ana dillerini bildikleri ölçüde dile hâkim olmaktadır ve dilin anayasasını dil bilgisi kuralları oluşturmaktadır. Türkçe dersinin anayasası ise Türkçe Dersi Öğretim Programı’dır. Öğretmenler, programdaki kazanımları kılavuz olarak eğitim ve öğretim gerçekleştirmektedirler. Türkçe dersi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 62. maddesine göre devletin sorumluluğu ve vazifesidir. Bu nedenle, Türkçe dersi öğretim materyallerinin bu sorumluluğu tek kanalda yerine getirip getirmediği kontrol edilmelidir ve sonuçları paylaşılmalıdır.

Türkçe dersinin materyallerini; MEB Yayınları ve diğer yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları ile MEB ÖDSGM tarafından hazırlanan kazanım kavrama testleri, çalışma fasikülleri, beceri temelli testler, çalışma sayfaları ve çalışma soruları oluşturmaktadır. Birden çok kanalın hazırladığı materyaller arasında dil bilgisi öğretiminin temel niteliğini oluşturan terimler arasında birlik sağlanıp sağlanmadığı sorusu akıllara gelmektedir. Bu noktada çalışmanın problem cümlesini “*İlköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi öğretiminde terimler farklılık göstermekte midir?*” sorusu oluşturmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; ilköğretim ikinci kademedede yer alan 5, 6, 7, 8. sınıf öğrencileri için MEB Yayınları ve diğer yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları ile Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan kazanım kavrama testleri, beceri temelli testler, çalışma fasikülleri, çalışma soruları, çalışma sayfalarında yer alan dil bilgisi terimlerinin farklılığını saptamaktır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranacaktır:

- I. MEB Yayınları tarafından hazırlanan ders kitaplarında, diğer yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında, MEB ÖDSGM kaynaklarında dil bilgisi kazanımlarına ait terimlerin durumu nedir?
- II. Üç kaynak birden karşılaştırıldığında her terim kaç farklı şekilde ders materyallerinde yer almaktadır?

1.3.Araştırmanın Alt Problemleri

5. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?
6. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?
7. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?
8. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?

1.4.Araştırmanın Önemi

Dil bilgisi öğretimi, hassas ve titizlikle yapılması gereken bir alandır. Bu çalışma, ilköğretim ikinci kademedede bir öğrencinin karşısına çıkabilecek tüm materyallerin taranarak dil bilgisi terimlerinin farklılığını ortaya koymasından önemlidir.

Öğrencilerimiz, ilköğretim ikinci kademe -ortaokul- yaşantılarına 5. sınıftan itibaren başlamaktadır. 5. sınıftan 8. sınıfa kadar her kademedede dil bilgisi konuları farklılaşmaktadır. Öğrenciler, ilk kademedede öğrendikleri dil bilgisi kazanımlarının üzerine yenilerini inşa ederek ilerlemektedirler. Öğrencilerin alt kademedede öğrendikleri kazanımlar farklı terimlerle

üst kademelerde karşılıklarına çıkabilmektedir. Bu çalışma, kademeler arasında aynı kazanıma ait dil bilgisi terimlerinin de farklılaştığını ortaya koyması açısından önemlidir.

Öğrencilerin dil bilgisi öğretiminde kazanımları, her kavramın tek bir terimle karşılandığı şekilde öğrenmeleri gerektiğini ortaya koyması açısından önemlidir.

1.5. Varsayımlar

Dil bilgisi kazanımları, 2019 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda şöyle geçmektedir:

- T.5.3.10. Kökleri ve ekleri ayırt eder.
- T.5.3.11. Yapım ekinin işlevlerini açıklar.
- T.5.4.11. Yazılarında ses olaylarına uğrayan kelimeleri doğru kullanır.
- T.6.3.7. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.
- T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.9. İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.11. Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.
- T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.7.3.9. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.
- T.7.3.10. Basit, türemiş ve birleşik fiilleri ayırt eder.
- T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder.
- T.7.4.13. Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır.
- T.8.3.8. Metindeki anlatım bozukluklarını belirler.
- T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar.
- T.8.4.18. Cümlenin öğelerini ayırt eder.

T.8.4.19. Cümle türlerini tanıır.

T.8.4.20. Fiillerin çatı özelliklerinin anlama olan katkısını kavrar (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019, s. 36-50).

Ancak bu kazanımların hepsinin açıklamaları bulunmamaktadır, alt başlıklara ait terimler her kazanımda yer almamaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda araştırmanın sonucuna ilişkin varsayımlar şu şekildedir:

- 1) Ders kitaplarının ve MEB ÖDSGM kaynaklarının programdaki dil bilgisi terimleri dikkate alınarak hazırlandığı varsayılmaktadır.
- 2) Programda terimlerin ve açıklamaların tamamı yer almadığı için dil bilgisi terimlerinin çoğunda birlik sağlanmadığı düşünülmektedir.
- 3) Ders kitaplarında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında terimlerin birden fazla adlandırmasının yer aldığı düşünülmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları ve diğer yayınevleri tarafından hazırlanan Türkçe dersi 5, 6, 7 ve 8. seviye ders kitapları; MEB ÖDSGM kaynakları – çalışma fasikülleri, kazanım kavrama testleri, beceri temelli testler, çalışma soruları, çalışma sayfaları– ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Terim: Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime; ıstılah (Türk Dil Kurumu, 2023).

Öğretim programı: Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan; ders programı, müfredat, müfredat programı (Türk Dil Kurumu, 2023).

Dil bilgisi: Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim; gramer (Türk Dil Kurumu, 2023).

ÖDSGM: 14 Mart 2014 tarih ve 28941 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, 6528 nolu Millî Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile kurulan bir kuruluştur. Eğitim vizyonu ve misyonu ise şu şekildedir: “Ölçme ve değerlendirme konusunda uyguladığı yöntemlerle ulusal ve uluslararası platformlarda referans bir kurum olmak. Eğitim sistemimizin performansının değerlendirilmesine ve bu konuda alt yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmak, uygulanmakta olan sınavların güvenlik ve kalite düzeyinin artırılmasına ortam ve imkân sağlamaktır.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

ÖDSGM kaynakları: Yukarıda tanımı verilen kuruluş tarafından il bazında kurulan Ölçme Değerlendirme Merkezlerinde oluşturulan kaynaklardır. Ortaokul seviyesinde her kademeye göre hazırlanan kazanım kavrama testleri, çalışma fasikülleri, beceri temelli testler, çalışma sayfaları ve çalışma soruları bu kaynaklardandır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde; dil, ana dili, dil bilgisi, dil bilgisi öğretimi, terim kavramları ile ilgili bilgi verilmiştir. Araştırmanın temelini oluşturan dil bilgisi öğretiminde terimin yeri ile ilgili açıklamalarla devam edilmiştir. Yapılan araştırmayla ilişkili kavramlara, kuramsal çerçeveye ve konu ile ilgili olarak yapılmış benzer çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Dil

Sosyal bir varlık olan insan, bir toplumun içine doğar ve o toplumda yetişir, toplumla birlikte var olur. Toplumsal düzenin bir parçası olan insan, çevresiyle iletişimini dil sayesinde kurar.

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir iletişim aracıdır. TDK Türkçe Sözlük'te, "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban." olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023).

Dil, toplum ve birey olmanın bir gereğidir. Dil, duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtararak, aralarında duygu ve düşünce birliği olan bir cemiyet, yani millet hâline getirir (Kaplan, 1987, s. 9). Dil, içinde konuşulan toplumun maddi ve manevi unsurlarını bünyesinde barındırır ve ulusal bir kimlik oluşturur. Bireyin topluma aidiyetini sağlar.

Seslerle örülü gelişmiş bir sistem olan dil; bireylere duygularını, düşüncelerini, isteklerini anlatma fırsatı verir. Her toplum; dilini kendi düşünce ve değer yargılarına göre şekillendirir,

ortak kurallar oluşturur. Dil, konuşucuları tarafından kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu bakımdan dil, yaşam boyu bireylere eşlik eden canlı bir varlıktır.

Düşünce, dilin mihenk taşıdır. Dilin zenginliği, düşünce zenginliği ile doğru orantılıdır. Dil, toplumsal açıdan iletişim zenginliğinin temel kaynağıdır. Eğer toplum içerisinde iletişim zenginliği sağlanmazsa toplum hayatı bir sağırlar diyaloguna dönüşür (Ünalın, 2006, s. 5). Dilin zenginliğini yansıtan sözlü kültür ürünlerinin nesilden nesle aktarılması toplumsal yaşamın düzenlenmesi ve toplumsal normların, düşüncelerin geçmiş ile gelecek nesil arasında diyalogunu devam ettirmesi açısından önemlidir.

Dil, birçok işlevi yerine getirmesi nedeniyle çok yönlü bir kimliğe sahiptir. İnsanların sosyal iletişim aracı olan dil; kolektif bilinç oluşturma, toplum düzenini ve aidiyetini sağlama, nesilden nesle toplumun dünya görüşünü aktarma, toplumu birleştirme ve toplumsal etki alanı oluşturma açısından sosyolojik; insan zihnindeki düşüncelerin aktarılması, davranışların söze dönüştürmesi açısından psikolojik ve insan benliğinin ayrılmaz bir parçası olmasıyla ruhî bir olgudur.

Birçok araştırmacı tarafından dilin çeşitli tanımları yapılmıştır ve dil farklı yönleriyle ele alınmıştır:

Wilhelm von Humboldt, dili: “Bir iç yaşantı ve dünya görüşü kalıbı.” olarak tanımlamaktadır. Bu ulusal ögeyi bireyler paylaşır. Dil; ulusun karakterine, ruh gücüne bağlıdır ve ulusun karakterini niteler. Dil, bir topluluğu ulus hâline getirme açısından etkin bir ruh gücü taşımaktadır (Humboldt’tan aktaran Dilaçar, 1978, s. 9).

Ediskun’a göre (1999), dillerin bir geniş bir de dar anlamı vardır. Geniş anlamıyla dil, insanların anlaşmalarını çeşitli işaretlerle sağlayan bir sistemdir. Dar anlamıyla dil ise bir toplumdaki insanların anlaşmalarını konuşma ya da yazıyla sağlayan işaretler sistemidir (s. 9).

Geniş anlamlı dile örnek olarak jest, mimik, pandomim, çiçek, müzik vb. beden ve sembollerin işin içine girdiği tanımlar verirken dar anlamlı dile seslerin işaretlerini ve anlamlarını örnek olarak göstermektedir. “Kangır” kelimesinin bugün “hangi” şeklini alması, “bağır” sözcüğünün önceden “karacığer” anlamında kullanılması gibi şekilsel ve anlamsal değişimler dar anlamlı dil kapsamında ele alınmaktadır (s. 10).

Ediskun (1999); her dilin ruhbilimsel, doğal ve toplumsal nitelikleri olduğunu ifade etmektedir. İnsana ve insanlığa özgü olması, dilekleri anlatmaya yaraması, işitme ve görme duyumuza sıkı sıkıya bağlı işaretler sistemi olması dilin ruhbilimsel niteliğiyle ilgili olduğunu ifade etmektedir (s. 9-10).

Korkmaz (2003); dili, insanlar arasındaki anlaşmayı sağlayan en gelişmiş bildirişme aracı olarak tanımlamaktadır. Bir toplumu oluşturan kişilerin düşünce ve duygularının o toplumda ses ve anlam bakımından geçerli ortak ögeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir sistem olarak ifade etmektedir (s. 2).

Korkmaz, dilin de tıpkı doğal olaylar gibi yasaları olduğunu söylemektedir. Doğal olayları zorlamaya, değiştirmeye, bozmaya yeltendiğimizde tepkiyle karşılaşacağımız gibi dili de kendi yasalarına ve kurallarına aykırı olarak değiştirmeye yeltendiğimizde tepkiyle karşılaşacağımızı belirtmektedir. Dilin yalnızca kendi yasalarına ve kurallarına uyan değişmelere karşı uysal olduğunu belirtmektedir. Doğal olayların oluş ya da ortadan kalkış nedeni başka bir olay olduğu gibi dilde de bir kelimenin doğması, gelişmesi, değişmesi, ölmesi başka bir kelimenin kendinden zayıf olanın yerine geçmesindedir. Bunu da dilin doğal niteliğine bağlamaktadır.

Korkmaz dilin doğal niteliğinin yanında, dilin toplumdaki bireylerin anlaşmalarını sağlayan işaretler sistemi olmasıyla onu toplumsal bir kurum olduğunu da belirtmektedir. Dildeki her türlü oluşumların, gelişmelerin, değişimlerin toplumsal koşullara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kelimeler toplum koşullarına bağlı olarak kullanılmayabilir, anlam daralmasına veya genişlemesine uğrayabilirler (s. 10).

Korkmaz, dili ulusal birliğin niteliklerinden biri olarak saymaktadır. Bir ulustaki bireyleri mantık, felsefe ve töre konusunda birleştiren en güçlü bağ dil olduğunu; dilsiz bir toplum ve toplumsuz bir dil düşünülmemeyeceğini ve tüm bunların dilin toplumsal yönünü oluşturduğunu belirtmektedir (s. 11).

Ergin'e göre dil (2013), insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabîi bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen bir zamanda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir. Ergin, tabii bir vasıta olan dilin dilin tabiatına insanların uymaya mecbur

oldukları, onu olduğu gibi kabul etmeleri gerektiği, ona hükmedemeyeceklerini söylemektedir (s. 3).

Dilin canlı olması, yapısında kurallar bulundurmasına ve kendisine uymayan kuralları kabul etmemesiyle açıklanmaktadır. Gerek bireylerin gerek toplumsal müdahalelerin dilin doğal gelişimine uygun olmayan bir şeyi dile kabul ettiremeyeceklerini söylemektedir. Canlı bir varlık olarak tanımlanan dil, sürekli bir gelişim ve değişim içinde olan ancak bu değişimi ve gelişimi de kendi kurallarına göre gerçekleştiren bir varlıktır.

Dilin gizli antlaşmalar sistemi oluşu ise her kavmin kendi sözcüğünü ayrı ifade etmesiyle açıklanmaktadır. Örneğin tüm Türkler sert cisme “taş” demektedirler ve sözcükler bu şekilde mana kazanıp üzerinde uzlaşmaktadır. Bu gizli antlaşmanın, toplumun tüm fertleri arasında mevcut olduğunu söylemektedir.

Ergin; dilin içtimai ve millî müessese olmasının toplumu ayakta tuttuğunu, toplumun varlığını sağladığını, devam ettirdiğini, toplumda birlik yarattığını belirtmektedir.

Banguoğlu'na göre dil (2017), insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemidir (s. 9). Beden dili ile de bazı duygularımızı, düşüncelerimizi ve dilekelerimizi anlatabileceğimizi fakat en mükemmel anlatma aracımızın yine de dil olduğunu vurgulamaktadır.

Banguoğlu için her dil bir insanlar topluluğu arasında bin yıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş bir sosyal kurumdur. Birey toplumun dilini uzun çıraklık devresi sonucu öğrenir. Tıpkı kurumlardaki usta çırak ilişkisi gibi yeni doğan birey ve etrafındaki insanlar arasında dil edinimi sırasında bu ilişki vardır. Dili bu bakımdan sosyal bir kuruma benzetmektedir.

Karaağaç'a göre dil (2013), bireyin insan oluş serüveninin başlangıç noktasıdır. Dili oluşturan ses ve sözü yeryüzündeki tüm insan başarılarının temeli sayar. Ona göre bireyin insan kimliğiyle ilgili her şey ancak dil ile mümkün olan birer gerçekliktir (s. 37). Karaağaç dili, insan olmanın bir gereği ve doğadaki insan başarısının gerekçesi saymaktadır.

Gencan (2007), dili insanlara özgü bir yeti olarak belirtmiş ve ortaya çıktığı toplumdaki insanların uzlaşmasıyla meydana geldiğini belirtmektedir. Dili hem insan benliğinin bir parçası hem de millî benliğin yapı taşı saymaktadır (s.25).

Ünalın dili (2006), insanları diğer canlılardan ayıran bir iletişim aracı olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda geçmişi bugüne, bugünü de geleceğe taşıyacak olan bir teknolojik araç olarak görmektedir. Dil; toplumun düşüncelerini, normlarını taşıyarak kültürü geleceğe aktarır. Gerek yazılı ürünleri gerek sözlü kültür ürünleri ile de geçmişi aydınlatmamızı sağlar (s. 1).

Eker dili, insan zihninin sonsuz evreni olan düşünceyi yine insanın birçok yönüyle birleşerek dışı vuran gerek sözlü ve çizgesel bir olgu olarak ele almaktadır. İnsanı insan yapan temel unsur dildir (Eker, 2013, s. 3).

Sever (2004), dilin birey ve toplum yaşamındaki önemini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Dil anlamayı ve anlatmayı sağlayan bir araçtır. Başka bir deyişle, bir iletişim aracıdır.
2. Dil düşünme aracıdır, düşüncenin yaratıcısıdır.
3. Dil, ulusu meydana getiren en temel ögedir. Aynı dili konuşan insanlar arasındaki duygu ve düşünce birlikteliği, ulus bilincinin de oluşmasını sağlar, bu bilinci pekiştirir.
4. Dil, ulusun ve insanlığın bütün kültür birikimini aktaran en etkili araçtır (s. 5).

Sever dilin, iletişim ve düşünce aracı olmasının yanında dilin ulusal kimlik oluşturmadaki rolüne de değinmiştir. Ulusun benliğini gelecek nesillere aktarmanın önemli yolunun ise ana dil öğretiminden geçtiğini belirtmiştir. Anlama ve anlatma olanaklarını alabildiğince açan ana dili öğretimi ise bunun gerçekleştiricisidir.

Kerimoğlu (2019), dili en büyük buluş ve insanlığın bugünkü ilerlemesinin temeli saymaktadır. Ona göre ilerleme ve bilgi paylaşımı dil ile mümkün olmaktadır. Dil, insanın ürettiği bir araçtır ve insan dünya gerçekliğini çoğu zaman bu araçla anlamaya çalışır.

Kerimoğlu, insan dilinin temel özellikleri olarak şu iki kavramı sunmuştur: soyutluk ve çift eklemlilik. Soyutluluğu açıklarken, bir nesneden bahsettiğimizde –örneğin kalem– o nesnenin yanımızda olmasına gerek olmadan o nesne hakkında konuşabileceğimizi ve karşımızdakinin bunu anlayabileceğini söylemektedir.

Çift eklemliliği ise “ses yapısını bölüp farklı iletiler kurmak” olarak ele almaktadır. Hayvanların da ses çıkarabildiğini ifade etmektedir. Bir köpeğin havlayarak, bir kedinin miyavlayarak ses çıkardığını fakat bu sesleri kullanarak farklı anlam birimleri üretilmediklerini, bunun ise dilin tek eklemliliği olduğunu ifade etmektedir. İnsanların ise

bir sözcükteki ses yapılarını bölüp farklı iletiler kurabildiklerini ve buna dilin çift eklemliliği denildiğini belirtmektedir (s.1-2).

Aksan (2009), dili şu şekilde ele almaktadır:

“Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz bir varlıktır. Dünyadaki çeşitli bildirişme dizgelerinin en gelişmiş, en ergini dildir. Dil, insanın dünyadaki yerini belirler, insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. Bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan; aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur. Bireyi geçmiş ve gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir. Bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsüdür (s. 11-13).

Aksan, dili sırlarla dolu ve anlaşma dizgelerinin en gelişmiş olarak tanımlamaktadır. Dili, insan olmanın temeli saymaktadır ve insanın dünyaya kattığı bilim, sanat, teknik gibi kavramları dilin oluşturduğu bir kurum saymaktadır.

Aksan’a göre dil, insanları topluluktan bir topluma dönüştürür, toplumdaki bireyler arasında ortak bilinç sağlar (s. 13).

Şimşek’e göre dil (1981): “Türlü yönleri bulunan son derece karmaşık bir olgular bütünüdür. Dil toplum hayatının tüm görünümünü kapsarken bir yandan da bilincin köklerine, bilinçaltının derinliklerine uzanır. Bu yönüyle hem bir kurumdur hem de düşünsel bir kalıp ve ruhsal bir örgüdür.” (s. 9).

Şimşek, dili toplumun maddi ve manevi öğeler bütününe bir temsili saymaktadır. Dil, toplumda ortaklık sağlar, kolektif bilinç oluşturarak bireyler arasında ruhsal ve düşünsel bir birliktelik kurar (s. 9).

Sarı (2011), dili: “İnsan zihninin mahsulü, semboller sistemi ve insanlar arasında bir iletişim sistemidir. Kendine has kurallarıyla millî bir sistemdir.” şeklinde tanımlamaktadır (s. 16). Dilin insana özgü oluşunu ve her milletin kendi dili ve kurallarını barındırmasıyla dilin millî bir oluşum olduğunu vurgulamaktadır.

Dil tüm bu yönlerinin yanında öğrenmede de anahtar rol oynayan doğal ve canlı bir araçtır. Birey doğduğu andan itibaren çevresiyle etkileşim hâlinindedir. Dili öğrenmeyi sağlayan yine dilin kendi becerilerinden biri olan dinleme becerisidir. Sağlıklı olan her birey önce o dili dinler, sonrasında dili konuşur. Öğretim sistemine dâhil olduğu andan itibaren ise dili okur ve yazar. Böylelikle dil, yaşam boyu bir beceri hâline dönüşür.

Hengirmen'e göre (1998), dil düşüncenin yansıtıcısıdır. Dilin işleyişi düşüncenin işleyişiyle paraleldir. Birey yaşadığı evreni, çevresini ve kendini düşünerek kavrar (s. 37).

F. Saussure (1985) ise dili birçok açıdan ele almıştır. Öncelikle dilin topluluk üyeleri arasında yapılan bir sözleşme, uzlaşım olduğunu ifade etmektedir (s. 12).

F. de Saussure dili, "Dil göstergelerden oluşan bir dizgedir." şeklinde ifade etmektedir (s. 18). İnsanlar zihinlerindeki kavramlarla düşünür, düşündüklerini ise dil göstergeleri ile karşı tarafa aktarırlar. Bu anlamda dil, zihnin bir iz düşümü olarak görev yapar. Doğadaki diğer canlılardan farklı olarak dile sahip olan insan için dil, zihnin ve ruhun dışı vurumudur.

Saussure, dilin somut nitelikli olduğunu vurgulamaktadır. Dilsel göstergeler anlık olsalar da birer soyutlama değildir. Dili oluşturan ve toplumun üstünde uzlaştığı birleştirmeler beyinde yer alan gerçeklerdir (Vardar, 1999, s. 20-21).

Saussure göre dil aynı zamanda bir önceki çağın kalıtıdır ve eski kuşakların aktardığı, olduğu gibi benimsenmesi gereken bir üründür. Burada da dilin geçmiş ile bugün arasındaki işlevi ele alınmaktadır.

Sapir'e göre dil: "İstimli olarak üretilen bir simgeler düzeni aracılığıyla düşünce, duygu ve isteklerin bildirişiminde kullanılan, içgüdüsel olmayan, yalnızca insan özgü bir yöntemdir." (Vardar, 1999, s. 53).

Sapir, dili toplumlaştırma güçlerinin en büyüğü olarak ifade etmektedir. Dil, toplumsal birliğin bir simgesidir. Dil olmadan sağlıklı toplumsal ilişkilerin olmayacağını savunmaktadır (Vardar, 1999, s. 58)

Araştırmacılar dili birçok yönüyle ele almaktadırlar. Dilin insanı insan yapan temel unsur olduğunu, dilin doğal bir oluşum olmasının yanında toplumdaki bireyleri kenetlemesiyle toplumsal bir kurum olduğunu, anlaşma vasıtaları içinde en güçlü olduğunu, geçmiş ile bugünü bağladığını, bugünü de geleceğe aktaracağını, dilin düşünceden bağımsız olamayacağını vurgulamaktadırlar.

2.2. Ana Dili

Ana dili, TDK Türkçe Sözlük'te "Çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil." olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023).

Ana dili, araştırmacılar şu şekillerde tanımlamıştır:

"İnsanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde ilk öğrendiği dil." (Vardar, 2007, s. 17).

"Ana dili, başlangıçta aileden ve yakın aile çevresinden daha sonra da ilişkili bulunulan çevreden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir." (Aksan, 2009, s. 81).

"İnsanın çocukluktan itibaren tabii ortamlarda öğrendiği ve kendisini bütün iletişim alanlarında en rahat ve kolay ifade edebildiği dil." (Yıldız, 2003, s. 6).

Tanımlarda ifade edildiği gibi ana dili; toplumun en küçük birimi olan aileden edinilen sonrasında bireyin toplumun diğer kesimleriyle iletişimini ve topluma aidiyetini sağlayan unsurdur.

Ana dili, bir ülkenin kimliğidir. Gelecek nesilleri yaşatmak, gerek yurt içi gerek yurt dışı vatandaşları ve soydaşları arasında bir bağ kurabilmek için ana dili gereklidir. Bu nedenle her ülke ana dili eğitimine önem vermektedir. Demir (2020), eserinde bilgi çağını yaşayan dünyamızda yaşam boyu öğrenmenin ve gelişmenin en önemli anahtarı olan dilin önemini belirtmektedir:

İç içe unsurlar olan ticaret, turizm, teknoloji, eğitim, bilim, ekonomi, kültür, uluslararası ilişkiler ile dil birbirleriyle yakında ilgilidir. Bir başka söyleyişle günümüz dünyasında ticaret, ekonomi, turizm, teknoloji, eğitim, bilim, kültür, uluslararası ilişkilerde, ülkelerin başarısı için dil eğitimi ve öğretimi ayrı bir önem taşımaktadır (s. 257).

Toplumların değerlerini ve kültürlerini yaşatan, onları nesilden nesle aktaran dildir. Bireylerin toplumda var olabilmesinin ilk ve en önemli şartı ana dili eğitimidir (Duman, 1998, s. 413). Milletler, millî değerlerini aktarabildikleri sürece varlıklarını devam ettirebilirler. Bu aktarımın gerçekleştirilmesinde de ana dili eğitimi önemli bir yere sahiptir. Ana dili eğitimi sadece dil öğretimini içeren bir husus değildir, toplumun maddi ve manevi öğelerini barındıran, küçümsenemeyecek bir yere sahip olan hayati unsurlar toplamıdır.

Ana dili, bireyin dünyaya açılan kapısıdır ve bilinci bu dil ile uyanır. Humboldt'a göre ise insanın düşünmesi ancak ana diliyle mümkündür. Dilde üstün olmayan bir milletin düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır (Akarsu'dan aktaran Şahin, Gürlek ve Kana, 2013, s. 2559). Ana dili, bireyin dünyaya bakış açısını belirlemesinin yanında bireyin düşünce sisteminin de kurucusu ve düzenleyicisidir. Bireyler ana dili sayesinde anlama ve anlatma becerilerine sahip olabilmektedirler. Ana dili sayesinde çevreleriyle iletişim kurup dünyaya bakış açılarını belirleyebilmektedirler. Dilaçar (1978), bunu: "Her dil, onu ana dili olarak konuşanın iç yaşantısını, dünya ve yaşam görüşünü, kavrama çevresini yansıtır. Dünya, bireyin ruhunda bir sözlük gibidir, o onu ana diliyle okur." şeklinde ifade etmektedir (s. 10).
Şimşek:

"Ana dili kişiye belli bir düşünce düzeni benimsetir. Kişi, bu düzene göre duyar, düşünür. Evreni, bu düzen içinde kavrar. Duyup düşündüklerini ve anladıklarını, bu düzen içinde anlatıma döker. Bu bakımdan, düşünme, anlama ve anlatma eylemleriyle ana dili arasında çok sıkı bağlantı vardır. Bu bağlantı iyice kavranmadan doğru düşünme ve anlama olanağı bulunmadığı gibi, düşünce ve kavramları etkili biçimde anlatma olanağı da yoktur. Bireyin düşünüşü ve düşündüğünü anlatıma dökmesi, ana dilinin ona benimsettiği düşünce düzenine göredir." görüşündedir (1981, s. 147).

Sapir ise bunu "Whorf Savı" olarak ele aldığı görüşünde dile getirmektedir. Bireyin dünyayı, ana dilinde bulunan ayrımlar (ulamalar) ve bu ayrımlar arasındaki ilişkiler aracılığıyla algılayacağını ve açıklayacağını belirtmektedir. Bireyin dünyaya bakışını şekillendiren bu dilsel ayrımların onu, çeşitli olayları benzer şekilde sınıflandırmaya ve kavramlaştırmaya zorladığını ifade etmektedir (Vardar, 1999, s. 51).

Tüm bu görüşler; dil ve düşüncenin birbirinden ayrılmayacağı, bireylerin düşünce sistemini ana dilinin oluşturduğunu, kendini ve dünyayı ana dili ile algılayabildiğini, bireyin kendini etkili bir şekilde anlatabilmesinin ana dili ile mümkün olacağı etrafında birleşmektedir.

Ana dilin iyi öğretilmesi eğitimin temelidir. Ana dili öğretiminin temelinde bireyin içinde bulunduğu toplumdan gizil olarak öğrendiği dilin kurallarını, sistemini, mantığını bilinçli ve doğru kullanır duruma getirecek şekilde bireye kazandırılması vardır. Çocuk önce ana dilini iyi öğrenmeli; onunla okuma ve yazma yeteneğini geliştirmeli, kavram ve anlamda derinleşmeli, bu dille şahsiyet ve bilinç kazanmalı, kendisine güvenmeli, ondan sonra yabancı bir dil öğretimine geçmelidir. Her dil kendi kuruluş düzeni, yapı, dizim ve işleme sistemi ile bir düşünüş, anlatış ve anlayış kalıbıdır. Ana dili, onu konuşanın dil bilincini belirttiği gibi, çocukluk çağından başlayarak bir dil duygusu da yaratır. Bu duyguyu

incitmeden ve kendi kuruluş kurallarına göre eğitmek olanağı da vardır. Dilin işleyişini bilmek için, bireyin o dili öğrenmesi lazımdır.

Türklerin ana dili Türkçedir. Her Türk birey olarak da ulus olarak da Türkçe ile onun kavramları belirtme, yargıları bildirme arasındaki bağı çok iyi kavramak ve bunu sözünde, yazısında yaşamak durumundadır. Çünkü, açık seçik düşünmek, düşünceyi yaratıcı kılmak; kısaca dil içinde kendini var etmek buna bağlıdır. (Şimşek, 1981, s. 148). Coğrafyayı vatan, insanları millet yapan unsurların en başında dil gelir. Ayrıca dil, coğrafyanın ve milletin en önemli bekçisidir. Hem siyasi hem de kültür sınırlarımızın bekçisi Türkçedir.

Ana dilini koruma, bilinçli bir şekilde kullanma, ana diline karşı duyarlı olma ve ana dilinin inceliklerinden yararlanma ancak ana dilini tüm özellikleriyle bilmekle mümkün olabilir. Ana dili, topluluk bilincini yansıtan ulusal bir varlıktır. Dili yapan insan değil, insana kendi ulusal özelliğini veren dildir. Türk dilini korumayı vatanı koruma ile eş değer tutan Atatürk, 1922 Bursa’da öğretmenlere yapmış olduğu bir konuşmada ana hatlarıyla ifade etmiştir. Atatürk bu konuşmasında yeni eğitim modelinin en önemli özelliğinin, her şeyden önce millî bir nitelik taşıması gerektiğini belirtmektedir. Bu niteliğin de ancak ana dili ile yani Türkçe ile sağlanabileceğini dile getirmiştir. Bu durum her şeyden önce Türkçenin, Türk milletinin haysiyetinin korunması anlamına gelmektedir (Şahinci, 2011, s. 11). Atatürk’ün ifadesiyle, “Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”

Ana dilinin etkili kullanımı, hem bireyin toplum içinde diğer bireylerle anlaşmasını hem de eğitim alanındaki öğrenmelerin gerçekleşmesini kolaylaştırır. Bireyin ana dilindeki başarısı ile okul başarısı ve çevreye uyumu arasında yakın bir ilişki vardır. Ana dili öğrenimi bütün derslerin temelini oluşturur (Ünalın, 2006, s. 5-6). Ülkemizde dil eğitimi temelde, ana dili dersleri olan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde yapılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarında derslerin amaçları, içerikleri, kazanımları yer almaktadır. Bu derslerde amaç öğrencilerin Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanmasıdır. Ana dili öğretiminin amacı, çocuklara dilini öğretmek ve ondan yararlanabilmek becerisini kazandırmaktır. Bir dilden yararlanabilmek, onu kolaylıkla ve zarafetle söyleyip yazabilmek demektir (İşcan ve Kolukısa, 2005, s. 307). Dolayısıyla ana dili öğretimine önem verilmelidir ve ana dili öğretimi titizlikle yapılmalıdır. Bireyin ana dili eğitimi evde başlar ve örgün eğitimle birlikte sistemli hâle gelir. Okul öncesinden başlayarak yükseköğretime

kadar her kademedede bu öğretim sürmektedir. Bireyin kendisini doğru ve etkili bir şekilde anlatmasının ve çevresini anlamasının yegâne yolu ana dilidir. Ana dili, içerisinde anlama ve anlatma becerilerini barındırmaktadır. Bu dil becerileri, okullarda verilen ana dili dersleriyle geliştirilmektedir. Ana dili dersi, diğer derslerin anahtarı konumundadır. Ana dilinde başarılı olan bireyler diğer derslerde de başarılı olacaklardır. Bu hususta ana dili öğretmenlerine büyük görevler düşmektedir. Yalçın (2018), “Dil, bireysel özellikleri olan bir yapı olduğu gibi aynı zamanda toplumsal özellikleri olan bir yapıdır da. Biz bireyin dil becerilerini öyle bir noktaya kadar yükseltmeliyiz ki yaşadığı toplum içinde uyumlu olarak yaşasın, başarılı olsun, dili yerli yerinde etkili olarak kullansın diyerek ana dili öğretmenlerine düşen görevin bireyin dil becerilerini geliştirerek onu toplumsal hayata uyum sağlayabilen bir kişi konumuna getirmek olduğunu belirtmektedir (s. 34).

Ana dili öğretiminin temel amacı; anlama gücünün geliştirilmesi, anlatım beceri ve alışkanlığının kazandırılması, dinleme ve okuma alışkanlığı ve zevkinin oluşturulması, kişisel aktif ve pasif söz varlığının zenginleştirilmesi, temel dil bilgisi kurallarının öğretilmesi ve dil bilinci ile sevgisinin oluşturulmasıdır (Kavcar, Oğuzkan ve Sever'den aktaran Demir ve Yapıcı, 2007, s. 182). Ülkemizde, 2005 ve 2006 yıllarındaki program değişiklikleri ana dili ders içeriğini değiştirmiş, ana dili eğitimi farklı bir şekilde ele alınmıştır. Yapılandırmacı yaklaşım temelinde etkinlik ve dil becerileri temelli bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. Dil bilgisi, amaç değil dil becerilerinin öğretiminde araç konumuna gelmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programı; öğrencilerin ana dilde yetkin bireyler olmasını, anlama ve anlatma becerilerini geliştirmeyi, Türkçeyi doğru ve etkin kullanabilmelerini, dilin zevkine ve inceliklerine varabilmelerini, okuma yazma sevgisi ve alışkanlığı kazanmalarını, söz varlıklarının zenginleşmesini, kendilerini yazılı ve sözlü olarak etkili ve anlaşılır bir şekilde ifade edebilmelerini, bilgiye erişme ve bilgiyi sorgulama becerilerinin gelişmesini, okuduklarını eleştirel bakış açısıyla değerlendirme ve sorgulama becerisini kazanmalarını, tüm bunların yanında millî duygu ve düşünceleriyle estetik bakış açılarının güçlenmesini amaçlamaktadır.

Yalçın (2018), dil eğitiminin önemini şu başlıklar altında belirtmiştir:

- Dil eğitimi olmaksızın sağlıklı bir demokratik toplum kurulamaz (s. 35).

Demokratik toplum, seçme ve seçilme haklarından meydana gelir. Birey kimsenin etkisinde kalmadan, özgür iradesi ile ülkesi için en doğru seçimi yapabilmelidir. Bunun için bireyin

etkili bir okuma ve dinleme yeteneğine kavuşturulması gerekmektedir. Demokratik toplumun sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için ülkedeki her vatandaşın okuma ve dinleme becerilerinin birbirine yakın ve belirli bir düzeyde bulunması gerekir.

Seçilme hakkı için ise dilin anlatma becerileri olan konuşma ve yazma becerilerinde bireylerin belirli bir düzeye getirilmesi gerekmektedir (s. 35-36)

- Dil eğitimi olmaksızın bireysel hakların kazanılmış olduğu düşünülemez (s. 37).

Bireyler haklarını takip ve talep edecek derecede dil eğitimi almalıdır (s. 37)

- Dil eğitimi olmaksızın bilimsel ve teknolojik gelişim hayatın her aşamasına yansıtılamaz (s. 38).

Dil becerilerinin eğitim yoluyla geliştirilmesi bir toplumun kalkınmışlığının en önemli göstergelerinden biridir. Teknolojik gelişmeleri takip etmek, cihazları verimli kullanmak, ülke ekonomisine ve tasarrufuna katkıda bulunmak amacıyla dil eğitimi büyük önem taşımaktadır.

- Dil eğitimi olmadan bir ülkede sağlık politikaları düzenli olarak yürütülemez (s. 39).

Sağlık politikaları ile dil becerileri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Sağlık hizmetlerinin etkili bir şekilde yürütülebilmesi için bireylere sağlık okur yazarlığı ve sağlık iletişimi eğitimi verilmelidir.

- Dil eğitimi olmadan bir ülkede seyahat özgürlüğünden söz edilemez (s. 43).

Dil eğitiminin, ülkedeki seyahat özgürlüğünün etkili bir biçimde gerçekleştirilmesindeki önemi yadsınamazdır. Birey kimsenin yardımını almadan yazıları ve işaretleri okuyup anlayarak seyahat edebilecek düzeye getirilmelidir.

- Dil eğitimi olmadan kültürel gelişmelerden söz edilemez (s. 43).

Dil, sadece kültürü taşıyan bir homojen unsur değil aynı zamanda kültürün yapısı ve oluşmasında katkısı olan bir varlıktır (s.43).

Bireyleri, okul sınırlarından çıktıktan sonra bağımsız bir şekilde toplumsal hayattaki gelişmeleri anlayabilme, takip edebilme ve kendini ifade edebilme gücüne sahip olacak düzeye getirmede dil eğitiminin önemli bir yeri vardır.

2.3. Dil Bilgisi

Dil dediğimiz kavram, gelişigüzel bir yapılanma değildir. Dil, belirli bir düzen içinde yaşayan bir varlık olarak kurallar barındırmaktadır. Her dilin kendi içerisinde ayrı bir sistemi, kuralları vardır. Bu da her dilin ayrı bir dil bilgisi olduğu anlamına gelmektedir. TDK Türkçe Sözlük'te dil bilgisi, “Bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle olarak dizilmeleri ve cümle içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir bilim dalıdır.” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023). Bir dildeki anlam ünitelerini algılamayı sağlayan temel araç dil bilgisidir. Göğüş'e göre (1978) dil bilgisi, yalnız dil becerilerini kazandırmaya yönelik değil, ana dili eğitiminin amaçlarından biridir (s. 337). Dil bilgisi aynı zamanda bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle olarak dizilmeleri ve cümle içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir bilim dalıdır. Her dilin kendine özgü kuralları bulunduğu için ayrı bir dil bilgisi vardır. Dil bilgisi, bir dilin anayasası gibi görev görmektedir. Anayasa nasıl ki bir devletin tüm hukuk kurallarını içine almaktaysa dil bilgisi de dilin kurallarını kapsamaktadır. Her dilin kendi içinde bir mantığı, kuralı vardır. Dil bilgisi, bu sistematığı görünür kılar.

Araştırmacılar dil bilgisini çeşitli yönleriyle ele almışlar ve tanımlamışlardır:

Korkmaz'a göre (2009), bir dilin yazı ve kültür dili olarak iki önemli dayanağı vardır. Bunlardan biri o dilin bütün söz varlığını içinde toplayan sözlüğüdür. Öteki de grameridir (s. CV).

Eker'e göre (2013) dil bilgisi; dilin çeşitli öğeleri arasındaki anlam ilişkisini inceleyen, dilin işleyiş ve kurallarını betimleyen bilgi alanıdır (s. 31).

Karagöz'e göre (2013), dil bilgisi bir dilin kurallarını ortaya koyarken aynı zamanda bireye doğru anlama ve doğru anlatma becerisi kazandırmaya yardımcı olan bir çalışma alanıdır (s. 6).

Şahinci'ye göre (2011), dil bilgisi; dilin en küçük birimi olan sesleri, kelimeleri, cümleleri, metinleri, cümle yapılarını, sözcüklerin cümledeki görevlerini inceleyen bir bilim dalıdır ve okuma, yazma, dinleme, konuşma sırasında bireylere yardımcı olmaktadır (s. 5).

Ergin'e göre (2013); dil bilgisi, bir dili bütün yönleriyle inceleyen bilim dalı olarak tanımlamaktadır. Ergin, dil bilgisinin şu bölümlerden oluştuğunu belirtmektedir:

“Dil içerisinde seslerden cümlelere kadar küçüklü büyüklü birtakım birlikler vardır. Sesler vardır, heceler vardır, kökler vardır, ekler vardır, kelimeler vardır, kelime grupları vardır, cümleler vardır. Dil birlikleri adı verilen bu unsurların bir şekilleri, yapıları, bünyeleri; bir de fonksiyonları, anlamları ve görevleri bulunmaktadır. İşte dil bilgisi bu dil birliklerini çeşitli bakımlardan inceler ve onların kaidelerini, kanunlarını belirler. Dil bilgisinin dilin seslerini inceleyen bölümüne fonetik (ses bilgisi), dil bilgisinin kelime ve şekillerin, kelimelerin, köklerin ve eklerin yapısını ve fonksiyonunu inceleyen bölümüne morfoloji (şekil bilgisi), dil bilgisinin kelime ve şekillerin menşeyini inceleyen bölümüne etimoloji (menşe bilgisi veya türeme bilgisi), dil bilgisinin kelime ve şekillerin manaları üzerinde duran bölümüne semantik (mana bilgisi), dil bilgisinin kelimeler arasındaki münasebetleri ve cümleleri inceleyen bölümüne sentaks (cümle bilgisi) adı verilir.” (s. 28).

Güneş'e göre (2013), dil bilgisi, yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda dili tanıma ve öğrenmenin de temelidir. (s. 72-73).

Sinanoğlu dil bilgisini, “doğru konuşmak ve yazmak sanatı” olarak tarif eder (Sinanoğlu'ndan aktaran Dolunay, 2010, s. 278).

Gramer, dili ayakta tutan temel sistemdir (Hassan'dan aktaran Çeçen ve Aytaş, 2008, s. 134). Dilin kendisinden yola çıkarak onun yasalarını ve sistematliğini belirlediği için dil bilgisi aynı zamanda dili koruyan bir yapıdır (Çeçen ve Aytaş, 2008, s. 134).

Korkmaz'a göre (2009); gramer, yalnız bir dilin sağlıklı biçimde öğrenilmesini sağlayan ve o dilin sistem yapısını ortaya koyan kurallar bütünü değil, aynı zamanda, dilin kuşaktan kuşağa aktarılabilir olarak kaybolmasını önleyen bir araçtır (s. 41).

Çeçen'e göre (2007), dil bilgisi; dilin sebebi ya da hareket noktası değil, bir sonucudur. Dilin kendi yapısına uygun bir mantığı vardır. Gramer, bu mantık çerçevesinde dilin sistemli bir hâlde ifade edilmesi ve kurallaştırılmasıdır (s. 6).

Benzer'in yaptığı tanımlamaya göre dil bilgisi, deneye yanık öğrenilen dilin, her bir dil kullanıcısı için tekrar tecrübe etme zahmetini ortadan kaldırmak için daha önce tespit edilen benzerlik ve farklılıkların bir araya getirildiği kurallar topluluğudur (Benzer, 2019, s. 293).

Güven'e göre (2013), dil bilgisi; bir dilin okuma, dinleme, izleme, konuşma, yazma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür (s. 1).

Bulut'a göre (2014), bir dilin en küçük birimi olan sestem anlamlı sözcükler topluluğu olan cümlelere kadar her yönden dili belli kurallar çerçevesinde inceleyen bilime dil bilgisi denir (s. 45).

Gencan'a göre (2007); dil bilgisi bir dilin doğuş, gelişme, yapılış özellikleri gibi türlü niteliklerini konu edinen, doğru, düzgün kullanım yollarını gösteren bilgilerin tümüdür (s. 33).

Epçaçan'a göre (2013), dil bilgisi ise bir dilin iyice öğrenilebilmesi için gereken kurallar dizgesidir.

Dil kuralları iyice öğrenilmeden dile hâkim olmak, dili iyi kullanmak mümkün değildir. Dilin kurallarına hâkim olmayanlar; dili düzgün konuşamaz, düzgün cümleler kuramaz, düşüncelerini kâğıda dökemez, duygu ve düşüncelerini etkili bir biçimde karşısındakine aktaramaz. Bu nedenle, dil bilgisi ve dil bilgisi öğretimi yadsınamayacak derecede önemlidir (s. 411).

Dil bilgisi; dilin iskeletidir, kurallarıyla dili taşır. Düşüncelerin doğru ifade edilmesi, anlamın iyi kavranması, bireylerin kendi duygularını, düşüncelerini ve isteklerini doğru vasıtasıdır.

Anlama ve anlatma dil becerilerini oluşturan dildeki koordinasyonu sağlayan temel araç o dilin dil bilgisidir. Dildeki yapısal ve anlamsal bağlantılar, kelimeler arası anlamsal gruplamalar, dil göstergeleri arasındaki bağlar, bağdaşıklık ve tutarlılık unsurları, dil bilgisi ile gerçekleşir (Erdem ve Başaran, 2010, s. 322).

Dil, kurallar yığını olarak düşünüldüğünde dil bilgisi, bir dilin morfoloji ve sentaks yapısının kurallarını oluşturan bir alandır. Bu kurallar, ana dilini konuşabilen bireylerce tabii olarak bilinen kurallardır. Bir dil onu konuşan bireyin bireysel hafızasında var olur. Hafızadaki kurallar, ana dilini konuşanda kendiliğinden oluşur (Murcia ve Hilles'ten aktaran, Erdem ve Çelik, 2011, s. 1031).

Banguoğlu (2017) eserinde, dil bilgisinin ortaya çıkışını anlatmaktadır: "Eski Yunanlılar ve Eski Hintlerden beri insanlar doğru yazıp okuma amacı ile dillerinin bağlı olduğu kuralları tespit etmeye çalışmışlardır. Bu kuralların meydana getirdiği bilgi koluna gramer, dilbilgisi (grammaire) denmiştir." (s.18-19).

Dil bilgisinin, bireylere dilin doğru yazılıp okunmasını ve doğru konuşma usullerini gösterdiğini ifade etmektedir. Bu da düşüncelerin ve duyguların daha düzgün aktarılmasını

sağlamaktadır. Dil bilgisi sayesinde bireylerin daha doğru, daha mükemmel düşündüğünü belirtmektedir ve dil bilgisinin dil düzenini koruduğunu ifade etmektedir (s. 19)

19. yüzyılın başlarında dilin sosyal bir kurum olarak görüldüğünü ve canlı bir organizma olduğunun anlaşıldığını belirtmektedir. Daha sonra ise yaşayan dili konu olarak ele alan diller bilgisi ilminin doğduğunu belirtmektedir. Bu bilgi kolu dilin oluşma ve gelişmesindeki kanunları, dil kanunlarını (loi linguistique) ortaya koymuştur. (Banguoğlu, 2017, s. 19)

Gencan (2007), eserinde dil bilgisini şu şekilde tanımlamaktadır: “Dillerin doğuş, gelişme, yapılış, özellikleri gibi türlü niteliklerini konu edinen; doğru, düzgün kullanım yollarını gösteren bilgilerin tümüdür.” (s. 33).

Dil bilgisi, anlaşmanın temeli olan alıcı-verici bir makinedir. Bu makine bir yandan “sesli ve anlamlı sözcükleri” tümcelere dönüştürür; bir yandan da tümceleri “sesli ve anlamlı sözcüklere” ayrıştırarak söylenen sözün anlaşılmasını sağlar. (Chomsky’den aktaran Gencan, 2007, s. 33)

Vardar (2007), eserinde dil bilgisinin dört tanımına yer vermektedir:

1. Bir dilin işleyişini ve sunduğu düzeni ortaya koyan, özellikle de biçimbilimle sözdizimi kapsayan inceleme.
2. Dilsel kullanımın kimi yönlerini kurala bağlamayı amaçlayan buyurucu ve kuralcı inceleme.
3. Üretici- dönüşümsel anlayışta, bir dilin konuşucu-dinleyicilerince geçerli sayılan tümceleri üretebilecek bir düzenek oluşturmak üzere dilbilimcinin kurduğu biçimsel dizge.
4. Konuşucu- dinleyicinin tümceleri üretmesini ve anlamasını sağlayan iç dizge ve bilgi edinç. (s. 73)

Sever (2004), eserinde dil bilgisini “Dil bilgisi doğru düşünme, doğru konuşma ve yazmaya yardımcı bir çalışma alanıdır. Dil bilgisi öğretimiyle, öğrenciler dilin olanaklarını, sınırlarını ve gizli gücünü ortaya çıkarırlar.” şeklinde tanımlamaktadır (s. 28).

Eker (2013), eserinde dil bilgisi teriminin Türkçeye girişinden bahsetmektedir. Yunanca yazma anlamına gelen “gramma” sözcüğünün Fransızcaya “grammaire” olarak geçtiğini ve Fransızca etkisinde kalan Türkçeye girip Türkçede dil bilgisi terimi ile karşılandığını belirtmektedir (s. 21).

Dil bilgisi, genel anlamıyla, öğrenim kurumlarının çeşitli aşamalarında, dilin seslerini, sözcük yapılarını, sözcük anlamlarını, sözcük kökenlerini, tümce kuruluşlarını ve bütün bunlarla ilgili kuralları inceleyen bilgi dalıdır (Eker, 2013. s. 21). Dil bilgisi; dili ses, biçim ve söz dizimi yapılarıyla, dilin çeşitli öğeleri arasındaki anlam ilişkileri açısından inceler ve bunlarla ilgili kuralları, işleyiş özelliklerini ortaya koyar. Dil bilgisi kesin çizgilerle ayrılamayan, adeta bir zincirin halkaları gibi birbirine kenetlenmiş alt dallardan oluşur (Eker, 2013. s. 31-32).

Karaağaç (2013), eserinde “Bir dilin sesteki söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı, dil bilgisidir.” tanımını vermektedir (s. 80).

Araştırmacıların tanımlarından ve dil bilgisi açıklamalarından hareketle dil bilgisinin bir dili doğru yazmak ve konuşmak için bilinmesi gereken kurallar bütünü olduğu ifade edilebilmektedir. Eski Yunan’da ortaya çıkarak günümüz dil bilgisi terimine ve araştırmalarına yön veren gramer terimi sözcüklerin parçalarla (eklerle) birleşimini ve dilde anlamlı bütünler oluşturması için nasıl bir değişim geçirmesi gerektiğini ifade eden bir sistemdir.

2.4. Dil Bilgisi Öğretimi

Dile bir sistem niteliği kazandıran, iletişimde anlaşılabilirliği ve doğruluğu sağlayan, dilin doğru kullanımını gösteren ve dilin nasıl işlediğini açıklayan temel öge dil bilgisi kurallarıdır. Dili oluşturan kurallar bütünü, o dilin dil bilgisi sisteminde mevcuttur. Dil bilgisi kuralları, ana dilinin doğru kullanılmasında bir mihenk taşıdır. Bir ana dilin bireyler tarafından kusursuz bir şekilde anlaşılması ve kullanılması için dilin kurallarını öğrenmesi gerekir. Dil bilgisi öğretimi bu noktada önemlidir. Dil bilgisi öğretimi, insanda ana dilini kullanmaya yönelik bir özgüvenin oluşmasına destek olur (Erdem, 2007, s. 18-19). Bireyler, ana diline olan hâkimiyetleri ölçüsünde o dilin dil bilgisi yapısına hâkim olurlar.

Ergin (1976); aydın insan olmanın, hayatta başarılı olmanın şartını bireylerin ana dillerine hâkim olmakla ifade etmektedir:

“Aydın insan, kendi dilini iyi kullanan insan demektir. Hayatta başarının ilk şartı da kullandığı dile hakkıyla vakıf olmak, onu iyice, bile bile kullanmaktır. Onun içindir ki her millette öğretim

temeli, millî dilin öğretimidir. Hiçbir millet, çocuklarının yalnız çevrede öğrendiği pratik dille yetinmez. Her millet onları ayrıca okullarında kendi millî dilinin yapısını iyice belleten bir dil bilgisi öğretiminden geçirir. Böylece diğer bütün derslerin ve her sahadaki başarının temel şartı sağlanmış olur. Çünkü insan dil ile düşünür; her şeyi dil ile anlar, anlatır, tasarlar, ifade eder. Diğer bütün öğretim alanları, diğer bütün dersler, dil temeli üzerine oturur. Bütün bilgilerin ve ilimlerin müşterek vasıtası ve aleti dildir.” (s.10).

Bu nedendir ki her ülke kendi dilinin eğitimini ülkesinin geleceği olan, onu ileriye taşıyacak öğrencilerine vermektedir.

Banguoğlu (2017), dil bilgisi öğretimi hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Dil bilgisi öğretimi amaç değildir, dört temel dil becerisinin geliştirilmesinde bir araçtır. Dili iyi kullanma (bon usage) sanatını öğretir. Düşünce ve duyguları daha düzgün ve tam olarak anlamamıza ve anlatmamıza yardım eder. Gramer bilgisi sayesinde daha doğru, daha mükemmel düşünmeye de alışırız. Bu bilgi dil düzeninin koruyucusudur.” (s. 19).

Nitelikli ve doğru dil bilgisi öğretimi bireylerin dilin sınırlarını, imkânlarını, kapasitesini, kullanım alanlarını ortaya çıkaracaktır. Ana dili öğretiminde kazanımlara, anlama ve anlatma etkinlikleriyle ulaşılabilecektir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları arasında (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019, s. 8) "Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması" maddesi dil bilgisi ile bağlantılıdır. Aynı şekilde "Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması" maddesindeki "dil bilincine ulaşmaları" ifadesi de öğrencilerin dilin anlatım imkânlarını fark etmeleriyle ve tanımlarıyla mümkün olacaktır. "Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması." maddesinde de öğrencilerin kendilerini ifade edebilmelerinin yolu dil bilgisi kurallarına uygun şekilde dili kullanmalarıdır. Görüldüğü gibi dil bilgisinin Türkçe dersinin özel amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli bir rolü vardır.

Araştırmacılar ise dil bilgisinin öğretiminin amaçlarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Türkçe dil bilgisi öğretiminin temel amacı, dille ilgili kuralların belletilmesinden çok yaşanan dili kavratmak ve her ortamda Türkçenin rahat bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır.” (İşcan, 2007, s. 253).

Bireyler, ana dilini kullanmaya başladıktan sonra o dilin dil bilgisi sistemini de algırlar. Buna bilinçaltı dil yapısı denir (Şahinci, 2011, s. 7). Dil bilgisi öğretimi, bu bilinç altındaki dil bilgisini bilinç düzeyine çıkarmayı amaçlamaktadır. Bireylerin dil bilgisi kurallarını kavrayarak dili bilinçli bir şekilde kullanmalarını sağlamak, etkili ve sağlıklı bir iletişim kurabilmelerini sağlamak, dilin dört temel dil becerisine hâkim olarak yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak dil bilgisi öğretiminin temel esaslarındandır.

Dil bilgisi öğretiminin en önemli amacı ise öğrencilerin, ana dillerini kusursuz bir biçimde öğrenmeleridir. Dil bilgisi sayesinde öğrenciler, dilin ifade gücünü keşfeder, kurallar vasıtasıyla dilden hedeflenen amaçları gerçekleştirme yolunda önemli bir adım atmış olurlar (Çeçen ve Aytaş, 2010, s. 82). Bireyler, okula başlayıncaya kadar dili dinleyerek ve konuşarak öğrenirler. Farkında olmadan dilin kurallarını öğrenirler. Okula başlama ile birlikte dili yine dinleyerek, konuşarak, okuyarak, yazarak öğrenirler. Dil bilgisi, bireyin farkında olmadan kullandığı dil kurallarını konuşma ve yazma sırasında kendini kontrol etmesine imkân tanır. Bu nedenle dil bilgisi konuları ezberletme yerine dilin kurallarını sezdirme, dilin yanlışlarını düzeltme, dili doğru kullanma becerisi kazandırma şeklinde yapılandırılmalıdır. Aynı zamanda dil bilgisi konuları bağımsız olarak verilmemeli, okuma metinleri üzerinden dil becerisi etkinlikleriyle bütünleşmiş bir şekilde verilmelidir. Amaç, içinde yaşanılan dili kavratmaktır. Dil bilgisi öğretimi eksikliği dil edinimi eksikliği demektir.

Yapılandırmacı yaklaşımın esas alınmasıyla birlikte programlarda dil bilgisinin dilin becerilerini geliştirici tarafları, kuralları ele alınmakta ve sezdirme yöntemi kullanılarak dilin mantığını kavramaya öncelik verilmektedir. Kuralı sezen ve öğrenen öğrencinin bunu mutlaka uygulamaya dökmesi gerekir. Böylece bilgi beceriye dönüşür ve işlevsellik kazanır. Tüm bu çalışmalarla öğrencide Türkçeyi doğru kullanma bilinci ve duyarlılığı oluşturulmuş olur. Dil bilgisi öğretimi esas olarak anlamak ve anlatımı aktarmak için yapılmalıdır (Karagöz, 2013, s. 17).

Ahmet Cevat Emre'nin, dil bilgisi öğretimine yönelik görüşleri ise şu şekildedir:

“İyi bir gramerin gayesi çocukları dilin tarih içinde kazanmış olduğu anlatış yollarının hepsine alıştırmak olmalıdır. Bir kelimenin isim veya sıfat, fiil veya ortaç (partisip) olduğunu bilmek için gramer dersi almaya ihtiyaç yoktur; bir hayvanın tazi veya tavşan, bir çiçeğin gül veya karanfil olduğunu öğrenmek için zooloji veya botanik dersi almaya ihtiyaç olmadığı gibi. En münasip isim veya sıfatın, en uygun fiil veya ortacın kullanılışında usta olmak dil bilgisinin son dileğidir.

Anlamı temel alan bir dil bilgisi öğretimi, çocukların dimağını sürekli uyanık tutacaktır.” (Ahmet Cevat Emre’den aktaran Karahan, 2014, s. 3).

Ahmet Cevat Emre, dilin kurallarından çok işlevine odaklanmaktadır. Öğrencileri ezbere ve kurala boğan bir dil bilgisi yerine öğrencilerin zaten günlük hayatta kullandıkları dil bilgisi kalıplarını anlam çerçevesi içinde verilmesi gerektiğini ön plana çıkarmaktadır.

Demirel (2002), dil bilgisi öğretiminin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Öğrencilerin bilinçaltı yapılarını bilinç seviyesine çıkarma ve bunları kullanım alanına getirme,
- Dilin işleyiş düzenini öğrencilere kavratma,
- Öğrencilerin bir iletişim aracı olarak dili doğru ve etkili bir biçimde kullanmalarını sağlama (s. 114).

Görüldüğü gibi tüm bu ifadeler dilin kurallarının değil işlevinin ele alınması, dilin kurallarının ezberletilmesi değil kendisinin öğretilmesi etrafında birleşmektedir.

Dil bilgisi öğretiminin temelinde ana dili edinim süreci yatmaktadır. Bu nedenle dil bilgisinin de bireysel ve toplumsal yönü iç içedir. Dili etkin kullanma, dilin varlığını koruma, düşünceyi şekillendirme, dili devam ettirme dil bilgisi öğretiminin görevidir. Dil bilgisi öğretiminin amacı; bireylerin ana dillerinin ifade gücünü keşfetmeleri, kurallarını öğrenmeleri, anlam ünitelerini kavramalarıdır. Dil bilgisini öğrenmek anlama ve anlatma becerilerini etkin kullanmayı sağlamaktadır. Ana dilinin dil bilgisi kurallarını iyi bilen ve uygulayabilen bir bireyin yazma becerisi gelişmekte, daha yetkin yazılar yazabilmekte, birey diğer bireylerle daha iyi iletişim kurabilmekte, başka bir dili çok daha kolay öğrenebilmekte, bireyin dile ilişkin yanıtları azalmakta ve zihninin gelişmesine olumlu katkıları olmaktadır (Ünal ve Şahinci, 2011, s. 1918). Bireylerin dil bilincinin gelişmesi, dili doğru ve kurallarına uygun bir şekilde kullanabilme becerisine sahip olabilmeleri için dil becerileriyle bütünleşmiş bir dil bilgisi öğretimi yapılmalıdır.

Dil becerileriyle bütünleşmiş bir dil bilgisi öğretiminin birçok yararı vardır. Dil bilgisi, bir bilim olarak, kavramları saptayıp adlandırır; başka deyişle terimler koyar. Terimler de bizim kavram, kural ve doğru-yanlış üzerinde anlaşmamızı kolaylaştırır (Göğüş, 1978, s. 339). Dil bilgisi kuralları dilde doğru ve yanlış kavramlarını açığa çıkarır. Öğrenciler, yanıtlarını bu

kurallarla anlar ve düzeltir. Sözcükleri doğru ve bağlama uygun olarak kullanma, kurallı cümle kurma, ekleri sözcüklere uygun bir şekilde ekleme, anlatım bozukluğu yapmadan söz gruplarını ve cümleleri toplumsal yapıdaki anlamlarına dikkat ederek kullanma, sağlıklı bir iletişimin sağlanması açısından önemlidir.

Bir metni okumada, anlamada, metinden hareketle çıkarımlarda bulunmada dil bilgisi önemli bir anahtar konumundadır. Konuşulanları, okunanları, izlenenleri anlama önce dil bilgisinin konularıdır. Önce, sözcüklerin, sözcük gruplarının, cümlelerin, paragrafların anlamlarını; anlam ve yapı ilişkilerini bilmek gerekir ki metin iyi anlaşılabilir (Şanlı, 2013, s. 4). Metin odaklı dil bilgisi öğretimi, işlevsel dil bilgisi öğretimidir. Bu öğretimde, dilin bağlam içinde incelenmesi esastır. Öğrencilerin dilin metinlerdeki kullanımını gözlemlemesine ve kavramasına imkân tanınır. Metinden hareketle yapılan dil bilgisi öğretimi aynı zamanda öğrencilerin sözcükler üzerinde çalışmasını sağlayarak okuma ve yazma becerilerinin gelişimine katkı sağlar.

Dil bilgisi öğreniminin bireylere katkılarını ve gerekçelerini de araştırmacılar ele almışlardır. Bozkurt (2012), dil bilgisi öğreniminin yararlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Yabancı dil öğreniminde faydası olur. Kişi ana dilinde, dil bilgisi kavramlarını kazanmışsa, yabancı dil öğrenmesi kolaylaşır.
2. Dilin doğru kullanımına yardım eder.
3. Biçimsel ve mantıksal düşünme yeteneğine katkı sağlar.
4. Yazı dilinin gelişmesine ve toplum arasında yayılmasına yardım eder.
5. Yazın ve sanat ürünlerinin doğru yorumlanmasına yardım eder.
6. Dilin biçimsel sorunlarının çözümüne yardım eder.
7. Dilin anlatım inceliklerini öğretir (s. 151).

Dil bilgisi öğreniminin bireye birçok katkısı bulunmaktadır. Kişi yabancı bir dili öğrenirken kendi dilindeki kurallarla başka bir dilin kurallarını karşılaştırır ve öğreneceği dilin mantığını kavrar. Dil bilgisi öğrenimi, bireyin dili doğru kullanmasına yardımcı olur. Bireyin anlama ve anlatma becerilerine katkı sağlayarak düşünme yeteneğine katkı sağlar, bireyin okuduklarını/dinlediklerini doğru aktarmasına ve kendini etkili bir şekilde ifade etmesine yardımcı olur.

Hudson ise dil bilgisi öğretiminin gerekçelerini (Hudson'dan aktaran Aydın, 1999, s. 6) şu şekilde sıralamaktadır:

- a. Dilsel özsaygıyı, özgüveni oluşturmak
- b. Ölçünlü dil öğretimine yardımcı olmak
- c. Başarımı (performans) arttırmaya yardımcı olmak
- d. Yabancı dilleri öğrenmeye yardımcı olmak
- e. Dilsel ve kültürel hoşgörüyü artırmak
- f. Bilimsel yöntem ve çözümleyici düşünmeyi öğretmek
- g. Dili kötüye kullananlara karşı korunmak
- h. Dil sorunlarını anlamaya yardımcı olmak
- i. Dil hakkında genel bilgiyi derinleştirmek

Dil öğretimi bir milletin devamlılığını sağlamada önemli bir unsurdur. Dil bilgisi de dil öğretimi içerisinde bir paya sahiptir. Dili çevrelerinden dinleyerek ve konuşarak öğrenen bireyler örgün eğitime başlamaları ile dilin sistematiğini anlarlar. Bu nedenle bireylerin dilleri hakkındaki bilgiyi derinleştirmeleri dil bilgisi öğretiminin gerekçelerinden biridir. Dile hâkimiyet, dilsel öz güveni beraberinde getirmektedir. Dili doğru kullandıkça ve kendilerini doğru ifade ettikçe de bireyler dilsel öz güvenlerini artırmış olurlar.

Dil bilgisinin öğretilmesinde kullanılacak yöntemler ve ilkeler konusunda da araştırmacılar çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır.

Göğüş, Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi adlı kitabında dil bilgisi ve söz dizimi öğretim yöntemleriyle ilgili olarak dil bilgisi konularının tanımdan kurallara, kurallardan da özelliklere ve örneklere doğru bir çizgi izlemesi halinde soyutluktan kurtarılamayacağını, soyutluktan kurtarılmadığı sürece de kavratılması ve öğretilmesinin mümkün olamayacağını ifade etmektedir (1978, s. 349)

Çiftçi, dil bilgisi konularının öğrencilere sezdirilmesini ve tümevarım yöntemiyle öğretilmesi gerektiğini savunmaktadır: Dil bilgisi konuları öğretilirken işe tanımlamalarla başlanılmamalı, tümevarım yöntemi kullanılmalıdır. Tanımla başlanması hâlinde öğrenci ezberciliğe yönlendirilmiş, bu nedenle de kalıcı bir öğrenme gerçekleşmemiş olacaktır. Bu yüzden öğrencilere konuyla ilgili örnekler verilmeli, bu örneklerden tanımlara öğrenciler

kendileri ulaşabilmelidir (Çiftçi'den aktaran Güven, 2013 s. 8). Dil bilgisi öğretiminde de metin temelli bir öğretim hedeflenmelidir. Metin temelli dil bilgisi öğretiminde tümevarım yönteminin kullanılması özellikle önemlidir. Metinde yer alan kullanım ve kuralları öğrencinin fark etmesi ve kurala kendisinin ulaşması; başka bir deyişle kuralı sezerek parçalardan bütüne varması, kuralı kavraması ve içselleşmesi demektir (Aslan'dan aktaran Göçer, 2017, s. 285).

Göğüş'e (1978) göre dil, öğrencinin de kullandığı bir dizgedir. Bu dizgeye hâkim birçok kural vardır. Dil bilgisi öğretimi, bu dizgenin kurallarını açıklamalıdır (s. 349). Bu tümevarım yöntemiyle mümkün olmaktadır. Dil bilgisi öğretimi beceriye dönüktür. Bu yüzden öncelik becerinin kazandırılmasıdır. Kazanılan beceri daha sonra tanım ve kurallarla bütüne bağlanmalıdır.

Göçer (2015) araştırmasında, Türkçe dersini anlama ve anlatma yeteneklerinin geliştirilmesi gereken bir beceri alanı olarak görmektedir. Bu nedenle öğretmenin tanımı verip öğrenciyi pasif kıldığı bir yöntemi değil, metinden hareketle öğretmen rehberliğinde öğrencinin sonuca ve en son tanıma ulaşması gereken tümevarım yönteminin kullanıldığı aktif bir ders yöntemini doğru bulmaktadır (s. 241).

Araştırmacılar; dil bilgisi öğretiminde dilin kurallarını, yapılarını ezberletmekten ziyade tümevarım yöntemiyle kuralların, yapıların sezdirilmesinde hemfikirdirler. Kuralın doğrudan verilmesinden önce öğrencilerin düşünerek kurala ulaşması onları daha aktif kılacaktır. Dil bilgisi öğretimi diğer dil becerilerinden ayrı düşünülerek yapılmamalıdır, beceriye dönük bir ders olarak verilmelidir. Özellikle okuma metinleri ile iç içe yapılan dil bilgisi öğretimi, kuralların işlevselliğini sağlayacaktır.

2.5. Terim

Terim, TDK Türkçe Sözlük'te, "Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, istilâh." olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023).

Araştırmacılar, terim sözcüğünün açıklamasını yapmaktadırlar ve terim sözcüğünü farklı yönleriyle ele almaktadırlar:

Kültürel (2009), terim sözcüğünün nasıl türetildiğinin açıklamasını yapmaktadır:

“Osmanlı Türkçesi döneminde ıstılah kelimesiyle karşılanan terim sözü Latince sınır, son anlamına gelen terminus kelimesine benzetilerek derlemek fiilinin eski şekli olan termek fiilinden –im ekiyle türetilmiştir. Terim sözü, Latince son sınır anlamına gelen terminus kelimesine benzetilerek derlemek fiilinin eski şekli olan termek fiiline –im eki getirilerek türetilmiştir” (s. 2379).

Saussure’e göre dil, bir terimler dizeldesidir (1985, s.70).

Pilav (2008), terimleri kavramların kapılarını açan sihirli anahtarlar olarak tanımlamaktadır. Terimlerin, aynı bilim dalını paylaşan kişiler arasındaki anlaşmayı sağlayan özel kelimeler olduğunu belirtmektedir (s. 274).

Terimler, bir dilin bilimsel bir dil olduğunu gösteren en önemli özelliklerdendir. Kendi imkânlarıyla terim türeten diller bir bilim ve kültür dili olma özelliğine sahip olur. Eğitim öğretim hayatında da oldukça öneme sahip olan terimler, bir dilde bilim ve sanat dallarının bel kemiği durumundadır. Çünkü bilim dallarına ait konular terimler vasıtasıyla hedef kitleye kazandırılmaktadır.

Bir bilim olan dil bilgisinin ortaya koyduğu kavramlar bulunmaktadır. Kavramlar üzerinden doğruları ve yanlışları anlamamızı kolaylaştıran ise terimlerdir.

Terimlerin birtakım özellikleri ve işlevleri bulunmaktadır. Terimler, insan zihninde çağrışım yapmak, ilgi alanında bulunan kişiler için bir ışık yakmakla yükümlüdürler. Buna terimin aydınlık olma özelliği denir (Pilav, 2008 s. 274). Her terim, bir kavramı karşılar. Terimlerin sınırları belirlidir ve nettir. Terimlerin karşıladıkları kavramların niteliğine uygun olarak adlandırılmaktadırlar ve diğer sözcüklerden farklı olarak terimler, tek bir kavramı karşılamaktadırlar buna terimlerin tek anlamlı olma özelliği denilmektedir (Halilov’dan aktaran Ziyayeva, 2021, s. 485). Aksan da (1998), terimlerin genel özelliklerini kategorileştirerek tek anlamlılığın terimlerin en ayırt edici özelliği olduğunu vurgulamaktadır (s. 41).

Zülfikâr (1991) terimlerin sahip olduğu özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

1. Terimlerin en başta gelen özelliği bilimsel bir kavrama tek karşılık olarak kullanılmasıdır.

2. Terimleri diğer kelimelerden ayıran özellik, cümlenin bağlamında değişikliğe uğramamalarıdır. Terimlerin anlamları sabittir.

3. Terimler için önemli olan, kavramları açık ve net bir şekilde karşılamalarıdır (s. 20-23).

Belirtilen tanımlardan hareketle terimler; bir bilim, sanat, meslek dalına ait belirli kavramı karşılayan kelimelerdir. Terimler, diğer sözcüklerden anlam sabitliği yönüyle ayrılır. Diğer sözcükler sözdizimsel bağlam içerisinde farklı anlamlar kazanabilirken terimlerde bu durum söz konusu değildir. Terimler nesnel bir anlama sahiptir, bir terimin bildirdiği anlam yorumuna açık olamaz.

2.6. Dil Bilgisi Öğretiminde Terim

Eğitim öğretim sürecinin her aşamasında zorluklar ve eksikler yaşandığı gibi dil bilgisi öğretiminde de yaşanmaktadır. Terimler, standart bir dil eğitiminin ve öğretiminin gerçekleştirilmesinde anahtar rol oynamaktadırlar. Dil bilgisi öğretiminde ise ne yazık ki bu birlik sağlanamamaktadır ve terim karmaşası, dil bilgisi öğretiminde uzun yıllardır devam etmektedir, eğitim öğretim faaliyetleri sekteye uğramaktadır. Aynı terimlerle farklı şeylerin kastedilmesi ve/veya aynı kavram için birçok farklı terim kullanılması, kimi terimlerin gerek yapıca gerek gösteren-gösterilen ilişkisi açısından yeterince açık olmaması ve bazı konularda eksik terimlerin bulunması terim sorununun başlıca nedenlerindedir (Karademir, 2019, s. 140). Değişik zamanlarda hazırlanan terim sözlükleri arasında bir birlik sağlanamamıştır. İlköğretimden yükseköğretime kadar hazırlanan dil bilgisi ders kitapları, farklı kişilerin farklı kaynaklardan faydalanması veya kişisel seçimler yapmasından dolayı birbirinden bağımsız terimler içerir hâle gelmişlerdir.

Dil bilgisi öğretiminde tüm öğretmenler tarafından kullanılan bir referans kaynak bulunmamaktadır. Bu da büyük bir konu anlatım çeşitliliğini ve terim sorununu meydana getirmektedir. Öğretmenlerin en çok sıkıntı yaşadıkları sorunlardan biri de farklı üniversite ve bölümlerde terim ve yaklaşım farklılıklarının olmasıdır. Öğretmenler, eğitim-öğretim faaliyetlerinde bu farklı terim ve yaklaşımlardan hangisini referans alacakları konusunda kararsızlığa düşmektedirler (Erdem ve Başaran, 2010, s. 325). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarında kazanımların altında herhangi bir açıklama

bulunmamaktadır. Her öğretmenin donanımı ve lisans eğitimi farklıdır. Bu konu, öğretmenlere bırakılmış gibi görünmektedir. MEB yalnızca ders kitaplarındaki etkinliklerle öğretmenleri yönlendirmektedir. Kılavuz kitap, kazanım açıklaması yer almamaktadır. Dil bilgisi kazanımları verilirken terimlerin birçok adlandırmaları bulunmaktadır. Bu durum özellikle yardımcı kitaplarda bulunmaktadır.

Çiftçi (2006), bu durumu şöyle özetlemektedir:

“Dil bilgisi öğretimi de Türkçe öğretiminin sorunlu alanlarından biridir. Sorunun temel kaynaklarından birini, dil bilgisi terminolojisinin henüz bir istikrara kavuşmamış olması oluşturmaktadır. Aynı terim için birden fazla adlandırmanın yapılması öğrencilerin zihinlerinde kargaşaya yol açmaktadır. Özellikle yükseköğretim basamaklarına kadar öğrenim görenler, hangi terimin hangi kelime türü için kullanıldığını tamamen karıştırmaktadırlar. Bu karışıklığa cümlelerin öğelerinin tasnif edilmesinde de rastlanmaktadır. O hâle gelinmiştir ki, lisans öğretiminde bile Dil Bilgisinin Tartışmalı Konuları adıyla ders açılması normal karşılanacaktır.” (s. 120-121).

Milli Eğitim müfredatıyla yüksek öğretimde verilen dil bilgisi konularının öğretimi noktasındaki farklılıklar da dil bilgisi öğretiminde çelişkilere neden olmaktadır (Güven, 2013, s. 4). Yükseköğretimdeki öğretim elemanlarının benimsedikleri dil bilgisi ekolleri birbirinden farklıdır. Üniversiteden üniversiteye öğretmen adayları farklı dil bilgisi yaklaşımlarıyla yetiştirilmektedir. Bu da dil bilgisi derslerinde farklı terim ve yaklaşımların lisans öğrencilerine aktarılması demektir. Farklı öğretim elemanlarından farklı dil bilgisi terim ve yaklaşımı öğrenen lisans öğrencileri mezun olup öğretmen olduklarında lisansta öğrendikleri yaklaşımlarla MEB müfredatı arasında kalmaktadır.

Birbirinden bağımsız birtakım bakış açıları dilde birliği tehdit etmektedir. Dil bilgisi öğretiminde birbirleriyle koordineli olması gereken MEB ve YÖK arasındaki uyumsuzluğun da önemli bir etken olduğu bir ortamda dil bilgisi öğretiminde bu tür sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuç olarak göze çarpmaktadır (Bulut, 2014, s. 50).

Lisans eğitimlerinden mezun olan öğretmenler ilköğretim seviyesindeki öğrencilere aktaracağı terimleri bilememektedirler, terimleri bir arada toplayan konu anlatımlı bir ders kitabı veya öğretmen kılavuz kitabı bulunmamaktadır.

Dil bilgisi öğretiminde günümüzde yapılandırmacı yaklaşım, metin odaklı dil bilgisi ve sezdirme yöntemi esas alınmaktadır. Farklı üniversitelerin farklı öğretim elemanlarından farklı dil bilgisi yaklaşımlarıyla yetiştirilen öğretmen adaylarının dil bilgisi öğretiminde öğretim için gerekli tutarlı ve kabul görmüş bilgilerin yer aldığı ortak kaynak kitaba sahip olmamaları terim kargaşasına neden olmaktadır. Öğretmenler, mesleğin ilk yıllarında kendi imkânlarıyla dil bilgisi öğretim yöntemlerini geliştirmektedirler çünkü Millî Eğitim Türkçe

kitapları konu anlatımı içermemektedir. Metinden hareketle ve sezdirme yöntemiyle öğrencilere dil bilgisi konuları kavratılmaktadır. Dil bilgisi öğretiminde kullanılan ortak bir kaynak kitap olmaması aynı okuldaki öğretmenlerin bile farklı farklı şekillerde öğretim yapabilmelerine neden olmuştur. Terim sorunları, yöntem ve teknik sorunlarını beraberinde getirmektedir (Coşkun, 2019, s. 187).

Ülkemizde bir sınav gerçeği olduğunu da göz ardı edemeyiz. Her kademeyi bitirdikten sonra öğrenciler sınava girmektedirler ve her defasında karşılına dil bilgisi soruları çıkmaktadır. Kademeler arasındaki farklı terminoloji dil bilgisi öğretiminde kuralların öğrenilememesine neden olmakta ve sınavlarda başarısızlığa zemin hazırlamaktadır (Durukan'dan aktaran Bulut, 2014, s. 47). Bu nedenle gerek sınav başarısının artması gerek dil bilgisi öğretiminin nitelikli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için birbirinin devamı neticesinde olan MEB ve YÖK, dil bilgisi kitaplarını ortak terminoloji zemininde hazırlamalıdır.

2.7. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, dil bilgisi terimleri arasında birlik sağlanması amacıyla ilk baskısı 1992'de olmak üzere Zeynep Korkmaz tarafından hazırlanmıştır. Korkmaz, eserin ön sözünde sözlüğü hazırlama amaçlarından bahsetmektedir.

Terimler, ilgili olduğu bilim dalının temeli sayılmaktadır. Türklerin 9. yüzyıldan itibaren Araplarla ve Farslarla münasebete girmeleri dolayısıyla yabancılara Türkçe öğretmek amacıyla hazırlanan çoğu eser Arap ve Fars dilinde kaleme alınmıştır. Türk kültürünün kaynak eserlerinde geçen dil olayları ve kuralları Arapça ve Farsça terimlerle karşılanmıştır.

Selçuklu Dönemi'nde ve Osmanlı Dönemi'nde de Türkçe dil bilgisi kuralları Arapça etkisiyle kaleme alınmıştır. Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerinde, Arapça ve Farsça kökenli terimlere ek olarak Batı kökenli terimler eklenmiştir. Bu süreç, Millî Edebiyat Dönemi'ne kadar devam etmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde, dil bilgisi terimleri Türkçe ve Türkçeleşmiş köklerden terim yapma yöntemine dayanmaktadır. Bu dönemde terimler, üzerinde en çok durulan ve işlenen konulardan olmuştur.

Türk Dil Kurumu, dil bilgisi terimleri konusunda öncü çalışmalar yapmasına rağmen çalışmalar bir sisteme oturtulmadığı için başarı elde edilememiştir.

Türk Dil Kurumu, Türk dili çalışmalarının birleştirici ve sağlıklı bir terim zemininde yapılması için bilimsel temellerle hazırlanmış bir dil bilgisi terimleri sözlüğünün hazırlanması kararını almıştır. Böylece, Zeynep Korkmaz tarafından terimler açısından referans bir kaynak olarak bu sözlük hazırlanmıştır.

2.8. İlgili Araştırmalar

Uzun yıllardır Türkçe dil bilgisi üzerine çalışmalar sürmektedir. Bu çalışmalar içerisinde ele alınan konulardan biri de Türkçe öğretiminde terim sorunudur. Alan yazında, Türkçe öğretiminde terim sorunu konusunu ele alan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bunları kronolojik olarak ele alınacaktır.

Demir (2003); “Türkçe Öğretiminde Zarf Tümleçleri” makalesinde, zarf/ belirteç ve zarf tümleci/belirteç tümleci terimlerinin en tipik terim sorunu örneklerinden olduğunu belirtmektedir. Zarfın bir kelime çeşidi değil bir görev adı olduğunu ifade etmektedir. Zarf diye bir kelimenin olamayacağını “zarflık” görevinin olduğunu ileri sürmektedir. Zarf/belirteç ve zarf tümleci/belirteç tümleci terimlerinin temel anlamları ile terim anlamları arasında ilişki olmadığı için pedagojik anlayıştan uzak olduğunu düşünmektedir (s. 416-417).

İşcan ve Kolukısa (2005) çalışmalarında, ilköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi öğretiminin durumunu, sorunlarını ve çözüm önerilerini ele almışlardır. Sorunlardan biri olarak dil bilgisi öğretiminde terim karmaşası olduğunu ve bu karmaşanın çözülebilmesi için bir birlik sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir (s. 307).

Demir (2006); “Türkçe Dil Bilgisinde Terminoloji Sorunu” adlı makalesinde, terimlerin günlük dildeki kelimelerle karıştırılmaması gerektiği belirtilmektedir. Bazı terimlerde birliğe varılmasa da iyi seçilen ve türetilen terimler sayesinde bazı dil bilgisi konularının daha kolay öğretildiğini belirtmektedir (s. 98). Türkçe öğretiminde terimlerden kaynaklanan sorunların giderilmesi için çözüm önerileri sunmaktadır.

Kerimoğlu (2006); “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi ile İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları)” makalesinde, yine birçok araştırmacı gibi terim kargaşasını Türk dil bilgisinin en büyük sorunlarından saymaktadır ve terim birliğinin sağlanmasına yönelik öneriler sunmaktadır (s. 115).

Erdem (2007) çalışmasında; öğretmenlerin dil bilgisi öğretiminde ders kitabı ve yardımcı kitapları kullandıklarını, görsel ve işitsel materyalleri çok az kullandıklarını belirtmiştir. Fonetik ile ilgili konuları öğretmenlerin daha kolay anlattığını öğrencilerin ise daha kolay anladığını belirtmiştir. Morfoloji konularında ise hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin sorun yaşadığını belirtmiştir (s. 149).

Pilav (2008); “Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi” adlı makalesinde, eğitim öğretim faaliyetlerinde terimlerin hayati bir önem taşıdığını belirtmektedir ve terim birliğinin öğretimin her kademesinde sağlanmasına yönelik çözüm önerileri sunmaktadır (s. 275).

Karademir (2008); “Türkçe Ses Bilgisindeki Terim ve Tasnif Kargaşası Üzerine” adlı bildirisinde, aynı kavramı birden fazla terimin karşılamasının ve seslerin sınıflandırmasındaki farklı yaklaşımların öğrencilerin ikilem yaşamasına neden olduğunu ve bu durumun öğrencilerin dil bilgisi derslerine olan algısını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir (s. 2548).

Kültürel (2009); “Dil Bilgisi Terimleri Sözlükleri ve Terimlerin Kullanımında Görülen Aksaklıklar” adlı makalesinde, üzerinde en çok tartışılan terimleri (takısız tamlama, dolaylı tümleç, örtülü özne, yardımcı ses vb.) ele almaktadır ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktadır.

Alyılmaz (2010); “Türkçe Öğretiminin Sorunları” adlı makalesinde ders kitaplarında terim birliği olmamasına ve bu nedenle öğrencilerin dil bilgisi konularını öğrenmekte güçlük çektiklerine, aynı terimin farklı çevirilerinin kitaplarda yer almasının öğrenmeyi zorlaştırdığına, terimlerin temelde tercümeyle dayalı olmasının sorunlarına değinmektedir (s. 736).

Akgül (2010) çalışmasında, ilköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi öğretiminde terim sorununu dört başlıkta incelemiş ve elde edilen verilere göre öğretmenlerin dil bilgisi

derslerini teorik ders olmaktan kurtaramadıklarını, az sayıda materyal kullandıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca öğretmenlerin ve öğrencilerin morfoloji konularında zorlandıklarını tespit etmiştir. Dil bilgisi öğretiminde bir referans kaynağın olmamasının konuları öğrenmede ve öğretmede öğretmen ve öğrencilere zorluk çıkardığını ileri sürmüştür (s. 91-92).

Kılıç ve Akçay (2011); “Türkçe Öğretmen Adaylarının Görüşleri Çerçevesinde Dilbilgisi Eğitimi” adlı makalelerinde, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü’nde öğrenim gören ve rastgele (tesadüfi) yolla tespit edilen 30 öğretmen adayı ile yaptıkları çalışmalarında dil bilgisinde yaşanan genel sorunları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Öğretmen adayları; öğretim üyeleri arasında terim birliği olmamasını dil bilgisinin bir sorunu olarak düşünmektedirler (s. 5).

Alkayış (2012), makalesinde Türkçenin hâl ekleri ve fiil kiplerinde çok terimlilik sorununu ele almıştır. Türkiye Türkçesinde dil bilgisi kavramlarının terminoloji açısından çeşitlilik gösterdiğini belirtmiştir. En çok hâl ekleri ile fiil kiplerinde terim adlandırmalarının fazla olduğunu ileri sürmüştür. Aynı konunun çeşitli şekillerde adlandırılmasının öğrenciler açısından olumsuz olduğunu, kavram kargaşasının giderilerek hem öğrencilerin hem de öğretim elemanlarının sağlıklı bir öğrenim, öğretim faaliyeti yapabileceklerini belirtmiştir (s. 285- 286).

Yavuz ve Gürlek (2012); ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde ses bilgisi alanındaki terim farklılıklarını incelemişlerdir. Terim farklılığının dil bilgisi konularının anlatılması ve anlaşılmasındaki en büyük engel olduğunu, bu farklılıkların ortadan kaldırılmasıyla Türk dil bilgisinin anlatılabilirliğinin ve anlaşılabilirliğinin ortadan kalkacağını savunmaktadırlar (s. 3250). Çünkü ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde aynı konuları farklı adlandırmalarla gören öğrenciler tarafından bu konular kavranamamaktadır.

Erten (2012); “Dil Bilgisi Öğretiminde Bazı Sorunlar ve Bir Teklif: Dolaylı Tümleç Yerine Yer Yön Tümleci” adlı bildirisinde, dil bilgisi öğretiminde ortak bir kaynağın olmadığını belirtmekle birlikte dolaylı tümlecin de göreviyle örtüşmediğini savunmaktadır. Dolaylı tümleç teriminin Fransızcadan dilimize geçtiğini ve yanlış çevrildiğini belirtmektedir. Terimin adı ile görevinin örtüşmesi için bu tümlece yer yön tümleci denilmesini teklif etmektedir (s. 1662).

Göçer (2013); “Türkçe Öğretmeni Adaylarına Göre Türkçenin Güncel Sorunları” adlı makalesini, Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi 4. sınıf 1. ve 2. öğretimde öğrenim gören Türkçe öğretmeni adaylarından oluşan bir çalışma grubuyla yürütmüştür. Öğretmen adayları Türkçenin güncel sorunları arasında terim sorununu belirtmişlerdir (s. 494).

Şahin, Gürlek ve Kana (2013); öğretmen adaylarının Türk dilinin sorunları üzerine düşüncelerini inceledikleri makalede, öğretmen adaylarının terim sorununa da değindiklerini belirtmişlerdir. Araştırma, 2011-2012 akademik yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören dördüncü sınıf 13 (9 kız, 4 erkek) Türkçe öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adayları; dil bilgisi öğretiminde ortak bir terim anlayışının olmamasını, Türkçede terimlerin henüz bir istikrara kavuşmamış olmasını, aynı terim için birden fazla adlandırmanın olmasını bir sorun olarak düşünmektedirler (s. 2566).

Karahan (2013), eserinde zarf teriminin tür-görev ayrımını yansıtmıyor oluşuna değinmiştir. Bir tür adı olarak “zarf”ın birden fazla kavramı karşılıyor olmasını incelemiştir (s. 2). Türk dil bilgisi terimlerinin önce Arap daha sonra da Batı gramerinin etkisinde kalarak her iki anlayışı da içinde barındırdığı için terimlerde sınıflandırma, kapsam, tanım sorunları olduğunu zarf örneği üzerinden açıklamıştır.

Çolak (2013) çalışmasında, dil bilgisi öğretimindeki sorunları dört başlıkta incelemiş ve farklı bakış açılarından dolayı ortaya çıkan karmaşanın, hakem rolünü üstlenecek bir yapının eksikliğinden kaynaklandığı belirlemiştir (s. 172).

Bulut (2014) çalışmasında, ilköğretimden yükseköğretime kademeler arasındaki farklı dil bilgisi terminolojisinin kullanılmasının dil bilgisi öğretiminde kuralların öğrenilememesine neden olduğunu savunmuştur (s. 46-47).

Çelikpazu ve Karakayalı (2019); “Zarf Tamlayıcısı Kavramı ve Öğretimi Üzerine Bir İnceleme” adlı makaleleri zarf tamlayıcısının öğretmenler tarafından nasıl öğretildiği üzerinedir. Öğretmen kılavuz kitapları ile öğretmenlerin aldıkları lisans eğitimlerinin birbirine uymaması sorun ortaya çıkarmaktadır ayrıca öğrencilerin kavram adını zihinlerinde yapılandıramamalarının da öğretimde aksaklığa neden olduğu ortaya koyulmuştur (s. 638-639).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeline, veri kaynaklarına, veri toplama yöntemine ve verilerin analiz edilmesine yönelik bilgilere ve açıklamalara yer verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel özellik taşıyan betimsel bir araştırmadır. Doğal bir ortamda, dokümanların incelenmesi, katılımcılarla görüşme veya davranışları gözlemlemeyle ilerleyen aynı zamanda hem tümevarım hem de tümdengelim kullanılabildiği ve çalışma süreci içerisinde araştırmanın deseninin ve hatta problem durumunu oluşturan soruların değişebildiği araştırma türü, nitel araştırma olarak adlandırılabilir (Cresswell, 2021, s. 46- 48). Çalışma için verilerin toplanması amacıyla doküman incelemesi tekniği uygun görülmüştür. Nitel araştırma dâhilinde doğrudan gözlem ve görüşme imkânı bulunmadığı takdirde çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırma amacıyla yazılı materyallerin incelenmesi çalışmaya katılabilir ve bu sayede araştırılması hedeflenen konu hakkında materyallerin analizi gerçekleştirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 189). Zaman, mekân ve 27 maddî yönden ekonomikliği bulunan doküman incelemesi; uygun bir sürede, birden fazla materyalin çalışmaya dâhil edilmesiyle birlikte çok daha detaylı bir şekilde araştırma ve inceleme yapılmasına olanak sağlar. Yapılan araştırma alanı ile ilgili olarak kullanılabilecek materyallerin önemi değişmektedir. Eğitim konulu bir araştırma için ders kitapları, öğretim programları, öğrenci ve öğretmen el kitapları vb. ders materyalleri doküman incelemesinde kullanılabilir (Bogdan ve Biklen'dan aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 190). Ders kitapları ve okuma kitapları; içerisinde barındırdıkları metinler yönünden incelenmesi,

analiz edilmesi ve sonuçları bakımından değerlendirilmesi yönüyle eğitim alanında doküman incelemesi için başta gelen veri kaynaklarını oluşturmaktadır.

3.2. Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynakları; 5, 6, 7, 8. sınıf kademeleri için hazırlanan MEB Yayınlarına ve diğer yayınevlerine ait ders kitapları ile MEB ÖDSGM tarafından ortaokulun her kademesi için hazırlanan kazanım kavrama testleri, çalışma fasikülleri, beceri temelli testler, örnek sorular, çalışma soruları ve çalışma sayfalarıdır. Dil bilgisi terimlerinde MEB kaynakları arasında referans bir kaynak olmamasından terimler, Zeynep Korkmaz tarafından hazırlanan Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü esas alınarak incelenecektir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırma bir alan yazın araştırmasıdır. Bu sebeple araştırmada doküman analizi yöntemi ile veri toplanmıştır. Doküman analizi yönteminde verilerin analizinde Forster'ın tasnifi esas alınmıştır:

1. Konu ile alakalı dokümanlara ulaşmak,
2. Orijinalliğini kontrol etmek,
3. Dokümanları anlamak,
4. Verileri kullanmak ve yazıya aktarmak (Forster'dan aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 194).

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu çalışmanın amacı; ilköğretim ikinci kademedede yer alan 5, 6, 7, 8. sınıf öğrencileri için MEB Yayınları ve diğer yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları ile Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan kazanım kavrama testleri, beceri temelli testler, çalışma fasikülleri, çalışma soruları, çalışma sayfalarında yer alan dil bilgisi terimlerinin farklılığını saptamaktır.

Bu bölümde; araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan verilerin analizleri sonucu elde edilen bulgular 5. sınıf kademesinde dört ana başlık altında, 6. sınıf kademesinde altı ana başlık altında, 7. sınıf kademesinde beş ana başlık altında, 8. sınıf kademesinde beş ana başlık altında sunulmuştur. Bulgular, her kademedede toplanan verilerden sonra tablolastırılarak verilmiştir.

4.1. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 5. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

5. sınıf dil bilgisi kazanımları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda şu şekilde yer almaktadır:

“T.5.3.10. Kökleri ve ekleri ayırt eder.

T.5.3.11. Yapım ekinin işlevlerini açıklar.

T.5.4.11. Yazılarında ses olaylarına uğrayan kelimeleri doğru kullanır.” (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019, s. 36-38).

Yer alan dil bilgisi kazanımlarına ait terimler Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde şu şekilde geçmektedir:

Kök: “Kelimelerin bütün yapım ve çekim eklerini çıkardıktan sonra ayrılamayan ve esas (temel) anlamı taşıyan bölümü.” (Korkmaz, 2019, s. 179).

Ek: “Cümle içinde kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak veya yeni bir kelime türetmek üzere kök ve gövdelerin sonuna eklenen ses veya seslerden oluşan öge.” (Korkmaz, 2019, s. 124).

Yapım eki: “Kelime kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların yansıtılmasını, kavramlara karşılık yeni kelimeler yapılmasını sağlayan ek.” (Korkmaz, 2019, s. 250).

Ünlü daralması: “Yanlarında geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında geniş ünlülerin a > ı, o > u, e > i, ö > ü biçimindeki daralma olayı.” (Korkmaz, 2019, s. 239).

Ünlü düşmesi: “Türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi.” (Korkmaz, 2019, s. 240).

Ünsüz benzeşmesi: “İç seste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilmesi olayı.” (Korkmaz, 2019, s. 242). Ancak bu açıklamadan sonra verilen

örnekler kanbur > kambur, çenber > çember şeklindeki örneklerdir. MEB kaynaklarında yer alan c, d, g harflerinin ç, t ve k'ye dönüşmesi ses olayı, Korkmaz'ın eserinde “ünsüz uyumu” olarak yer almaktadır. “Kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyum.” (Korkmaz, 2019, s. 243). Ünsüz uyumuna dair bu açıklamadan sonra atkı, geçti örnekleri verilmektedir.

Yumuşama: “Son sesinde tonsuz ünsüz bulunduran sözlerin, ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında tonlu duruma gelmeleri.” (Korkmaz, 2019, s. 254).

Ünsüz türemesi: “Kelime ön, iç ve son seslerinde, kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayı.” (Korkmaz, 2019, s. 243).

4.1.1. 5. Sınıf Ders Kitabı

Millî Eğitim Bakanlığının kullandığı 5. sınıf ders kitapları arasında sadece Anıttepe Yayıncılık'a ait olan ders kitabı vardır. Bu kitapta kök kavramı ilk olarak 3. Tema olan Doğa ve Evren Teması'nda şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: “Altı çizili kelimelerin anlamlı en küçük parçaları nelerdir?” (Baran ve Diren, 2022, s. 76). Burada kök değil, anlamlı en küçük parça ifadesi yer almaktadır.

3. Tema'nın Oakland Adası metninin etkinliklerinde ise “kök” şeklinde karşımıza çıkmaktadır: “Aşağıdaki kelimelerin köklerini bulup yazınız.” (Baran ve Diren, 2022, s. 83).

Ek kavramı ise ilk olarak şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: “Aşağıdaki köklere, verilen ekleri getiriniz. Oluşan kelimeyi tekrar yazınız ve bu ek sayesinde yeni kelime türeyip türemediğini işaretleyiniz.” (Baran ve Diren, 2022, s. 91). Bu etkinlikten hareketle yapım eki kavratılmaya çalışılmaktadır. “Yapım eki” yerine “yeni kelime türeten ek” şeklinde sezdirme etkinliği tasarlanmıştır.

Kök kavramı 4. Tema olan Millî Kültür Teması'nda tekrar karşımıza çıkmaktadır: “Aşağıdaki kelimelerin anlamlı en küçük parçasını örnekteki gibi daire içine alınız.” (Baran ve Diren, 2022, s. 106). “Kök” terimi yerine anlamlı en küçük parça ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

4. Tema'nın Tema Sonu Değerlendirme Soruları'nda karşımıza yapım eki terimi ilk kez çıkmaktadır: “*‘Okulun duvarlarına da resim çizmişsiniz.’ cümlesindeki ‘duvarlarına’ kelimesinde yapım eki yoktur?*” (Baran ve Diren, 2022, s. 132).

Buraya kadar olan kısımda yapım ekine sadece bir kere değinilmiştir o da sayda 91'de kelimelere getirilen eklerin yeni kelime türetip türetmediğini kavratmaya yönelik yapılan etkinliktir. O hâlde anlaşılıyor ki yapım eki terimini vermek öğretmene bırakılmıştır. Kitapta tema sonu değerlendirme sorularına kadar olan kısma kadar yapım eklerine dair ne bir etkinlik ne de herhangi bir tanım yer almıştır.

5. Tema olan Vatandaşlık Teması'nın Bilinçli Tüketici metninin 10. Etkinlik'inde tekrar yapım eki terimine rastlanmaktadır: “*-lık/-lik isimden isim yapan yapım ekidir.*” (Baran ve Diren, 2022, s. 148). Yapım ekinin görevlerinin de buraya kadar hiç işlenmediğine rastlanmaktadır. İsimden isim yapan yapım eki, isimden fiil yapan yapım eki, fiilden isim yapan yapım eki, fiilden fiil yapan yapım eki kavramları yine dersin öğretmenine bırakılmıştır ve buraya kadar olan kısımda işlevlerinden hiç söz edilmemiştir.

5. Sınıf Ders Kitabı'nın 6. Tema'sı olan Sağlık ve Spor Teması'nda ses olaylarına yer verilmeye başlanmıştır. İlk olarak “*ünsüz benzeşmesi*” terimine rastlanmaktadır (Baran ve Diren, 2022, s. 170). Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda açıklamalarda da ünsüz benzeşmesi olarak bahsedilmektedir.

Yine 6. Tema'da ünsüz türemesi terimi yer almaktadır.

“Aşağıdaki cümlelerde ünsüz türemesinin olduğu kelimelerin altını çiziniz.

- *Davanın reddine karar verildi.*
- *Konuşmak benim en doğal hakkım.*
- *Alın teriyle kazanmanın hazzını anlatamam.*
- *Beni ikizin zannettiler.*
- *Bu hissi daha önce hiç yaşamamıştım.*” (Baran ve Diren, 2022, s.176).

Ünsüz türemesi; ret, hak, haz, zan, his gibi Türkçeye giren yabancı kelimelerle verilmektedir.

Ünsüz yumuşaması ve ünlü daralması ses olayları da 6. Tema’da Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bahsedildiği şekliyle verilmektedir (Baran ve Diren, 2022, s. 181-185).

Ünlü düşmesine ise 7. Tema’da Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği şekilde yer verilmektedir: “Aşağıdaki cümlelerde ünlü düşmesine uğrayan kelimeleri işaretleyiniz.” (Baran ve Diren, 2022, s. 196).

4.1.2. 5. Sınıf Kazanım Kavrama Testleri

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün ortaokul seviyesinde hazırlanmış olduğu kazanım kavrama testleri bulunmaktadır.

Kazanım Kavrama Testi 7’nin 6. Sorusunda ünsüz uyumu ses olayının, ünsüz benzeşmesi ve ünsüz sertleşmesi şeklinde verildiği görülmektedir: “Türkçede sert ünsüzlerden (f, s, t, k, ç, ş, h, p) biriyle biten bir sözcüğe ‘c, d, g’ yumuşak ünsüzleriyle başlayan bir ek geldiğinde ekin başındaki ‘c, d, g’ sesleri sertleşir. Bu ses olayına ‘ünsüz benzeşmesi’ veya ‘ünsüz sertleşmesi’ denir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Aynı testin 10. sorusunda da şıklarda “ünsüz değişimi” terimine yer verildiği görülmektedir:

10. Seni boydan boya sevmişim.
Ta Edirne'ye kadar Kars'tan
I
Taşını, toprağını, yiğidini
II
Fırsat buldukça övmüşüm.
Bu dizelerde numaralanmış sözcüklerde yer alan ses olayları aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?
I	II
A) Ünsüz benzeşmesi	Ünsüz yumuşaması
B) Ünsüz yumuşaması	Ünlü düşmesi
C) Ünlü düşmesi	Ünsüz yumuşaması
D) Ünsüz değişimi	Ünsüz benzeşmesi

Şekil 1. 5. Sınıf Kazanım Kavrama Testi-7 6. soru, <https://odsgm.meb.gov.tr/www/temel-egitim-kitaplari/icerik/834> sayfasından erişilmiştir.

Ünsüz değişimi terimine ders kitabında ya da Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda rastlanmamaktadır. Ünsüz değişimi, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde şu şekilde açıklanmaktadır: “Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakmasıdır.” (Korkmaz, 2019, s. 242). Bu soruda, ünsüz değişimi teriminin kullanılması pedagojik olarak

düşünüldüğünde açık bir kavram değildir. Çünkü yumuşamada da ünsüz uyumunda da sözcüğün sonundaki harf değişmektedir.

Kazanım Kavrama Testi 9’da kök teriminin yer aldığı görülmektedir. Tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

“Kök, bir sözcüğün parçalanamayan, anlamlı en küçük parçasıdır. Türkçede kökler, isim kökleri ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılır.”, *“Bir sözcüğün parçalanamayan anlamlı en küçük parçasına ‘kök’ denir. Kökler, kelimenin tamamıyla anlam ilişkisi taşımaktadır.”* ve *“Türkçede kökler, isim kökleri ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılır. Varlıkların, kavramların, duyguların ismi olan köklere isim kökü; iş, oluş, durum bildiren köklere ise fiil kökü denir.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 9’da 5. sınıf kazanımları arasında yer almayan ve Türkçe ders kitabında yer almayan çekim eki terimi kullanılmıştır: *“Aşağıdaki cümlelerden hangisinde altı çizili sözcük hem yapım hem çekim eki almıştır?”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Aynı şekilde Kazanım Kavrama Testi 10’da 6. sınıf kazanımları arasında yer alan teklik birinci şahıs iyelik eki yer almaktadır:

“Aşağıdaki altı çizili sözcüklerden hangisinin aldığı ek diğerlerinden farklıdır?”

A) Bu yıl tarladan yerim alamadık.

B) Giyim sektörü hızla gelişiyor.

C) Sınıftaki yerim çok güzel bence.

D) Apartment yöneticiliği için seçim yapıldı.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 10’da yapım ekinin tanımları yer almaktadır:

“Yapım ekleri, sonuna geldiği sözcüğün yeni bir anlam kazanmasını sağlayan eklerdir. Yapım ekleri, sonuna geldiği sözcüğün anlamını değiştiren eklerdir. İsimden isim yapım eki olan -lık; yer, araç-gereç, meslek bildiren isimler türetir. ‘-cık eki’, sözcüklerin sonuna gelerek küçültme, acıma, azlık, sevgi, şefkat bildiren adlar türetir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Yapım ekinin verilen tanımlarında “adlar üretir” ve “isimler üretir” ifadelerinde de terim birliği olmadığı görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü “ad” terimini esas almaktadır.

4.1.3. 5. Sınıf Beceri Temelli Testler

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün temalara göre hazırlamış olduğu 5. sınıf düzeyinde beceri temelli testler bulunmaktadır. Bu testler içerisinde 2. Tema testinde 5. sınıf kazanımları arasında yer almayan “mi” soru eki ve işlevlerinin sorulduğu bir soru yer almaktadır: “Soru eki olan “mi” cümleye pekiştirme, zaman, rica ve koşul anlamları da katabilir. Buna göre “mi” soru eki aşağıdakilerin hangisine yay ayraç içinde verilen anlamı katmamıştır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

4. Tema testinde yapım eki tanımına yer verilmektedir: “Yapım ekleri, eklendiği sözcüklerin anlamını değiştirerek yeni sözcükler oluşturur.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

6. Tema testinde ünlü düşmesi tanımı yer almaktadır: “İkinci hecesinde dar ünlü (ı, i, u, ü) bulunan bir sözcüğe dar ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde sözcüğün ikinci hecesindeki dar ünlü düşer.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

7. Tema testinde ünsüz benzeşmesi ve ünsüz sertleşmesi ifadelerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir: “Türkçede sert ünsüzle (f, s, t, k, ç, ş, h, p) biten bir kelimeye “c, d, g” ünsüzlerinden biriyle başlayan ek getirildiğinde ekin başındaki ünsüzün sertleşerek sırasıyla “ç, t, k” ye dönüşmesine, ünsüz benzeşmesi (ünsüz sertleşmesi) denir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

8. Tema'nın 17. sorusunda ünlü daralması tanımı yer almaktadır:

“Özdemir Asaf'ın önemli bir özelliği, şiirlerinin bir kısmında ‘ünlü daralması (Türkçede a, e ünlüleri ile biten fiillerin şimdiki zaman çekiminde, söyleyişte de yazımda da a ünlüsü ı, u; e ünlüsü i, ü olur. Örnek: izle- yor → izliyor)’ yokmuş gibi davranmasıdır.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

7. sınıf çalışma fasiküllerinden, Yalova Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema Çalışma Fasikülü'nde 37. soruda ünsüz sertleşmesi terimine rastlanmaktadır: “-da, -de” eki saatlere geldiğinde ünsüz sertleşmesine uğrayabilir. Buna göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde bu açıklamaya uyulmamasından kaynaklanan bir yazım yanlışı vardır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

7. sınıf Isparta Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nün 44. sorusunda kurallı birleşik fiillerin yazımı ile ilgili açıklama yapılırken ses düşmesi ve ses değişimi terimlerine yer verilmektedir: “*Kurallı birleşik fiiller her zaman bitişik yazılır. Yardımcı fiille kurulan birleşik fiillerde ses düşmesi veya ses türemesi olursa fiiller bitişik, olmazsa ayrı yazılır.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ses düşmesinin açıklaması şu şekilde verilmektedir: “Yalın veya ekler ile genişletilmiş olan kelimelerin ön, iç ve sonlarında bulunan seslerden birinin, çeşitli etkenlerle yitirilmesi olayı.” (Korkmaz, 2019, 208). Bunlara örnek olarak ısıcak > sıcak, küçücük > küçücük gibi örnekler verilmektedir. Ses türemesi ise, “Seslerin özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle, Türkçe ve dilimize girmiş yabancı kelimelerin ön, iç ve son seslerinde ünlü veya ünsüz türemesi biçiminde kendini gösteren ses olayı.” (Korkmaz, 2019, s. 209). Bunlara örnek olarak grup > gurup, orada > horda gibi örnekler verilmektedir. Ses düşmesi ve ses türemesi, ünlü ve ünsüzlerde görülebilmektedir.

8. Sınıf Amasya Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan çalışma sorularının 9. sorusunda da ses düşmesi, ses değişimi ve ses türemesi terimlerine yer verilmektedir: “*Tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradıklarında bitişik yazılır.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan yardımcı kaynaklar arasında açık öğretim çalışma soruları da bulunmaktadır. 5. sınıf düzeyinde 2022 yılının Aralık ayında hazırlanan 10. soruda ses değişimi terimi dikkat çekmektedir: “*Aşağıdaki sözcüklerden hangisinin aldığı ekte ses değişimi olmuştur?*

A) Eller B) Kitapçı C) Kuvvetli D) Atma” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Ses değişimi, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde şu şekilde yer almaktadır: “Bir dilde kendiliğinden veya o dilin ses eğilimlerine bağlı olarak, kelime veya eklerde, bir sesin yerini genellikle kendisine yakın başka bir sese veya gelişme yolu ile kendisinden türemiş başka bir sese bırakması olayı.” (Korkmaz, 2019, s. 208). Bu tanıma verilen örnekler arasında kudug > kuyug > kuyu, adak > ayak, Far. dîvâr > duvar örnekleri yer almaktadır. Bu örnekler, zaman içerisinde sözcüğün gelişiminden kaynaklı ses değişimleri veya yabancı sözcüklerin

Türkçeye girerken uğradığı ses değişimlerini kapsamaktadır. Yukarıdaki soruda ise Türkçe Öğretim Programı'nda ünsüz benzeşmesi olarak yer alan, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünsüz uyumu olarak yer alan ses olayı kastedilmektedir. 5. sınıf kazanımları arasında ses değişimi şeklinde bir konu ve terim bulunmamaktadır.

4.1.4. 5. Sınıf Çalışma Fasikülleri

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün il merkezleri tarafından temalara göre hazırladıkları çalışma fasikülleri bulunmaktadır.

Burdur Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema Çalışma Fasikülü'nde 35. soruda yapım ekine rastlanmaktadır: “Yukarıdaki parçada altı çizili kelimelerden hangisi kelimenin yapısını değiştiren bir ek almıştır?” bu soruda, yapım eki kelimenin yapısını değiştiren ek olarak verilmiştir. 5. sınıfa giden bir öğrenci için bu soru kökü ve yapım eki tanımı uygun değildir. Sözcükte yapı konusu 6. sınıf kazanımları arasında yer almaktadır. Şanlıurfa Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema Çalışma Fasikülü'nde ise yine kazanımlarda yer almayan çekim eki terimine rastlanmaktadır:

Örnek: “Gözlükler” kelimesinin kökü ve ekleri aşağıdaki gibi ayrılır:

Şekil 2. 3. Tema Şanlıurfa ÖDM 4. soru, <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

“Okula, balıkçılardan ve sayı kelimelerinin kök ve eklerini yukarıdaki örnekten yararlanarak belirleyiniz.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023) şeklinde bir soru kökü ile de öğrencilerin kelimelerdeki çekim eklerini bulmaları istenmektedir.

Yine Şanlıurfa Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema Çalışma Fasikülü'nde yapım eki terimi yerine “kelimenin anlamını değiştiren ek” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir: “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde kelimenin anlamını değiştiren ek yoktur?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Çanakkale Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nde 15. soruda kazanımlarda yer almayan “türemiş kelime” terimine yer verilmektedir:

“Mimar Sinan’ın çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemi eserlerim dediği yapıtlar camidir. Bu cümledeki altı çizili kelimelerle ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Yapıları bakımından türemiş kelimelerdir.

B) Sadece yapım eki almışlardır.

C) Çıraklık kelimesi, bir isimden türetilmiştir.

D) *Yapıtlar kelimesinin kökü fiildir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

A şıkkında yapıları bakımından türemiş kelimelerdir ifadesi yerine, sözcüklerin tamamı yapım eki almıştır ifadesinin; C şıkkında isimden türetilmiştir ifadesi yerine kökü isimdir ifadesinin getirilmesi soruyu 5. sınıf kazanımlarına uygun bir soru hâline getirecektir.

Sivas Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nde 13. soruda yapım eki tanımı verilmektedir: “*Yapım ekleri, kelime kök veya gövdesine getirilerek kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlayan eklerdir: -lik (göz-lük), -ci (ev-ci), -li (ev-li), -inç (sev-inç), -gi (sev-gi), -daş (vatan-daş) gibi.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Bu soruda, “gövde” terimi dikkat çekmektedir. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda veya Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bu terim yer almamaktadır.

Yine Sivas Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nde 22. soruda türemiş kelime ifadesi yer almaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerden hangisi farklı kökten türemiştir?*” Kazanımlara uygun olması için bunun yerine “Hangisinin kökü farklı türdedir?” sorusu verilmelidir.

Bayburt Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 5. Tema Çalışma Fasikülü'nde çekim eki terimine rastlanmaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Adıyaman Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 6. Tema Çalışma Fasikülü'nde “kaynaştırma sesi” terimine yer verilmiştir: “*‘Evin önü bir panayı gibi olmuştu.’ cümlesinde altı çizili kelimedeki kaynaştırma sesi kullanılmıştır.*” (Ölçme,

Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Bu terim başka hiçbir yerde yer almamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ise bu ifade, bağlayıcı ünsüz şeklinde yer almaktadır. (Korkmaz, 2019, s. 86).

Çorum Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 6. Tema Çalışma Fasikülü'nde 11. soruda ünlü düşmesinin hece düşmesi olarak da verildiği görülmektedir: *“Verilen dörtlükteki ünlü(hece) düşmesi ve ünsüz yumuşaması olan sözcükleri aşağıya yazınız.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Aynı şekilde Eskişehir Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 6. Tema Çalışma Fasikülü'nde hece düşmesi teriminin kullanıldığı görülmektedir:

“Dilimizdeki bazı kelimelerin sesli harfle başlayan bir ek aldıklarında ikinci hecelerindeki sesli harfin yok olmasına hece düşmesi denir. Buna göre sözcüğün son hecesinde bulunan dar ünlüler, sözcüğe ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde düşer. Buna göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde hece düşmesi vardır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Diyarbakır Ölçme Değerlendirme Genel Merkezi tarafından hazırlanan 7. Tema Çalışma Fasikülü'nde de hece düşmesi şeklinde geçmektedir: *“Son hecesinde dar ünlü (ı, i, u, ü) bulunan kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldığında son hecedeki dar ünlü düşer. Bu olaya hece (ünlü) düşmesi denir. Buna göre aşağıdaki altı çizili sözcüklerin hangisinde hece düşmesi yoktur?”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Hece düşmesi ifadesi, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde hece yutulması şeklinde geçmektedir: *“Bir kelimedede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayı.”* (Korkmaz, 2019, s. 151). Soruda verilen açıklama ile terim örtüşmemektedir.

Aksaray Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 8. Tema Çalışma Fasikülü'nde 23. soruda ünsüz değişimi terimi yer almaktadır: *“Süreksiz sert ünsüzlerle (p, ç, t, k) biten bir sözcüğe, ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde sözcüğün sonundaki sert ünsüz yumuşar. Bu ses olayına “ünsüz yumuşaması” ya da “ünsüz değişimi” denir.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Yine Aksaray Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 8. Tema Çalışma Fasikülü'nde 26. soruda çekim ekine yer verilmiştir: *“Kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlayan eklere ‘yapım eki’, kelimeler arasında durum (hâl), iyelik, çokluk, zaman, kişi ilişkisi kuran eklere ise ‘çekim eki’ denir.”* Çekim eki kazanımlarda yer almadığı gibi tanımı

yapılırken verilen durum (hâl), iyelik, çokluk, kişi, zaman ilişkisi kuran ekleri de öğrenciler bilmemektedir bu terimler 6. ve 7. sınıf düzeyine ait kazanımların terimleridir.

5. Sınıf Açık Öğretim Ortaokulu Çalışma Soruları'nın kasım ayı sorularında ise yine "türemiş kelime" ifadesi yer almaktadır: "Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "-cı" ekiyle türetilmiş bir sözcük yoktur?" (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

6. sınıf çalışma fasiküllerinden Kırklareli Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 8. Tema Çalışma Fasikülü'nde 43. soruda "ünsüz sertleşmesi" terimine yer verilmektedir: "Türkçede sert ünsüzle biten bir sözcüğe yumuşak ünsüzlerden "c, d, g" ile başlayan bir ek geldiğinde, ekin başındaki ünsüz değişerek sertleşir. Bu duruma ünsüz sertleşmesi denir. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ünsüz sertleşmesi yoktur?" (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünsüz sertleşmesi diye bir madde başı bulunmamaktadır.

4.1.5. 5. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı

Araştırmanın alt problemi olarak sunulan, "5. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?" sorusuna yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır:

Tablo 1

T.5.3.10. Kökleri ve ekleri ayırt eder

T.5.3.11. Yapım ekinin işlevlerini açıklar kazanımlarına ait terim farklılıkları

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri	Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri	5. Sınıf Ders Kitabındaki Dil Bilgisi Terimleri	MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri
Kök	Kök	Kök, anlamlı en küçük parça	Kök, anlamlı en küçük parça
Yapım eki	Yapım eki	Yapım eki	Yapım eki, yeni bir anlam kazandıran ek, sözcüğün anlamını değiştiren ek, yeni kelime türeten ek, kelimenin yapısını değiştiren ek

Kök ve yapım eki terimlerinde Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne göre birlik sağlayan tek kaynak Türkçe Dersi Öğretim Programı'dır. 5. sınıf ders kitabında ve MEB ÖDSGM

kaynaklarında kök terimine ek olarak anlamlı en küçük parça ifadesinin verildiği de görülmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve 5. sınıf ders kitabında sadece yapım eki olarak geçen ek; MEB ÖDSGM kaynaklarında yapım eki, yeni bir anlam kazandıran ek, sözcüğün anlamını değiştiren ek, yeni kelime türeten ek, kelimenin yapısını değiştiren ek olmak üzere beş farklı şekilde geçmektedir. Yapım eki teriminde MEB ÖDSGM kaynakları arasında birlik sağlanmadığı görülmektedir.

Tablo 2

T.5.4.11. Yazılarında Ses Olaylarına Uğrayan Kelimeleri Doğru Kullanır Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>5. Sınıf Ders Kitabındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Ünsüz uyumu	Ünsüz benzeşmesi	Ünsüz benzeşmesi	Ünsüz benzeşmesi, ünsüz sertleşmesi, ünsüz değişimi
Ünsüz türemesi	Ünsüz türemesi	Ünsüz türemesi	Ünsüz türemesi, ses türemesi
Yumuşama	Ünsüz yumuşaması	Ünsüz yumuşaması	Ünsüz yumuşaması, ünsüz değişimi, ses değişimi
Ünlü düşmesi	Ünlü düşmesi	Ünlü düşmesi	Ünlü düşmesi, hece düşmesi, ses düşmesi
Ünlü daralması	Ünlü daralması	Ünlü daralması	Ünlü daralması

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünsüz uyumu olarak yer alan terim, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve 5. sınıf ders kitabında ünsüz benzeşmesi olarak yer almaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise ünsüz benzeşmesi, ünsüz sertleşmesi ve ünsüz değişimi olmak üzere üç farklı terimle karşılanmaktadır. Ünsüz uyumu ses olayında kaynaklar arasında terim birliği sağlanmadığı görülmektedir. Korkmaz Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde; ünsüz benzeşmesini kanbur > kambur, çenber > çember gibi örneklerle açıklamaktadır. Kazanımda kastedilen c, d, g ünsüzlerinin ç, t, k ünsüzlerine dönüşmesi durumudur. Ünsüz benzeşmesi tanımı bu durumu karşılamamaktadır. Korkmaz; ünsüz değişimini bar- > var-, busu > pus, barnak > parmak gibi örneklerle açıklamaktadır. Ünsüz değişimi terimi de kazanımda

kastedilen ses olayına uymamaktadır. Ünsüz sertleşmesi diye bir ifade ise Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yer almamaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünsüz türemesi olarak geçen terimin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve diğer kaynaklarda da aynı şekilde geçtiği, kaynaklar arasında bu ses olayında terim birliği sağlandığı söylenebilir. Yalnızca MEB ÖDSGM kaynaklarında ünsüz türemesine ek olarak ses türemesi terimi de verilmektedir. Ses türemesi ünlü ve ünsüz harflerin türemesini kapsamaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yumuşama olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve diğer kaynaklarda da ünsüz yumuşaması şeklinde geçmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında bu ses olayı üç farklı terimle karşılanmaktadır. Kazanımda kastedilen ses olayı p, ç, t, k ünsüzlerinin b, c, d, g/ğ ünsüzlerine dönüşmesi olayıdır. Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünsüz değişimi ve ses değişimi terimlerini “tavışgan > tavişan > tavşan” örneğinde olduğu gibi zaman içerisinde dilde değişen sözcüklerle vermektedir. Ünsüz değişimi ve ses değişimi terimleri bu ses olayıyla örtüşmemektedir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünlü düşmesi olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve diğer kaynaklarda da ünlü düşmesi şeklinde geçmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ünlü düşmesine ek olarak hece düşmesi ve ses düşmesi ifadeleriyle de karşılanmaktadır. Ses düşmesi, ünlü ve ünsüz harflerde olabilmektedir. Hece düşmesi ise Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde hece yutulması terimiyle karşılanmaktadır. Hece yutulmasında, iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması söz konusudur, ünlü düşmesi ile örtüşmemektedir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünlü daralması olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve diğer kaynaklarda da ünlü daralması şeklinde geçmektedir ve başka bir adlandırmayla yer almamaktadır. Terimde birlik sağlanmıştır.

4.2. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 6. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

6. sınıf dil bilgisi kazanımları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda şu şekilde yer almaktadır:

T.6.3.7. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.

T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar.

T.6.3.9. İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.

T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.

T.6.3.11. Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.

T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019, s. 40).

Yer alan dil bilgisi kazanımlarına ait terimler Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde şu şekilde geçmektedir:

Çekim ekleri: “Ad veya fiil soylu kelimeler üzerine gelerek, bağlı oldukları kelime gruplarına göre, kelimeler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, şahıs, sayı vb. ilişkiler kuran ekler.” (Korkmaz, 2019, s. 104).

- Çokluk eki: “Adlarda ve zamirlerde aynı türden birden çok varlıkları anlatmak için; fiillerde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışı yapanın, yani şahsın çokluk olduğunu göstermek için kullanılan özel ekler.” (Korkmaz, 2019, s. 107).
- Durum gösterme ekleri: “Cümle içinde, adları, başka kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli durumlara sokan ekler.” (Korkmaz, 2019, s.119).
  - Bulunma durumu eki: “Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın yerini ve içinde bulunduğu durumu gösteren ad durum eki.” (Korkmaz, 2019, s. 96).
  - Çıkma durumu eki: “Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek veya bildirmek için kullanılan ve daha başka görevler de yüklenmiş olan ek.” (Korkmaz, 2019, s. 105).
  - Korkmaz yönelme durumu ekine, “yönelme durumu” içerisinde yer vermektedir: “Kelime gruplarında ve cümlede fiildeki hareketin yöneldiği

adın içinde bulunduğu durum. Bu durum, yönelme durumu ekiyle karşılanır.” (Korkmaz, 2019, s. 253).

- Korkmaz belirtme durumu ekine, “belirtme grubu” içerisinde yer vermektedir: “Belirtme durumu eki almış bir ad ögesinin başka bir ad ögesi ile oluşturduğu ad ve sıfat görevindeki söz grubu.” (Korkmaz, 2019, s. 90).
- İyelik ekleri: “Adın karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleri.” (Korkmaz, 2019, s. 165). Korkmaz, iyelik eklerinin şahıslara göre çekimlerini yaparken teklik 1. şahıs, çokluk 1. şahıs gibi adlandırmalar yapmaktadır.
- Soru eki: “Soru kavramı veren “mI / mU” eki.” (Korkmaz, 2019, s. 2016).

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda isim olarak geçen terim, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde “ad” olarak yer almaktadır: “Gerçekler dünyasındaki varlıkların ve eylemlerin dildeki ifadesi olan canlı ve cansız varlıklara, çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olan kelime türü.” (Korkmaz, 2019, s. 64).

- Özel ad: “Tek bir kişiyi, belli bir varlığı veya topluluğu gösteren ad.” (Korkmaz, 2019, s. 195).
- Tür adı: “Aynı türden olan varlıklara, soyut kavramlara verilen genel ad.” (Korkmaz, 2019, s. 230).
- Somut ad: “Gösterdikleri, belirttikleri nesnelere duyular yoluyla algılanan ve maddi varlıklara ad olan kelime türü.” (Korkmaz, 2019, s. 217).
- Soyut ad: “Varlığı düşünce yoluyla kabul edilen ve söylendiğinde, zihinde belli bir görüntü veya tasavvur uyandırmayan kavramın adı.” (Korkmaz, 2019, s. 230).
- Topluluk adı: “Şekil bakımından teklik durumunda olduğu hâlde anlamca topluluk anlamı taşıyan ad.” (Korkmaz, 2019, s. 229).

Sıfat: “Somut ve soyut ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınırlayan kelime türü.” (Korkmaz, 2019, s. 210).

- Nitelik sıfatı: “Varlıkları durum, biçim, renk vb. bakımlardan niteleyen sıfat.” (Korkmaz, 2019, s. 186).
- Belirtme sıfatı: “Kişileri, nesnelere ve diğer kavramları karşılayan ve adları işaret, soru, belirsizlik ve sayı bakımından belirten sıfat.” (Korkmaz, 2019, s. 90).

- İşaret sıfatları: “Somut ve soyut varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve tasavvurda uzaklığına göre işaret ederek belirten sıfatlar.” (Korkmaz, 2019, s. 164).
- Belirsizlik sıfatı: “Kişileri, nesnelere ve diğer kavramları karşılayan adları; sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak gösteren sıfat.” (Korkmaz, 2019, s. 89).
- Soru sıfatı: “Adın yerini, sayısını, durumunu ve zamanını soru yoluyla belirten sıfat.” (Korkmaz, 2019, s. 216).
- Sayı sıfatı: “Varlıkları, miktar, sıra, üleştirme, topluluk vb. bakımlardan belirten sıfatlar.” (Korkmaz, 2019, s. 206).
  - Asıl sayı sıfatı: “Somut ve soyut adların sayılarını gösteren sıfat.” (Korkmaz, 2019, s. 79).
  - Sıra sayı sıfatı: “Sayı adlarından +(I)ncI / +(U)ncU ekiyle kurulan ve sıra kavramı bildiren sıfat.” (Korkmaz, 2019, s. 213).
  - Üleştirme sayı sıfatları: “Asıl sayılar üzerine –Ar, -şAr eklerinin getirilmesiyle kurulan ve ilgili olduğu nesneyi sayı bakımından paylaşırma, dağıtma, ayırma ve bölük bölük gösterme yönlerinden açıklayan sıfatlar.” (Korkmaz, 2019, s. 237).
  - Kesirli sayı sıfatları: “Nesnelerin sayıca bir parçasını belirten sıfatlar; tam sayıların bir parçasını, kesirli sayıları gösteren sayı sıfatları.” (Korkmaz, 2019, s. 175).

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda isim tamlaması olarak geçen terim, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde “ad tamlaması” olarak geçmektedir: “İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok addan oluşan tamlama.” (Korkmaz, 2019, s. 66).

- Belirtili ad tamlaması: “İlgi durumu eki almış tamlayan görevindeki bir adın, iyelik eki almış tamlanan görevindeki bir adla tek bir kavrama karşılık olacak şekilde birleşmesi ile kurulur.” (Korkmaz, 2019, s. 66).
- Belirsiz ad tamlaması: “Tamlayanı ilgi eki almadan kurulmuş olan tamlamalar belirsiz bir ad veya belirsiz bir kavramı gösterdikleri için belirsiz ad tamlaması diye adlandırılır.” (Korkmaz, 2019, s. 66).

- Zincirleme ad tamlaması: “Tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de ad tamlaması biçiminde olan birden çok ilişkilendirmenin yer aldığı iç içe girmiş tamlama türü.” (Korkmaz, 2019, s. 260).

Sıfat tamlaması: “Somut, soyut adları ve kavramları çeşitli yönleriyle nitelemek veya belirtmek maksadıyla ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturduğu söz grubu.” (Korkmaz, 2019, s. 212).

Edat: “Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 123).

Bağlaç: “Söz içinde birden çok kelimeyi, kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimeler.” (Korkmaz, 2019, s. 84).

Ünlem: “Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan ve kısmen bağımlı kelimeler sınıfına giren kelime veya kelimeler.” (Korkmaz, 2019, s. 237).

Basit kelime: “Türetilmiş veya birleşik olmayan ve yapısı daha küçük parçalara ayrılamayan kök durumundaki kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 87).

Türemiş kelime: “Ad ve fiil soylu kelime köklerinden yapım ekleriyle genişletilerek bağlandığı kelimeyle ilgili yeni anlamlar kazanmış kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 230).

Birleşik kelime: “Yeni bir kavramı karşılamak için iki veya daha çok kelimenin Türkçenin söz kalıplarına uygun belirli yollarla bir araya getirilmesi ile kurulmuş söz birliği.” (Korkmaz, 2019, s. 94).

Zamir: “Kişilerin ve canlı cansız ad grubundaki varlıkların yerini tutma, onları işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu kelime türü.” (Korkmaz, 2019, s. 257).

- Şahıs zamiri: “Dil bilgisinde söz söyleyen, kendisine söz söylenen ve kendisinden söz edilen kişilerin yerini tutan kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 219).

- Belirsizlik zamiri: “Kişileri veya nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamir.” (Korkmaz, 2019, s. 89).
- İşaret zamiri: “Somut ve soyut nesnelere işaret etme, gösterme yoluyla karşılayan kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 164).
- Soru zamiri: “Yerini tuttuğu varlığı soru yoluyla temsil eden zamir.” (Korkmaz, 2019, s. 216).

4.2.1. 6. Sınıf Ders Kitapları

6.sınıf düzeyinde üç adet ders kitabı bulunmaktadır. İki MEB Yayınlarına, biri ise Ata Yayıncılık'a aittir.

4.2.1.1 Sabri Ceylan, Kadir Duru, Gülden Erkek, Murat Pastutmaz Yazarlığındaki Ders Kitabı (MEB Yayınları)

1. Tema Değerlendirme Soruları'nın 9. sorusunda, “*Hangisinde birden fazla varlığı karşılayan bir sözcük kullanılmıştır?*” sorusu, çokluk ekini buldurmaya yöneliktir. (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2021, s. 41).

3. Tema olan Bilim ve Teknoloji temasının Aziz Sancar metninin 6. Etkinlik’inde zamirleri sezdirmeye yönelik bir etkinlik yer almaktadır. “*Altı çizili sözcüklerin hangi varlıkların adlarını karşıladığını bulunuz.*” şeklinde bir yönerge verilmektedir (Ceylan vd., 2021, s. 83).

İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi metninin 8. Etkinlik’inde de aynı şekilde, kişi zamirlerini sezdirmeye yönelik bir etkinlik yer almaktadır. “*Kişi adlarının yerine kullanılmış kelimeleri bularak altlarını çiziniz.*” yönergesi verilmektedir (Ceylan vd., 2021, s. 89).

Teknoloji Bağımlılığı metninin 7. Etkinlik’inde ise ilk kez “zamir” terimi kullanılmaktadır. İşaret zamirlerini buldurmaya yönelik bir etkinlik hazırlanmıştır. (Ceylan vd., 2021, s. 95).

7. Etkinlik: Aşağıdaki cümlelerde geçen zamirleri bulunuz. Bu zamirlerin hangi varlığı işaret ettiğini yanındaki sütuna örnekteki gibi yazınız.

Cümle	Zamir	İşaret yoluyla yerini tuttuğu varlık
İşte okulumuzun bilgisayar sınıfı. Sunumlarımızı burada yapıyoruz.	<i>Burada</i>	<i>Bilgisayar sınıfı</i>

Şekil 3. Teknoloji Bağımlılığı metni 7. Etkinlik, <https://www.dilbilgisi.net/6-sinif-turkce-ders-kitabi/sayfasından> erişilmiştir.

3.Tema Değerlendirme Soruları'nın 9. sorusunda, “Aşağıdakilerin hangisinde adın yerini tutan bir sözcük kullanılmamıştır?” sorusu, zamirleri buldurmaya yöneliktir. Zamirin tanımı bu şekilde yapılmıştır (Ceylan vd., 2021, s. 105).

4. Tema olan Erdemler temasının Vermek Çoğalmaktır metninin 5. Etkinlik’inde ise sıfatlara giriş yapılmaktadır. Sıfatların sezdirme etkinliği öncelikli olarak yer almaktadır:

5. Etkinlik

Yandaki fotoğrafın betimlemesini, adları niteleyen uygun kelimelerle örnekteki gibi tamamlayınız.

Bu fotoğrafta .....*küçük*..... çocuklar görüyorum. Yere düşen çocuk ..... bir kask takmış. Ona yardım eden çocuk ise ..... bir tişört giymiş. Arkadaki ..... ağaçlara bakılırsa bu çocuklar ..... bir parkta oynuyorlar. Ayaktaki çocuk, arkadaşına yardım ettiğine göre ..... bir çocuk olmalı. .... çimenler üzerinde oynayan bu çocuklar ..... patenleriyle çok eğleniyorlar.

Şekil 4. Vermek Çoğalmaktır metni 5. Etkinlik, <https://www.dilbilgisi.net/6-sinif-turkce-ders-kitabi/sayfasından> erişilmiştir.

Sıfatlar, bu etkinlikte “adları niteleyen kelimeler” olarak ele alınmaktadır. Sayfa 117’de ise sıfatları buldurmaya yönelik olarak hazırlanan etkinlikte “Altı çizili isimlere ‘Nasıl?’ sorusunu sorunuz.” yönergesi yer almaktadır (Ceylan vd., 2021, s. 117). Sıfatları sezdirirken ad ve isim terimlerinin ayrı ayrı kullanıldığı görülmektedir.

4. Tema Değerlendirme Soruları'nın 8. sorusunda, "Aşağıdakilerin hangisinde bir varlığı niteleyici kelime kullanılmamıştır?" sorusu, sıfatları buldurmaya yöneliktir. Sıfatın tanımı bu şekilde yapılmıştır (Ceylan vd., 2021, s. 133).

5. Tema'da "isim tamlamaları" ve "sıfat tamlamaları" terimlerine rastlanmaktadır. Sıfatlar ve isimleri ayırt etmek için hazırlanan etkinlikler bulunmaktadır ve sıfat, isim terimleri kullanılmaktadır.

6. Tema'da ise isim çekim eklerine yer verilmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda geçtiği şekliyle çoğul, hâl ve iyelik ekleri terimleri kullanılmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ise çoğul eki değil, çokluk eki; hâl eki değil, durum gösterme ekleri terimleri yer almaktadır.

Tarhananın Öyküsü metninin 6. Etkinlik'i yapım eki ve çekim ekleri için hazırlanmış bir etkinliktir. Etkinlikte ise kelimelere ekler getirilmektedir ve yönergede "Anlamının değiştiğini düşündüğünüz kelimeleri yuvarlak içine alınız." yazmaktadır (Ceylan vd., 2021, s. 185). Yapım ekinin kelimenin anlamını değiştirmesi üzerinde durulmaktadır.

Kelime yapısı, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde geçtiği şekliyle basit, türemiş, birleşik kelimeler olarak yer almaktadır.

6. Tema Değerlendirme Soruları'nın 9. sorusunda, "Aşağıdakilerin hangisinde altı çizili kelime, isim durum eklerinden birini almamıştır?" soru kökü yer almaktadır (Ceylan vd., 2021, s. 201). Durum gösterme ekleri, isim durum eki olarak belirtilmektedir.

7. Tema'da edatlar konusuna değinilmektedir ve hazırlanan etkinlikte edatlar, "tek başına anlamı olmayan kelimeler" şeklinde yer almaktadır (Ceylan vd., 2021, s. 210). Kitapta edat terimi yer almamaktadır. Bağlaç ve ünlem terimleri ise Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde geçtiği hâliyle bağlaç ve ünlem olarak yer almaktadır. Sıfatların sınıflandırılması ise kitapta yer almamaktadır.

4.2.1.2. Nihal Ertürk, Seray Keleş, Damla Külünk Yazarlığındaki Ders Kitabı (MEB Yayınları)

Kitapta tıpkı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yazdığı gibi –lar çoğul eki olarak geçmektedir. Bu ek, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne göre çokluk ekidir. Çekim eklerinin arasında kitapta ilgi eki yer almaktadır. İyelik eki Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yer aldığı şekliyle geçmektedir. Hâl ekleri programdaki şekliyle geçmektedir, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ise durum gösterme ekleri şeklinde yer almaktadır. Durum gösterme eklerinin arasında çıkma durumu eki “Çıkma (Ayrılma)” başlığıyla iki terimle verilmektedir (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021, s. 62).

1. Tema Değerlendirme Soruları arasında durum gösterme ekleri “hâl (durum) eki” olarak geçmektedir (Ertürk vd., 2021, s. 67).

Kök, yapım eki ve çekim eki terimleri kitapta “Anlamlı En Küçük Parça (Kök), Anlam Değiştiren Ek (Yapım Eki), Anlam Değiştirmeyen Ek (Çekim Eki)” şekliyle yer almaktadır (Ertürk vd., 2021, s. 79).

Sözcük yapısına ait terimler “basit, türemiş, birleşik” şeklinde geçmektedir.

4. Tema'da ad konusuna değinilmektedir ve “Aşağıdaki cümlelerde varlıkları karşılayan adların altını örnekteki gibi çiziniz.” şeklinde adın tanımı yapılmaktadır (Ertürk vd., 2021, s. 104).

Tamlamalar, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ndeki gibi yer almaktadır. Belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması olarak verilmektedir (Ertürk vd., 2021, s. 120). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ise belirtili ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması ve zincirleme ad tamlaması olarak yer almaktadır.

Sıfat, zamir, edat terimleri de Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde geçtiği şekliyle geçmektedir.

Edatlar ise “cümle içinde anlam kazanan kelimeler” şeklinde de yer almaktadır (Ertürk vd., 2021, s. 203).

4.2.1.3. Ata Yayıncılık'a Ait Ders Kitabı

Ata Yayıncılık'ın kitabında diğerlerinden farklı olarak konu anlatımlarının yer aldığı bilgi kutucukları bulunmaktadır: “Varlıkların sayıca birden fazla olduğunu gösteren eklere çoğul eki denir. Çoğul eki ‘ler’ ve ‘lar’dır.” (Sarıboyacı, 2022, s. 40). Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda geçtiği şekliyle çoğul eki olarak geçmektedir.

Yine başka bir bilgi kutusunda durum gösterme ekleri, hâl ekleri başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Dört durum gösterme ekinden bahsedilmektedir: “belirtme, yönelme, bulunma / kalma, ayrılma / çıkma” (Sarıboyacı, 2022, s. 50). Durum gösterme eklerinden bulunma/kalma ve ayrılma/çıkma hâl ekleri iki farklı terimle verilmektedir. Ayrılma ve kalma durumu ekleri Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde yer almamaktadır.

İyelik eki ve soru eki de Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği şekliyle yer almaktadır.

Basit, türemiş, birleşik kelimelere Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği şekliyle yer verilmektedir.

Ad tanımı yapılmaktadır. Yine diğer ders kitaplarından farklı olarak özel isim, cins isim, soyut isim, somut isim, tekil isim, çoğul isim, topluluk ismi yer almaktadır (Sarıboyacı, 2022, s. 99-108). Adlar sınıflandırılarak verilmiştir. Ad terimi yerine isim ifadesi kullanıldığı görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde özel ad, tür adı, soyut ad, somut ad, topluluk adı terimleri yer almaktadır. Tekil ve çoğul adlar yer almamaktadır.

4. Tema Değerlendirme Soruları’nın 4. sorusunda, “çokluk eki” terimi kullanılmaktadır: “Aşağıdaki cümlelerde yer alan altı çizili kelimelerden hangisi hem çokluk hem de hâl eki almıştır?” kitabın bilgi kutucuğunda bu ek çoğul eki olarak verilmektedir (Sarıboyacı, 2022, s. 117).

Bilgi kutucuğunda sıfat tanımı yapılmaktadır. Sayı sıfatı, işaret sıfatı, belgisiz sıfat, soru sıfatlarının tanımları verilmektedir. 5. Tema Değerlendirme Soruları’nda yer alan çalışmada niteleme sıfatları ile belirtme sıfatları ayrımı yapılmaktadır. Bu sınıflandırma diğer ders kitaplarında yer almamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde belgisiz sıfat değil, belirsizlik sıfatı terimi yer almaktadır. Niteleme sıfatı ise Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde nitelik sıfatı olarak yer almaktadır.

Zamir, kişi zamiri, işaret zamiri, belgisiz zamir tanımları verilmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde kişi zamiri değil, şahıs zamiri başlığı; belgisiz zamir değil, belirsizlik zamiri başlığı bulunmaktadır.

7. Tema'da ad tamlamaları ve sıfat tamlaması konularına değinilmektedir. Bilgi kutusunda ad tamlamalarının çeşitleri ve unsurları tanıtılmaktadır. Tamlayan, tamlanan, belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, zincirleme isim tamlaması terimleri yer almaktadır (Sarıboyacı, 2022, s. 188). Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde isim tamlamalarını ad tamlamaları olarak göstermektedir.

8. Tema'da edat, bağlaç ve ünlem konularına değinilmektedir. Terimler Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde geçtiği şekliyle yer almaktadır.

4.2.2. 6. Sınıf Kazanım Kavrama Testleri

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün ortaokul seviyesinde hazırlamış olduğu kazanım testleri bulunmaktadır.

Kazanım Kavrama Testi 5, adlar konusuna yöneliktir. Ders kitaplarında ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda isim olarak geçen bu terim, 8. soruda ad olarak verilmiştir: “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde topluluk adı, ad tamlamasının içinde kullanılmamıştır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Topluluk ismi, topluluk adı olarak; isim tamlaması, ad tamlaması olarak Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne uygun bir biçimde yer almaktadır.

Kazanım Kavrama Testi 6'da ise isim tamlamaları şekliyle verilmektedir. 6. testin 2. sorusunda “topluluk ismi” olarak geçerken 4.sorusunda “topluluk adı” olarak geçmektedir (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 9, zamirlere yöneliktir. 5. soruda zamir yerine ismin yerini tutan sözcük ifadesi kullanılmaktadır: “Numaralanmış dizelerin hangisinde ismin yerini tutan bir sözcük kullanılmıştır?” 8. soruda şahıs zamiri terimi yer almaktadır: “Buna göre “onlar” sözcüğü aşağıdakilerin hangisinde şahıs zamiri olarak kullanılmıştır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Bu terim, Dil Bilgisi Terimleri

Sözlüğü’nde şahıs zamiri olarak geçerken ders kitaplarında kişi zamiri olarak geçmektedir. Kazanım Kavrama Testi 10 da zamirlere yöneliktir. 4. soruda kişi zamiri terimi yer almaktadır: “*Buna göre aşağıdakilerin hangisinde “o” sözcüğü kişi zamiri olarak kullanılmıştır?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 13, sıfatlara yöneliktir. 8. soruda “*Aşağıdaki dizelerin hangisinde ismi niteleyen bir sözcük kullanılmıştır?*” sıfat terimi yerine ismi niteleyen sözcük ifadesi kullanılmaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 1’in 11. sorusunda “*gövde*” terimine yer verilmektedir. Bu terim yalnızca akademik kaynaklarda yer almaktadır ortaokul seviyesi için hazırlanan ders kitaplarında veya Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer almamaktadır:

“İstanbul’un parkları (I) var uçsuz bucaksız / Çamlar, at kestaneleri, asırlık (II) çınarlar / Bir renk senfonisi (III) hâlinde yayılır kalbe / Bu şehrin parklarında eşsiz (IV) sonbahar

Bu dörtlükteki numaralanmış sözcüklerle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) I. sözcüğün kökü isimdir.

B) II. sözcük gövde durumundadır.

C) III. sözcük hâl eki almıştır.

D) IV. sözcük yapıca türemiştir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

7. sınıf çalışma fasiküllerinden, Aksaray Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1.Tema Çalışma Fasikülü’nde 58. soruda ders kitaplarında ve öğretim programında yer almayan terimler yer almaktadır: “*Bağlaç olan ‘ki’ kendinden önceki sözcükten ayrı, sıfat yapan ve ilgi zamiri olan ‘-ki’ kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılır. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ‘-ki’li sözcüğün yazımı yanlıştır?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Sıfat yapan –ki ve ilgi zamiri –ki 6.sınıf konuları arasında verilmemektedir.

4.2.3. 6. Sınıf Beceri Temelli Testler

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün ortaokul seviyesinde hazırlanmış olduğu 8 temaya uygun beceri temelli testler bulunmaktadır.

Beceri temelli testlerin 4. Tema'sının 20. sorusunda ad ve isim terimlerinin, sıfat ve ön ad terimlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir: *“Canlı, cansız bütün varlık ve kavramları karşılayan sözcüklere ad (isim); adlardan önce gelerek onları niteleyen veya belirten sözcüklere sıfat (ön ad) denir. Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat yoktur?”* Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ön ad ifadesi yer almamaktadır.

Beceri temelli testlerin 4. Tema'sının 21. sorusunda kişi ve şahıs zamiri terimlerinin bir arada verildiği görülmektedir: *“İnsan isminin yerine kullanılan zamirlere kişi (şahıs) zamirleri denir. Buna göre “o” sözcüğü aşağıdaki cümlelerin hangisinde kişi zamiri olarak kullanılmamıştır?”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

4.2.4. 6. Sınıf Çalışma Fasikülleri

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün il merkezleri tarafından temalara göre hazırladıkları çalışma fasikülleri bulunmaktadır.

Kayseri Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema Çalışma Fasikülü'nde 9. soruda sıfat tamlaması yerine varlıkları niteleyen ve belirten kelimelerle isimlerin birleşmesinden oluşan tamlamalar ifadesine rastlanmaktadır: *“Tamlamalar isimlerden oluşabileceği gibi, varlıkları niteleyen ve belirten kelimelerle isimlerin birleşmesinden de oluşabilir. Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili tamlama oluşum yönünden diğerlerinden farklıdır?”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kayseri Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema Çalışma Fasikülü'nde 80. soruda isim ve ad terimlerine bir arada yer verilmektedir: *“Aşağıdaki yapılandırılmış hücreler, isimlere (adlara) ilişkin örnekleri içermektedir. Kutucuklardaki numaraları bu konu ile ilgili size aşağıda yöneltilen soruları cevaplamak için kullanın. Aynı kutucuğu bir*

veya birden fazla sorunun cevabı olarak kullanabilirsiniz.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023)

Ankara Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema Çalışma Fasikülü’nde isimlerle ilgili hazırlanan etkinlikte, “*Tekil isim, çoğul isim, topluluk isim*” başlıkları yer almaktadır. Topluluk ismi olarak düzenlenmesi daha doğru olmakla birlikte isim yerine ad kullanılmalıdır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Bartın Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 2. Tema Çalışma Fasikülü’nde 54. soruda durum gösterme eklerinin hâl eki ve durum eki terimleriyle karşılandığı görülmektedir: “*Aşağıda altı çizili sözcüklerin hangisinde hâl (durum) eki yoktur?*” 60. soruda ise bulunma hâli eki, yönelme hâli eki, çıkma (ayrılma) hâli eki şeklinde kullanım görülmektedir. Çıkma (ayrılma) hâl ekinin de iki isimlendirmesi yer almaktadır:

1. “Büyüme” kelimesinde yönelme hâli eki vardır.
2. “Denizlerde” ve “göllerde” kelimelerinde çoğul eki ve bulunma hâli eki vardır.
3. “Kampçılık” kelimesinde çekim eki bulunmamaktadır.
4. “Yükselerek” kelimesinde çoğul eki bulunmaktadır.
5. “Bölgesinin” kelimesinde iyelik eki ve ilgi eki vardır.
6. “Çekimden” sözcüğünde çıkma (ayrılma) hâli eki kullanılmıştır.

Şekil 5. 2. Tema Bartın ÖDM 60. soru, <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Karabük Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 2. Tema Çalışma Fasikülü’nde 13. soruda “çokluk eki” terimine yer verilmektedir. Bartın Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan sorulardan farklı olarak “*belirtme hâl eki almış sözcükler, bulunma hâl eki almış sözcükler, yönelme hâl eki almış sözcükler, ayrılma hâl eki almış sözcükler*” şeklinde sınıflandırma yapılmaktadır. Afyonkarahisar Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 5. Tema Çalışma Fasikülü’nde 3. Etkinlik’te bulunma durumu eki terimi yer almaktadır: “*Metinde altı çizili bölümde bulunan ‘bulunma durumu eki’ alan sözcükleri yazınız.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Bartın Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 2. Tema Çalışma Fasikülü’nde 78. soruda 1. çoğul şahıs iyelik eki ifadesine rastlanmaktadır: “*Şiirde 1. çoğul şahıs iyelik*

eki alan sözcükleri yazınız.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Karabük Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 2. Tema Çalışma Fasikülü’nde 57. soruda “mi edatı” şeklinde yer almaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ise soru eki olarak geçmektedir. Aynı ölçme değerlendirme merkezi tarafından hazırlanan 51. soruda ise soru eki olarak yer almaktadır: *“İsim çekim ekleri çoğul eki, hâl ekleri, iyelik ekleri ve soru ekinden oluşur.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Giresun Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema Çalışma Fasikülü’nde 14. soruda yine soru edatı olarak yer aldığı görülmektedir: *“Türkçede “mı / mi” soru edatı, cümleye soru anlamının yanı sıra farklı anlamlar da katmaktadır. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “mı / mi” soru edatı cümleye zaman anlamı katmıştır?”* Tunceli Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Fasikülü’nde 11. soruda yine programda soru eki olarak yer alan terimin edat olarak geçtiği görülmektedir: *“Aşağıdaki cümlelerde “mi” soru edatının cümleye kattığı anlamlar eşleştirilirken yanlışlık yapılmıştır. Yanlış ifadelerin yer aldığı kutuları boyayınız.”* Afyonkarahisar Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından 5. Tema Çalışma Fasikülü’nde 9. soruda “mi” eki edat olarak geçmektedir: *“Aşağıdakilerden hangisi ‘mi’ edatının bu cümlelere kattığı anlamlardan biri değildir?”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde –mi, soru eki olarak yer almaktadır.

Elâzığ Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema Çalışma Fasikülü’nde 24. soruda kişi zamiri terimi kullanılmaktadır: *“Kişi zamirleri, insan isimlerinin yerini tutar ve tıpkı isimler gibi isim çekim eklerini alabilir. Bu bilgiye göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde çekim eki almış bir kişi zamiri vardır?”* 29. soruda ise kişi zamiri ve şahıs zamiri bir arada kullanılmaktadır: *“‘O’ ve ‘onlar’ sözcükleri hem işaret hem de kişi zamiri olarak kullanılabilir. Bu kelimeler insan isminin yerini tutuyorsa şahıs zamiri, insan dışındaki varlıkların yerini tutuyorsa işaret zamiridir. Bu bilgiye göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde ‘o’ zamiri insan dışındaki varlıkların yerini tutmuştur?”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Giresun Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema Çalışma Fasikülü’nde 58. soruda pekiştirme sıfatı terimi yer almaktadır: *“Aşağıdaki cümlelerin hangisinde*

pekiştirme sıfatı vardır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Bu terime başka ders materyalinde rastlanılmamaktadır.

Aydın Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü’nde 11. Etkinlik’te isimler başlığı altında sınıflandırma yapılmaktadır. Sınıflandırmada yer alan terimler ad başlığıyla verilmektedir:

Tablodaki adların özelliklerini işaretleyiniz. Aynı sözcük için birden çok işaretleme yapmanız gerektiğine dikkat ediniz.

İSİMLER	Varlıklara Verilişine Göre		Varlıkların Sayısına Göre			Varlıkların Oluşuna Göre	
	Cins Ad	Özel Ad	Tekil Ad	Çoğul Ad	Topluluk Adı	Somut Ad	Soyut Ad
evler							
dürüstlük							
Zeynep							
orman							
rüzgâr							
hava							

Şekil 6. 4. Tema Aydın ÖDM İsimler tablosu, <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde tekil ad ve çoğul ad terimleri yer almamaktadır. Cins ad teriminin yerine tür adı terimi verilmektedir.

13. Etkinlik’te ise isim ve ad terimlerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir:

Aşağıdaki cümlelerde yer alan doğru ifadeler için gülen yüz ifadesini, yanlış ifadeler için kızgın yüz ifadesini boyayınız.

"Sevgi tüm güzelliklerin kaynağıdır." cümlesinde ad türünde iki sözcük vardır.		
"Denize atılan bir taş, bütün okyanusların seviyesini yükseltir." cümlesinde ilk sözcük özel isimdir.		
"İyiliği yapan bilmemeli, gören anlamalı." cümlesinde soyut olan iki isim vardır.		
"Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir." cümlesinde çoğul eki almış bir topluluk adı vardır.		

Şekil 7. 4. Tema Aydın ÖDM Etkinlik 13, <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

16. Etkinlik’te “sıfat” terimi “ön ad” olarak da verilmektedir ve sınıflandırılmaktadır:

Sıfatlar (Önadlar)	Niteleme Sıfatı	Sayı Sıfatı	İşaret Sıfatı	Belgisiz Sıfat	Soru Sıfatı
En kötü hapisane, kapalı bir kalptir.					

Şekil 8. 4. Tema Aydın ÖDM Etkinlik 16, <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

22. Etkinlik'te ise “ad tamlamaları” terimine yer verilmektedir: “Aşağıdaki şiirde geçen altı çizili ad ve sıfat tamlamalarını ilgili kutucuğa yazınız.”

61. ve 62. sorularda “ad” terimi yer almaktadır: “Aşağıdakilerin hangisinde ‘eski’ sözcüğü ad olarak kullanılmıştır?”, “Biçimce tekil görüldüğü hâlde kapsamında birden çok varlığı anlatmaya yarayan adlara ‘topluluk adı’ denir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Afyonkarahisar Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 5. Tema Çalışma Fasikülü’nde 11. soruda edat teriminin ilgeç olarak da verildiği görülmektedir: “Tek başına anlamı olmayan, cümledeki diğer sözcüklerin yardımıyla anlam kazanan veya sözcükler arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan sözcüklere edat (ilgeç) denir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Şanlıurfa Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 7. Tema Çalışma Fasikülü’nde 2. soruda dönüşlülük zamirine yer verilmektedir, bu terime başka bir yerde rastlanılmamaktadır: “1. cümlede hem kişi zamiri hem de dönüşlülük zamiri kullanılmıştır.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terim, “dönüşlü zamir” olarak yer almaktadır.

Şanlıurfa Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 7. Tema Çalışma Fasikülü’nde 20. soruda sıfat yapan –ki ifadesi yer almaktadır. Ders kitaplarında veya programda böyle bir terim bulunmamaktadır: “Sıfat yapan –ki : Her zaman ‘bitişik’ yazılır. Eklendiği kelimeyi sıfat yapar. Yani önündeki (sağındaki) isme ‘hangi’ sorusunu sorarak onu bulabiliriz. Örnek: Çantadaki kitap (hangi) Bu açıklamalardan hareketle aşağıdaki cümlelerden hangisinde “-ki” eki sıfat yapan ek görevinde kullanılmıştır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kırklareli Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 8. Tema Çalışma Fasikülü'nde 22. soruda cümle yerine tümce ifadesinin kullanıldığını ve ön ad ile sıfatın birlikte kullanıldığı görülmektedir, ön ad terimi öncelikli olarak verilmektedir, sıfat terimi yay ayraç içerisinde yer almaktadır: “Aşağıdaki eksik tümceleri, verilen ön adlardan (sıfat) uygun olanıyla tamamlayınız.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

4.2.6. 6. Sınıf Açık Öğretim Ortaokulu Soruları

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı sorular arasında ortaokul seviyelerine göre hazırlanan ve yıllara göre her ders için yer alan açıköğretim soruları bulunmaktadır.

2022 yılının Kasım ayında yayımlanan 6. sınıf sorularının 9. sorusunda yaklaşma durumu eki terimine rastlanmaktadır, yönelme durumu eki ile verilmektedir: “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yönelme (yaklaşma) hâl eki alan bir isim vardır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yaklaşma durumu eki terimi yer almamaktadır.

Sakarya Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı 8. sınıf çalışma sorularının 9.sunda belirsizlik sıfatı ve zamiri terimi kullanılmaktadır: “Belirsizlik sıfat ve zamirleri kalıplaşmış olarak bitişik yazılır.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Terimler, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne uygun olarak kullanılmaktadır.

Bursa ÖDM tarafından hazırlanan 8. sınıf çalışma sorularının 6. sorusunda, “Cümlede dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı) görevindeki sözler yüklemi çeşitli yönlerden tamamlar. Cümlede dolaylı tümleci bulmaya yarayan soruların ortak özelliği “-e, -de, -den” hâl eklerini almasıdır.” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır ve durum gösterme eklerinin adlandırılması verilmemektedir bunların yerine ekleriyle adlandırıldığı görülmektedir.

Edirne ÖDM (Ölçme Değerlendirme Merkezi) tarafından hazırlanan 8. sınıf çalışma sorularının 9. sorusunda, “Cümlede yaklaşma, bulunma, uzaklaşma bildiren; yüklemi yer anlamıyla tamamlayan öğeye yer tamlayıcısı ya da dolaylı tümleç denir.” şeklinde bir açıklama yer almaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü,

2023). Durum gösterme eklerinden yönelme ve çıkma durumu ekleri yerine yaklaşma ve uzaklaşma durumu ekleri yer almaktadır.

8. sınıf çalışma sayfalarında ise cümlenin ögelerini buldurmaya yönelik bir etkinlik tasarlanmıştır. Etkinlikte yalın hâl, -i hâli, -e hâli, -de hâli, -den hâli ifadelerine rastlanmaktadır:

CÜMLENİN ÖGELERİ		
HANGİ ÖGE?	HANGİ SORUYLA?	HANGİ DURUMDA?
ÖZNE	Kim/Ne	Yalın
NESNE	Belirtisiz	Ne
	Belirtili	Neyi/Kimi
YER TAMLAYICISI	Kime, kimde, kimden neye, neyde, neyden nereye, nerede, nereden	-e, -de, -den hâlinde

Şekil 9. Cümlenin Ögeleri tablosu, <https://www.dilbilgisi.net/8-sinif-meb-calisma-sayfalari/> sayfasından erişilmiştir.

Yalın hâl, 6. sınıf kaynaklarının hiçbirinde yer almamaktadır. –i hâli, e hâli, -de hâli, -den hâli ifadelerine de yalnızca 8.sınıf etkinliklerinde yer almaktadır. Öğrenciler 6. sınıfta - kaynaklardan hareketle- durum gösterme eklerini eklerine göre değil, adlarına göre öğrenmektedirler. 8. sınıfta durum gösterme ekleri karşısına bu şekilde çıkan bir öğrencinin zorlanacağını öngörmek zor olmamaktadır.

4.2.7. 6. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı

Araştırmanın alt problemi olarak sunulan, “6. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?” sorusuna yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır:

Tablo 3

T.6.3.7. Çekim Eklerinin İşlevlerini Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Çekim eki	Çekim Eki	Çekim eki, anlamı değiştirmeyen ek	Çekim eki	Çekim eki
Çokluk eki	Çoğul eki	Çoğul eki	Çoğul eki, çokluk eki	Çoğul eki, çokluk eki
Durum gösterme ekleri	Hâl ekleri	İsim durum eki, durum eki, hâl eki	Hâl eki	Hâl eki, durum eki
Yönelme durumu eki		Yönelme hâl eki	Yönelme hâl eki	Yönelme hâl eki, yaklaşma hâl eki
Belirtme durumu eki		Belirtme hâl eki	Belirtme hâl eki	Belirtme hâl eki
Bulunma durumu eki		Bulunma hâl eki	Bulunma, kalma hâl eki	Bulunma hâl eki, bulunma durumu eki
Çıkma durumu eki		Çıkma hâl eki, ayrılma hâl eki	Ayrılma hâl eki, çıkma hâl eki	Çıkma hâl eki, ayrılma hâl eki
İyelik ekleri	İyelik ekleri	İyelik eki	İyelik eki	İyelik eki
Soru eki	Soru eki	Soru eki	Soru eki	Soru eki, soru edatı

Tabloda “Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.” kazanımına ait terimler verilmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde çekim eki olarak yer alan terim; Türkçe Dersi Öğretim

Programı'nda, Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında da tek terimle karşılanmaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında çekim eki terimine ek olarak anlamı değiştirmeyen ek ifadesiyle iki farklı şekilde karşılanmaktadır.

Çekim eklerinin alt başlıklarından biri olan ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde çokluk eki olarak geçen ek, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda çoğul eki şeklinde geçmektedir. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında çoğul eki olarak; Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında çoğul eki, çokluk eki olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır.

Çekim eklerinin alt başlıklarından biri olan ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde durum gösterme ekleri olarak geçen ek, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda hâl ekleri şeklinde geçmektedir. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında isim durum eki, durum eki, hâl eki olmak üzere üç farklı terimle karşılanmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında hâl eki, durum eki olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında ise Türkçe Dersi Öğretim Programı'na paralel olarak sadece hâl eki terimiyle karşılanmaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında terim farklılığının daha çok olması dikkat çekmektedir.

Durum gösterme eklerinin kaç başlıkta sınıflandırılacağı ile ilgili Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bir açıklama yer almamaktadır ancak kaynaklardan hareketle dört başlıkta sınıflandırıldığı tespit edilmektedir: yönelme, belirtme, bulunma, çıkma durumu ekleri.

Durum gösterme eklerinden biri olan yönelme durumu eki, MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında yönelme hâl eki olarak tek terimle karşılanmaktayken MEB ÖDSGM kaynaklarında yönelme hâl eki ve yaklaşma hâl eki olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yaklaşma eki diye bir ek bulunmamaktadır.

Durum gösterme eklerinden biri olan bulunma durumu eki, MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında bulunma hâl eki olarak tek terimle karşılanmaktayken Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında bulunma hâl eki ve kalma hâl eki olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde kalma eki diye bir ek bulunmamaktadır.

Durum gösterme eklerinden biri olan çıkma durumu eki üç ders materyali kaynağında da ayrılma hâl eki ve çıkma hâl eki olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır.

Bursa ÖDM tarafından hazırlanan 8. sınıf çalışma sorularının 6. sorusunda, “*Cümlede dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı) görevindeki sözler yüklemi çeşitli yönlerden tamamlar. Cümlede dolaylı tümleci bulmaya yarayan soruların ortak özelliği “-e, -de, -den” hâl eklerini almasıdır.*” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır ve durum gösterme eklerinin adlandırılması verilmemektedir bunların yerine ekleriyle adlandırıldığı görülmektedir.

Edirne ÖDM tarafından hazırlanan 8. sınıf çalışma sorularının 9. sorusunda, “*Cümlede yaklaşma, bulunma, uzaklaşma bildiren; yüklemi yer anlamıyla tamamlayan ögeye yer tamlayıcısı ya da dolaylı tümleç denir.*” şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Durum gösterme eklerinden yönelme ve çıkma durumu ekleri yerine yaklaşma ve uzaklaşma ekleri yer almaktadır.

8. sınıf çalışma sayfalarında ise cümlenin öğelerini buldurmaya yönelik bir etkinlik tasarlanmıştır. Etkinlikte yalın hâl, -i hâli, -e hâli, -de hâli, -den hâli ifadelerine rastlanmaktadır.

Hâl ekleri yerine durum gösterme ekleri teriminin kullanılmış olması, durum gösterme eklerinin alt başlıklarına Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’ne bakarak adlandırma yapılması terim karmaşasını büyük ölçüde çözecektir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde iyelik eki olarak geçen ek, tüm kaynaklarda iyelik eki olarak yer almaktadır ve terimde birlik sağlanmaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde soru eki olarak geçen ek; Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda, MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve Ata Yayıncılık’a ait ders kitabında soru eki olarak tek terimle karşılanmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise soru eki ve soru edatı olmak üzere iki adlandırma bulunmaktadır. Bunun bir ek mi yoksa bir edat mı olduğuna dair kavram ve terim karmaşası bulunmaktadır.

Tablo 4

T.6.3.8. İsim ve Sıfatların Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Ad	İsim	İsim, varlıkları karşılayan adlar	İsim	İsim, ad
Sıfat	Sıfat	Sıfat, adları niteleyen kelimeler, bir varlığı niteleyici kelime	Sıfat	Sıfat, ön ad

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ad olarak geçen terim, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda isim olarak geçmektedir. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında isim ve varlıkları karşılayan adlar olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında isim terimiyle karşılanmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise isim ve ad olmak üzere iki farklı şekilde karşılanmaktadır.

Aydın Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nde 11. Etkinlik'te isimler başlığı altında sınıflandırma yapılmaktadır. Sınıflandırmada yer alan terimler ad başlığıyla verilmektedir: cins ad, özel ad, tekil ad, çoğul ad, topluluk adı, somut ad, soyut ad. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde tekil ad ve çoğul ad terimleri yer almamaktadır. Cins ad teriminin yerine tür adı terimi verilmektedir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde sıfat olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında yalnızca sıfat terimiyle yer almaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında sıfat, adları niteleyen kelimeler, bir varlığı niteleyici kelime olmak üzere üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise sıfat ve ön ad olmak üzere iki farklı şekilde karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ön ad diye bir terim yer almamaktadır.

Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabı, sıfatlarla ilgili niteleme ve belirtme sıfatları sınıflandırılmasının yapıldığı tek kaynaktır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu terim

nitelik sıfatı olarak geçmektedir. MEB Yayınları tarafından hazırlanan ders kitaplarında sıfatların niteleyiciliği üzerinde durulmaktadır. Sıfatlar içerisinde belgisiz sıfat; belgisiz sıfat ve belirsizlik sıfatı olarak iki farklı şekilde yer almaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu terim, belirsizlik sıfatı olarak yer almaktadır. Pekiştirme sıfatına ise yalnızca bir kaynaktan rastlanmaktadır. Belirsizlik sıfatı ve pekiştirme sıfatının yer aldığı bölümler MEB ÖDSGM tarafından hazırlanan kaynaklarda yer almaktadır.

Tablo 5

T.6.3.9. İsim ve Sıfat Tamlamalarının Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Ad tamlaması	İsim tamlamaları	İsim tamlamaları	İsim tamlamaları	İsim tamlamaları, ad tamlamaları
Sıfat tamlaması	Sıfat tamlamaları	Sıfat tamlamaları	Sıfat tamlamaları	Sıfat tamlamaları, varlıkları niteleyen ve belirten kelimelerle isimlerin birleşmesinden oluşan tamlama

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ad tamlaması olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları tarafından hazırlanan ders kitapları, Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabı, MEB ÖDSGM tarafından hazırlanan kaynaklarda isim tamlamaları şeklinde geçmektedir. MEB ÖDSGM tarafından hazırlanan kaynaklarda isim tamlamalarına ek olarak ad tamlamaları olmak üzere de Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne uygun olarak yer almaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde belirtili ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması, zincirleme ad tamlaması şeklinde geçen terimler; üç kaynaktan da belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması olarak tek terimle karşılanmaktadır. Terimlerin Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne uygun hâle getirilmesi ile terim karmaşası giderilecektir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde sıfat tamlaması olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları tarafından hazırlanan ders kitapları, Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabı, MEB ÖDSGM tarafından hazırlanan kaynaklarda sıfat tamlamaları şeklinde geçmektedir. Yalnızca Kayseri Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema Çalışma Fasikülü'nde 9. soruda sıfat tamlaması yerine, “varlıkları niteleyen ve belirten kelimelerle isimlerin birleşmesinden oluşan tamlamalar” ifadesine rastlanmaktadır. Sıfat tamlaması teriminde büyük oranda terim birliği sağlandığını söylemek mümkündür.

Tablo 6

T.6.3.10. Edat, Bağlaç ve Ünlemlerin Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Edat	Edat	Tek başına anlamı olmayan kelimeler, cümle içinde anlam kazanan kelimeler, edat	Edat	Edat, ilgeç
Bağlaç	Bağlaç	Bağlaç	Bağlaç	Bağlaç
Ünlem	Ünlem	Ünlem	Ünlem	Ünlem

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde edat olarak yer alan terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında edat olarak tek terimle karşılanmaktadır. MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarında edat terimine ek olarak tek başına anlamı olmayan kelimeler, cümle içinde anlam kazanan kelimeler şekliyle karşımıza çıkmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise edat terimine ek olarak ilgeç ifadesine de rastlanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ilgeç ifadesi yer almamaktadır.

Bağlaç ve ünlem terimlerinde birlik sağlanmaktadır. Terimler, tüm kaynaklarda Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne uygun olarak tek terimle karşılanmaktadır.

Tablo 7

T.6.3.12. Zamirlerin Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Zamir	Zamir	Varlıkların adlarını karşılayan sözcük, adların yerine kullanılan kelimeler, adın yerini tutan sözcük, zamir	Zamir	İsmin yerini tutan sözcük, zamir

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde zamir olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında zamir olarak tek terimle karşılanmaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında zamir terimine ek olarak “varlıkların adlarını karşılayan sözcük, adların yerine kullanılan kelimeler, adın yerini tutan sözcük” olmak üzere dört farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise ismin yerini tutan sözcük, zamir olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde belirsizlik zamiri olarak geçen terim, MEB ÖDSGM kaynaklarının yalnızca birinde belirsizlik zamiri olarak geçmektedir. Sakarya Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı 8. sınıf çalışma sorularının 9.sunda belirsizlik sıfatı ve zamiri terimi kullanılmaktadır: “*Belirsizlik sıfat ve zamirleri kalıplaşmış olarak bitişik yazılır.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Bu kaynağın Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü ile tutarlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu kaynak, 6. sınıf kaynağı değildir, 8. sınıf kaynağıdır. Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında bu terimin belgisiz zamir olarak geçtiği görülmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında bu terime ve zamir sınıflandırmasına rastlanılmamaktadır.

Zamirler içerisinde yer alan şahıs zamiri; kişi zamiri ve şahıs zamiri olmak üzere iki farklı şekilde MEB ÖDSGM kaynaklarında karşımıza çıkmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu terim, şahıs zamiri olarak yer almaktadır. Dönüştürülük zamiri ve ilgi zamiri terimlerine ise yalnızca MEB ÖDSGM kaynaklarında rastlanmaktadır, ders kitaplarında bu terimler bulunmamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu terimler, dönüşlü zamir ve bağlama zamiri olarak yer almaktadır. 6. sınıf kazanımları arasında bu konulara değinilmemektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nün referans kaynak olarak alınmaması ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda kazanımların açıklamalarının olmaması sebebiyle terimler arasında farklılık yaşanmaktadır. Özellikle MEB ÖDSGM kaynaklarında ders kitaplarında olmayan konulara ve terimlere yer verilmesi bu görüşü desteklemektedir.

4.3. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 7. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

7. sınıf dil bilgisi kazanımları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda şu şekilde yer almaktadır:

- “T.7.3.9. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.
  - a) *Fiil çekim ekleri (kip ve kişi ekleri) üzerinde durulur.*
  - b) *Fiillerde anlam kayması konusu üzerinde durulur*
- T.7.3.10. Basit, türemiş ve birleşik fiilleri ayırt eder.
- T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder.
  - İş (kılış), oluş ve durum fiillerinin anlam özellikleri üzerinde durulur.*
- T.7.4.13. Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır.” (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019, s. 44-46).

Yer alan dil bilgisi kazanımlarına ait terimler Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde şu şekilde geçmektedir:

Fiil: “Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 133).

Çekimli fiil: “Zaman ve şahsa bağlı olarak bir yargı, bir tasarlama bildiren fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 104).

Kip: “Kök ve gövde durumundaki fiilin bildirdiği oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen ya da kendisinden söz edilen şahıslar açısından ne biçimde ne tarzda yansıtıldığını yani nasıl gerçekleştiğini gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimi.” (Korkmaz, 2019, s. 178).

- Bildirme kipleri: “Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılışını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde veren kipler.” (Korkmaz, 2019, s. 92).
  - Geniş zaman kipi: “Fiilin sürekli olarak yapıldığını, hâlen yapılmakta olduğunu veya yapılacağını belirten zaman ve kip.” (Korkmaz, 2019, s. 141).
  - Şimdiki zaman kipi: “Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren kip.” (Korkmaz, 2019, s. 221).
  - Görülen geçmiş zaman kipi: “Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın görülen geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zaman.” (Korkmaz, 2019, s. 146).
  - Duyulan geçmiş zaman kipi: “Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu, sonradan gördüğü veya farkında olmadan işlediğini anlatan, içinde şekil ve zaman kavramı taşıyan kip.” (Korkmaz, 2019, s. 119).
  - Gelecek zaman kipi: “Fiilin anlattığı işin şimdiki zamandan sonraki bir zamana ait olduğunu gösteren kip.” (Korkmaz, 2019, s. 138).
- Tasarlama kipleri: “Fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, şart, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kipler.” (Korkmaz, 2019, s. 224).
  - Dilek-şart kipi: “Birleşik cümlelerde, temel cümledeki oluş ve kılışın gerçekleşmesini şarta veya dileğe bağlayan yardımcı cümle yüklemine kipi.” (Korkmaz, 2019, s. 115).
  - İstek kipi: “Fiile istek, niyet kavramları veren tasarlama kipi; yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösteren kip.” (Korkmaz, 2019, s. 163).
  - Şart kipi: “Bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini şarta bağlayan, yalnız başına yargı bildirmeyen ve –sA eki ile karşılanan tasarlama kipi.” (Korkmaz, 2019, s. 221).

- Gereklilik kipi: “Belirli bir zamana girmeyen, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren ve Türkçede –mAll eki ile kurulan tasarlama kipi.” (Korkmaz, 2019, s. 143).
- Emir kipi: “Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek biçiminde ifade eden, zaman ve şahıs kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipi.” (Korkmaz, 2019, s. 126).

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda kişi eki olarak geçen terim, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde “şahıs eki” olarak yer almaktadır: “Fiil çekiminde şahıs belirten ek.” (Korkmaz, 2019, s. 219). Korkmaz, şahıslara göre fiil çekimini 1. şahıs teklik, 1. şahıs çokluk şeklinde adlandırmaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda anlam kayması olarak geçen terim, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde “fiilde zaman kayması” olarak yer almaktadır: “Yazılı ve sözlü anlatımda, çekimli bir fiilin, aldığı zaman ekine göre bildirmesi gereken zaman dışında bir zamanı göstermesi ve bundan doğan anlam kayması.” (Korkmaz, 2019, s. 134).

Basit fiil: “Yapı ve anlam bakımından daha basit ögelere ayrılamayan, tek veya iki heceli kök durumundaki fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 87).

Türemiş fiil: “Ad veya fiil kök ve gövdelerinden yapım ekleriyle kurulmuş fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 230).

Birleşik fiil: “Ad soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat-fiil veya zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü.” (Korkmaz, 2019, s. 94). Korkmaz, ders materyallerinde yardımcı fiille kurulan birleşik fiil ve anlamca kaynaşmış/deyimleşmiş birleşik fiilleri ayrı bir başlık olarak ele almamaktadır, birleşik fiil başlığı altında açıklamaktadır. Ders materyallerinde kurallı birleşik fiil olarak geçen birleşik fiili ise tasvir fiili başlığı altında açıklamaktadır.

Tasvir fiili: “Zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 224).

- Yeterlik fiili: “Fiilin karşıladığı işin, hareketin mümkün veya muhtemel olup olmadığını göstermek için, olumlu durumda bil-, olumsuz durumda da bugün eriyerek kaybolmuş Eski Türkçe u- iktidar fiilinin anlamını üzerine alan zarf-fiil ekleriyle kurulan tasvir fiili.” (Korkmaz, 2019, s. 253).
- Süreklilik fiili: “Bir fiilin –A zarf-fiili üzerine dur-, gör-, kal-, gel-, koy- gibi tasvirici yardımcı fiillerin getirilmesi ile kurulan, oluş ve kılışa süreklilik özelliği katan birleşik fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 218).
- Tezlik fiili: “-(y)I/-(y)U’lu zarf-fiilin üzerine ver- tasvir yardımcı fiilinin getirilmesiyle kurulan birleşik fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 227).
- Yaklaşma fiili: “-A’lı zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille bu esas fiildeki oluş ve kılışın, istenmediği hâlde gerçekleşmesine çok yaklaşıldığı kavramını veren yaz-yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşmuş tasvir fiili.” (Korkmaz, 2019, s. 248).

Zarf: “Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türü.” (Korkmaz, 2019, s. 258).

- Nitelik zarfı: “Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirten zarf.” (Korkmaz, 2019, s. 186).
- Zaman zarfı: “Cümlede fiilin karşıladığı oluş ve kılışı zaman bakımından belirgin duruma getiren ve sınırlandıran zarf.” (Korkmaz, 2019, s. 257).
- Yer zarfı: “Fiilin gösterdiği oluş veya kılışın mekân içinde, yerini ve yönünü belirten zarf.” (Korkmaz, 2019, s. 252).
- Azlık-çokluk zarfları: “Bir sıfatta, bir zarfta, bir oluş veya kılışta azlık çokluk gösteren, bunları azlık çokluk bakımından pekiştiren ve ne kadar? ne derece? Sorularını karşılayan miktar ve derece bildiren zarflar.” (Korkmaz, 2019, s. 81).
- Soru zarfı: “Fiillerin yer, yön, zaman, neden, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan zarf.” (Korkmaz, 2019, s. 217).

Kılış fiili: “Cümlede yüklem gösterdiği işin yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini gösteren fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 176).

Oluş fiili: “Cümlede yüklemın gösterdiği işın olma niteliği taşıdığını, yapana yöneldiğini belirten fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 190).

Korkmaz, eserinde durum fiili ile ilgili bir madde başına yer vermemektedir. Durum fiiline, “fiil” tanımı içerisinde değinmektedir: “Fiilleri nitelikleri bakımından kılış fiilleri, oluş fiilleri ve durum fiilleri diye sınırlandırmak mümkündür.” (Korkmaz, 2019, s. 133).

Ek-fiil: “Eski Türkçede er- yardımcı fiilinin er- > ir- > i- biçiminde ekleşmesinden oluşan, ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde görev alan fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 124).

4.3.1. 7. Sınıf Ders Kitapları

7.sınıf düzeyinde üç adet ders kitabı bulunmaktadır. İkiisi MEB Yayınları’na, biri ise Özgün Yayınevine aittir.

4.3.1.1. Tolga Kır, Emine Kırman, Seda Yağız Yazarlığındaki Ders Kitabı (MEB Yayınları)

7. sınıf konularının temelini oluşturan fiil konusuna ilk olarak 1. Tema olan Duygular temasında Bir Dünya Düşünürüm metninin 5. Etkinlik’inde değinilmektedir: “*Aşağıdaki fiilleri görsellerle ilişkilendirerek fiillerin anlam özelliklerini örnekteki gibi [iş (kılış), oluş, durum] ilgili boşluklara yazınız.*” (Kır, Kırman ve Yağız, 2021, s. 12). Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer aldığı hâliyle fiillerin anlam özellikleri iş (kılış), oluş ve durum fiilleri olarak verilmektedir. İş (kılış) fiilinde iki terim kullanılması dikkat çekmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu fiil kılış fiili olarak yer almaktadır.

Yine 1.Tema’da Çiçek Dürbünü metninin 6.Etkinlik’inde fiil çekim eklerine yer verilmektedir. Çekimli fiil, haber/dilek kipleri başlıkları yer almaktadır (Kır vd., 2021, s. 18).

6.Etkinlik Aşağıdaki tabloyu örnekteki gibi uygun şekilde doldurunuz.

Cümleler	Çekimli Fiil	Haber/Dilek Kipi
Ablam odasında müzik dinliyor.	dinliyor	Haber Kipi (şimdiki zaman)

Şekil 10. Çiçek Dürbünü metni 6 etkinlik, [https://www.dilbilgisi.net/7-sinif-turkce-ders-kitabi/](https://www.dilbilgisi.net/7-sinif-turkce-ders-kitabi/sayfasından) sayfasından erişilmiştir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu kipler, bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olarak yer almaktadır.

1.Tema Değerlendirme Soruları'ndan hareketle fiil kiplerinin zaman bildiren ve dilek bildiren kipler olarak sınıflandırıldıkları tespit edilmektedir:

“Aşağıdaki çekimli fiillerin hangisinde **zaman anlamı** vardır?”

- A. *Bu yılın sonunda üniversiteli olacaksın.*
- B. *Boş vakitlerini güzel bir şekilde değerlendirmelisin.*
- C. *Bari bu işleri de ben yapayım.*
- D. *Anadolu'yu baştan başa gezsek.”*

“Aşağıdaki çekimli fiillerin hangisinde **dilek anlamı** yoktur?”

- A. *Yağmur yağmasa da oyun oynasak.*
- B. *Dün fuardan telefon aldı.*
- C. *İşimiz bitince biraz dinlenelim.*
- D. *Okuldan çıkar çıkmaz eve gel.”* (Kır vd., 2021, s. 35).

Fiillerin şahıslara göre çekimlenmesi ise kitapta 2. Tema olan Millî Mücadele ve Atatürk temasının Atatürk'ü Gördüm Düşümde metninin 5. Etkinlik'inde karşımıza çıkmaktadır ve “1. tekil kişi, 2. tekil kişi, 3. tekil kişi, 1. çoğul kişi, 2. çoğul kişi, 3. çoğul kişi” adlandırmalarıyla yer almaktadır (Kır vd., 2021, s. 41). Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde 1. şahıs teklik, 1. şahıs çokluk şekliyle çekimleri adlandırmaktadır.

Fiil kiplerine 2. Tema'da yer alan Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay metninin 8. Etkinlik'inde verilmektedir. Kipler; “duyulan geçmiş zaman, şart kipi, gereklilik kipi,

gelecek zaman, emir kipi, şimdiki zaman, istek kipi, bilinen geçmiş zaman” terimleriyle yer almaktadır (Kır vd., 2021, s. 51).

Fiil çekim ekleri, Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda metninin 5. Etkinlik’inde Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki şekliyle –kip ve kişi ekleri– yer almaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerde yer alan çekimli fiilleri bularak bu fiillerin kip ve kişi eklerini tabloya yazınız.*” (Kır vd., 2021, s. 62).

5.Etkinlik Aşağıdaki cümlelerde yer alan çekimli fiilleri bularak bu fiillerin kip ve kişi eklerini tabloya yazınız.

Cümleler	Kip Eki	Kişi Eki
----------	---------	----------

Şekil 11. Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda metni 5. etkinlik, <https://www.dilbilgisi.net/7-sinif-turkce-ders-kitabi/sayfasından> erişilmiştir.

2. Tema Değerlendirme Soruları’nda fiillerin olumsuz hâllerine yer verilmektedir ve *istek kipinin olumsuzu, geniş zamanın olumsuzu* terimleriyle ifade edilmektedir (Kır vd., 2021, s. 69). Aynı şekilde 3. Tema etkinliklerinde “*geçmiş zamanın olumsuz sorusu, gereklilik kipinin olumlu sorusu*” şeklinde yer almaktadır (Kır vd., 2021, s. 77).

3. Tema olan Okuma Kültürü temasında Okumak Düşünmek İçindir metninin 5. Etkinlik’inde zarf terimi ilk kez yer almaktadır. Tek terimle ifade edilmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerde yer alan zarfların altını çizerek cümlelerin anlamlarına olan katkılarını yazınız.*” (Kır vd., 2021, s. 89). Zarflarla ilgili herhangi bir sınıflandırma yapılmamaktadır.

Fiilde yapı konusu 4. Tema olan Erdemler temasında ele alınmaktadır ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği şekliyle yer almaktadır. Basit, türemiş, birleşik fiil terimleriyle verilmektedir ancak birleşik fiillerin oluşturulma yolları veya adlandırmalarıyla ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

5. Tema olan Kişisel Gelişim temasında fiillerde zaman kayması konusu sezdirilerek verilmektedir: “*Yukarıdaki cümlelerde fiillere gelen kip ekleri ile cümlelerin bildirdiği zaman aynı mıdır? Neden?*” (Kır vd., 2021, s. 157).

5. Tema metinlerinden olan Mesele Kuyumcuyu Bulmakta metninin 8. Etkinlik’inde ise fiilin çekimlendiği kip ile anlamını verdiği kipin farkı sorularak öğrencilere fiilde zaman kayması oturtulmaya çalışılmaktadır:

8.Etkinlik Aşağıdaki cümlelerde kullanılan çekimli fiillerin hangi kiple çekimlendiğini ve hangi kipin anlamını verecek biçimde kullanıldığını örnekteki gibi yazınız.		
Atatürk 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkar.	Kullanılan Kip Geniş Zaman	Kastedilen Kip Geçmiş Zaman

Şekil 12. Mesele Kuyumcuyu Bulmakta metni 8. etkinlik, <https://www.dilbilgisi.net/7-sinif-turkce-ders-kitabi/sayfasından> erişilmiştir.

5. Tema Değerlendirme Soruları’nda ise fiilde zaman kayması teriminin anlam kayması olarak da ifade edildiği görülmektedir: “Aşağıdaki cümlelerin fiillerinde zaman (anlam) kayması vardır. Cümlelerdeki zaman kaymalarını düzelterek cümleleri yeniden yazınız.” (Kır vd., 2021, s. 169).

6. Tema olan Millî Kültürümüz temasının Yusufçuk metninde, ek-fiil konusuna giriş yapılmaktadır: “‘Yusufçuk’ metninden alınan aşağıdaki cümlelerde yüklem görevinde kullanılan isimlerin altlarını örnekteki gibi çizin.” (Kır vd., 2021, s. 176). Etkinlikte öğrencilerin yüklem görevinde kullanılan adları belirlemeleri istenmektedir fakat yüklem terimini öğrenciler 8. sınıfta öğrenmektedir. Ek-fiil terimi, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği hâliyle verilmektedir: “Aşağıda verilen isimleri karşılarında belirtilen ek-fiillerle çekimleyerek örnekteki gibi birer cümlede kullanınız.” (Kır vd., 2021, s. 184).

7. Tema Değerlendirme Soruları’ndaki iki soruda ek-fiil, “ek eylem” olarak yer almaktadır: “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ek eylem kullanılmıştır? Aşağıdaki cümlelerden hangisinde ek eylem farklı bir görevde kullanılmıştır?” Burada Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nden, Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndan ve ek fiilin kitaptaki etkinliklerde yer aldığı şekliyle farklı olarak ek eylem terimi kullanılmaktadır (Kır vd., 2021, s. 229).

4.3.1.2. Ahmet Akgül, Nurcihan Demirer, Ebubekir Gürcan, Duygu Karadaş, İlky Karahan, Ali Uysal Yazarlığındaki Ders Kitabı (MEB Yayınları)

7. sınıf konularının temelini oluşturan fiil konusuna ilk olarak 1. Tema olan Erdemler temasının Arıların İlhamı metninin 5. Etkinlik’inde değinilmiştir: “*Görsellerde anlatılan eylemleri (fiilleri), altlarında yazan anlam özelliklerine göre cümle içinde kullanınız.*” (Akgül, Demirer, Gürcan, Karadaş, Karahan ve İlkar, 2021, s. 13). Burada öncelikli terim “eylem” olmaktadır ve “fiil” yay ayrıç içinde verilmektedir, iki terim bir arada kullanılmaktadır. İş, oluş ve durum fiilleri etkinliğin devamında tek terim olarak yer almaktadır, iş fiili ile “kılış” terimi verilmemektedir ancak Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terim “kılış fiili” olarak geçmektedir.

1. Tema’da Munise metninin 8. Etkinlik’inde fiil terimi öncelikli verilmektedir ve eylem terimi yay ayrıç içine alınmaktadır: “*Aşağıdaki parçada koyu yazılmış fiilleri (eylemleri) parçanın anlam bütünlüğüne dikkat ederek tamamlayınız.*” Etkinliğin devamında ise sadece eylem terimi kullanılmaktadır: “*Eylemler tamamlandıktan sonra metinde ne gibi değişiklikler olmuştur? Yazınız. Aşağıdaki eylemlerin aldıkları çekim eklerini örnekteki gibi ilgili satırlara yazınız.*” (Akgül vd., 2021, s. 21). Fiil teriminde bir birlik ve tutarlılık olmadığı görülmektedir.

1. Tema’da Dostluk metninin fiil kiplerini sezdirme etkinliğinde (6. Etkinlik), kipler zaman bildiren ve zaman bildirmeyen kipler olarak sınıflandırılmaktadır. Kipler; şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, gereklilik kipi, şart kipi, istek kipi, emir kipi olarak verilmektedir (Akgül vd., 2021, s. 28). Diğer MEB kitabından farklı olarak burada “görülen geçmiş zaman” terimi yer almaktadır. İncelenen ilk ders kitabında “bilinen geçmiş zaman” olarak yer almaktadır, bu terimde bir birlik sağlanamadığı görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçmiş zaman kipleri, duyulan geçmiş zaman ve görülen geçmiş zaman şeklinde yer almaktadır.

1. Tema’da Kardeşim metninin etkinlikleri arasında ise fiil kipleri, haber kipleri ve dilek – şart kipleri olarak iki başlıkta verilmektedir. Haber kipleri; görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman; dilek – şart kipleri ise gereklilik kipi, istek kipi, dilek – şart kipi, emir kipi olarak alt başlıklara ayrılmaktadır (Akgül vd., 2021, s. 32). Burada, bir önceki metinden farklı olarak “öğrenilen geçmiş zaman” terimi kullanılmaktadır,

bir önceki metnin etkinliklerinde ise “duyulan geçmiş zaman” terimiyle verilmektedir. Kitapta bu terimde birlik sağlanmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Dostluk metninde “şart” kipi olarak ele alınan kip, Kardeşim metninde “dilek-şart kipi” olarak ele alınmaktadır. İncelenen ilk ders kitabında da sadece şart kipi olarak yer almaktadır. Bu terimde de bir birlik söz konusu değildir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu kipler, şart kipi ve dilek- şart kipi olmak üzere iki ayrı madde başı olarak verilmektedir. Korkmaz, dilek-şart kipinin birleşik cümlelerde yer aldığını ifade etmektedir.

1. Tema Değerlendirme Soruları’nda kipler haber kipleri ve dilek kipleri olarak başlıklandırılmaktadır (Akgül vd., 2021, s. 37). Ancak Kardeşim metninin etkinliklerinde haber kipleri ve dilek – şart kipleri olarak başlıklandırılmaktadır. Genel başlıklandırmada da bir terim birliği bulunmamaktadır.

2. Tema olan Millî Mücadele ve Atatürk temasının Vatan Destanı metninin 7. Etkinlik’inde fiil çekim ekleri olan şahıs eklerine yer verilmektedir. Fiil çekim eklerinden şahıs ekleri; 1. tekil kişi, 2. tekil kişi, 3. tekil kişi, 1. çoğul kişi, 2. çoğul kişi, 3. çoğul kişi olarak verilmektedir (Akgül vd., 2021, s. 43). Diğer MEB kitabında da terimler aynı şekilde geçmektedir.

3. Tema olan Kişisel Gelişim temasının Barış Manço metninin 7. Etkinlik’inde, fiilde zaman kayması ele alınmaktadır. İncelenen ilk MEB kitabında “zaman (anlam) kayması” olarak ele alınan terim, burada şu şekilde ele alınmaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerin fiillerinde zaman ve anlam kayması vardır. Cümlelerdeki anlam kaymalarını düzelterek örnekteki gibi yazınız.*” (Akgül vd., 2021, s. 68). Zaman ve anlam kaymaları ayrı iki terim olarak ele alınmaktadır, terimde birlik sağlanamamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde ise bu terim yalnızca fiilde zaman kayması olarak bulunmaktadır.

3. Tema’da İnsanlarla Geçinme Sanatı metniyle birlikte zarflar konusuna değinilmektedir. Öncelikle öğrencilere sezdirme etkinliği verilmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerde zaman anlamı taşıyan kelime ve kelime gruplarını belirleyerek kutucuklara yazınız.*” (Akgül vd., 2021, s. 83). Sonraki etkinliklerde ise terim zarf olarak verilmektedir.

4. Tema olan Millî Kültürümüz temasında ek-fiil terimi yer almaktadır ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde verildiği şekliyle geçmektedir.

5. Tema’da fiilde yapı konusuna yer verilmektedir ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde yer aldığı şekliyle geçmektedir ancak birleşik fiillerin oluşturulma yolları veya adlandırmalarıyla ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

4.3.1.3. Özgün Yayınevine Ait Ders Kitabı

Özgün Yayınevi öncülüğünde basılan kitapta, MEB kitaplarından farklı olarak kazanımlar ile ilgili bilgilerin yer aldığı bilgi kutucukları bulunmaktadır.

1. Tema olan Erdemler temasında fiilin tanımına yer verilmektedir ve Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda geçtiği şekliyle iş (kılış) fiili olarak yer almaktadır: “*Bir işi (kılışı), oluşu ya da durumu anlatan sözcüklere fiil denir.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 18). Sonrasında ise fiillerin anlam özellikleri konusuna değinilmektedir. Fiiller anlam özelliklerine göre üçe ayrılmaktadır: iş (kılış), durum ve oluş. Yine kılış fiilinin iş terimiyle birlikte yer aldığı görülmektedir.

1. Tema’da yer alan Ninenin Kitabı metninin 9. Etkinlik’inde yer alan fiil etkinliklerinde bu sefer sadece “iş fiili” teriminin kullanıldığı görülmektedir: “*Altını çizdiğiniz; iş, oluş, durum bildiren sözcükleri örneklerdeki gibi gruplandırarak aşağıya yazınız.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 27).

2. Tema olan Millî Mücadele ve Atatürk temasında ise fiil kiplerine değinilmektedir ve bildirme kipinin tanımı yapılmaktadır. Bildirme kipi ile haber kipi terimi de verilmektedir: “*Eklendikleri fiillere zaman anlamı katan eklere ‘haber (bildirme) kipleri’ denir.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 53). Diğer iki ders kitabında bildirme terimine rastlanmamaktadır. Fiil kiplerinin devam eden etkinliklerinde ise sadece “haber kipi” terimi kullanılmaktadır.

2. Tema’da bildirme kiplerinden sonra tasarlama kiplerine yer verilmektedir ve tasarlama kipi teriminin yanında dilek kipi teriminin de yer aldığı görülmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerde dilek (tasarlama) kipiyle çekimlenmiş fiillerin altını çizin.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 64). Diğer iki ders kitabında tasarlama terimine rastlanmamaktadır.

Fiil çekim eklerinden biri olan şahıs ekleri ise programda yer aldığı şekliyle kişi eki olarak geçmektedir: “Bir işin, oluşun, durumun kim tarafından yapıldığını bildiren eklere “kişi ekleri” denir.” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 66).

3. Tema olan Duygular temasının Meşe ile Saz metninin 6. Etkinlik’inde fiil çekimi etkinliği yer almaktadır ve fiil çekimi verilen etkinlik örneğinde şu şekilde yapılmaktadır:” *girmek fiili, şimdiki zamanın 3. tekil kişisi*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 78). Ancak 3. Tema Değerlendirme Soruları’nda şu şekilde yer almaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili fiil ‘gelecek zaman, 2. tekil kişi’ ile çekimlenmiştir?*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 102). Fiil çekimlerinin birinde 3. tekil kişisi ifadesi kullanılırken birinde 2. tekil kişi ifadesi kullanılmaktadır. Adlandırmada ikilik bulunmaktadır ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’ndeki adlandırmaya uymamaktadır. 2. şahıs teklik, 3. şahıs teklik şeklindeki adlandırma uygun olacaktır.

3. Tema Değerlendirme Soruları’nda ve 4. Tema’da fiillerin olumsuz hâllerine ve soru çekimlerin yer verilmektedir, diğer ders kitaplarında geçtiği şekliyle geçmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerin hangisinde geniş zamanın olumsuzuyla çekimlenmiş bir fiil vardır?*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 102).

4. Tema’da fiillerde zaman kayması konusuna değinilmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerin fiillerinde zaman ve anlam kayması olup olmadığını belirleyiniz. Zaman ve anlam kayması olan cümlelerin başındaki kutucuğu işaretleyiniz.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 116). Zaman kayması ve anlam kayması terimleri ayrı verilmektedir. Temanın devam eden etkinliklerinde ve 4. Tema Değerlendirme Soruları’nda ise anlam terimi öne alınarak zaman terimiyle birlikte verilmektedir: “*Anlam kayması olan fiillerde hangi anlamın (zamanın) kastedildiğini örnekteki gibi belirtiniz. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde anlam (zaman) kayması vardır?*” Anlam kayması ifadesinin tek başına yer aldığı yönergeler de bulunmaktadır: “*Anlam kayması olan fiillerin başındaki kutucuğu işaretleyiniz.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 121). Kitapta başlangıçta bildirme kiplerinde zaman kayması, tasarlama kiplerinde anlam kayması terimlerinin kullanıldığı hissedilse de bu konuda bir tutarlılık bulunmamaktadır. Zaman kayması olan fiillerin işaretlenmesi istenen etkinlikte tasarlama kipleri ve bildirme kipleri birlikte verilmektedir, her iki kip türü de anlam kayması başlığında incelenmektedir. Terim, üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

4. Tema’da ek-fiilin tanımı yer almaktadır ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği şekliyle geçmektedir: “*Ek-fiil, isim soylu sözcüklere gelerek onları yargı bildirir hâle getirir.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 125).

Ek-fiil etkinliklerinde, ek fiilin çekimi yapılırken geçmiş zaman adlandırmaları verilmektedir: “*Ek fiilin duyulan geçmiş zamanı, ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanı.*” Geçmiş zaman terimleri duyulan ve öğrenilen geçmiş zaman olarak verilmektedir (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 125). Kitapta bir hata bulunmaktadır. Öğrenilen geçmiş zaman yerine görülen geçmiş zaman terimi getirilerek hata düzeltilmelidir.

5. Tema olan Doğa ve Evren temasında fiilde yapı konusu ele alınmaktadır ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği gibi basit, türemiş ve birleşik fiiller terimi kullanılmaktadır.

Birleşik fiillerle ilgili hazırlanan etkinlikte MEB kitaplarından farklı olarak birleşik fiillerin oluşturulma yolları yer almaktadır ve üç başlıkta verilmektedir: “*isim + yardımcı fiil, fiil + fiil, deyim hâlinde*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 156).

5. Tema Değerlendirme Soruları’nda tezlik fiili terimi yer almaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerin hangisinde tezlik fiili vardır?*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 162).

6. Tema olan Sanat temasında birleşik fiiller ile ilgili hazırlanan bir etkinlikte, bilgi kutucuğu yer almaktadır: “*‘Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak’ yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk sözcüğünde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı; uğrarsa bitişik yazılır.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 170). Birleşik fiil oluşturma yollarından birinin yardımcı fiil kullanılması belirtilmekle birlikte ses düşmesi ve ses türemesi terimlerinin ele alınması dikkat çekicidir. Bu terimler Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ünlü düşmesi ve ünsüz türemesi şeklinde yer almaktadır.

6. Tema’da zarf konusuna da geçiş yapıldığı görülmektedir ve zarfın tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “*Fiilleri, fiilimsileri, sıfatları veya kendi ile aynı görevdeki sözcükleri durum, zaman, miktar, yer-yön ve soru bakımından belirten sözcüklere ‘zarf (belirteç)’ denir.*” (H. Erkal ve Erkal, 2022, s. 171). Zarf terimi belirteç terimi ile verilmektedir. Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde belirteç yerine zarfı tercih etmektedir. Bunun sebebi olarak da zarf teriminin yaygın kullanımını ileri sürmektedir (Korkmaz, 2019, s. 10). Fiilimsi teriminin bu tanımda yer alması doğru değildir çünkü öğrenciler fiilimsi terimi ile 8. sınıfta

karşılaşmaktadır ve konuyu işlemektedirler dolayısıyla zarflarla ilgili verilen örneklerde veya tanımlarda fiilimsi terimi yer almamalıdır.

Zarflar beş başlıkta sınıflandırılmaktadır: durum zarfları, miktar zarfları, yer-yön zarfları, zaman zarfları ve soru zarfları. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde zarflar; nitelik zarfı, zaman zarfı, yer zarfı, azlık-çokluk zarfı, soru zarfı olarak bulunmaktadır.

8. Tema'da fiil çekim ekleri ile ilgili hazırlanan etkinlikte örnekler yer almaktadır:

Fiiller	Kip Eki	Kişi Eki
çalıştım	-tı, geçmiş zaman kipi eki	-m, 1. tekil kişi

Şekil 13. fiil çekim ekleri, <https://www.dilbilgisi.net/7-sinif-turkce-ders-kitabi/> sayfasından erişilmiştir.

Kip ekinin adlandırmasında bir farklılık bulunmaktadır. Diğer ders kitaplarında geçmiş zaman kipi şeklinde geçen bu terim, bu kitapta yer alan örnekte geçmiş zaman kipi eki şeklinde verilmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde de geçmiş zaman kipi olarak yer almaktadır.

4.3.2. 7. Sınıf Kazanım Kavrama Testleri

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ortaokul seviyesinde hazırlanmış olduğu kazanım testleri bulunmaktadır.

Kazanım Kavrama Testi 3, fiillerle ilgilidir. Testin 1. sorusunda “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde şart kipinin 1. çoğul kişisi ile çekimlenmiş, olumlu bir fiil vardır?” soru kökü yer almaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Kişi eki ve şart kipi terimleri verilmektedir.

Kazanım Kavrama Testi 3'ün 2. sorusunda “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde fiil kipinde anlam kayması yoktur?” soru kökü yer almaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Anlam kayması ifadesi verilmektedir.

Kazanım Kavrama Testi 3'ün 3. sorusunun şıklarında “1. fiil, 2. tekil şahıs eki almıştır.” ifadesi yer almaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). 1. soruda kişi eki terimi yer alırken bu soruda şahıs eki terimi yer almaktadır.

Kazanım Kavrama Testi 3'ün 6. sorusunda şıklarda “görülen geçmiş zaman” terimine rastlanmaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 4 de fiillerle ilgilidir. Testin 1. sorusunda iş fiili ifadesi yer almaktadır: “*Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerden hangisinde iş bildiren bir fiil vardır?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 4'ün 5. sorusunda yine şahıs eki terimi yer almaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 4'ün 7. sorusunda anlam kayması ifadesi yer almaktadır: “*Buna göre aşağıdaki cümlelerden hangisinde fiilde anlam kayması vardır?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 4'ün 9. sorusunda bildirme kipi terimi yer almaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerden hangisinde bildirme kipiyle çekimlenmiş bir fiil vardır?*” Kazanım Kavrama Testi 15'in 12.sorusunda da bildirme kipi terimi yer almaktadır: “*Bazı durumlarda bildirme kipiyle çekimlenmiş bir fiil, dilek kipi anlamı verebilir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında bu terim, haber kipi olarak geçmektedir.

Kazanım Kavrama Testi 9 ve 10 zarflarla ilgilidir. Soruların geneline bakıldığında zarf terimi sıklıkla kullanılmaktadır bazı sorularda zarf terimi yerine zarf tanımı verilmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerden hangisi fiili durum yönünden etkilemektedir? Aşağıdaki cümlelerin hangisinde fiili miktar yönünden etkileyen bir zarf kullanılmamıştır?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kazanım Kavrama Testi 18, fiilde yapı ve ek-fiil ile ilgilidir. Testin 4. sorusunda anlamca kaynaşmış birleşik fiil terimine rastlanmaktadır: “*Bu açıklamaya göre aşağıdakilerin hangisinde anlamca kaynaşmış birleşik fiil yoktur?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

4.3.3. 7. Sınıf Çalışma Fasikülleri

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün il merkezleri tarafından temalara göre hazırladıkları çalışma fasikülleri bulunmaktadır.

Aksaray Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema Çalışma Fasikülü'nde 7. soruda iki tane geçmiş zaman terimi kullanıldığı görülmektedir: “*‘Saadetinden geçtik, ümidine razı olduk.’ cümlesinde ‘razı olduk’ söz öbeğindeki zaman eki cümleye bilinen/görülen geçmiş zaman anlamı katmıştır.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Yalova Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema Çalışma Fasikülü'nde 44. soruda fiil/eylem isim/ad terimlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir: “*‘İş, oluş, hareket bildiren; -mak/-mek ile mastar halde kullanılan; kip ve şahıs eki alarak çekimli fiil olan sözcüklere fiil (eylem) denir. Varlıkları ve kavramları karşılayan sözcüklere isim (ad) denir.’*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

İstanbul Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 2. Tema Çalışma Fasikülü'nde 22. soruda tasarlama kipi teriminin dilek kipi terimiyle birlikte kullanımına rastlanmaktadır: “*‘Fiiller aldıkları kip eklerine göre aşağıdaki gibi yerleştirilmiştir. Aylin, dilek (tasarlama) kiplerini alan fiilleri bulup takip ederse hangi şehre ulaşır?’*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kahramanmaraş Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema Çalışma Fasikülü'nün 18. Etkinlik'inde “gövde” terimi dikkat çekmektedir: “*‘-ma, -me eki fiil kök ve gövdelerine gelerek fiillerin olumsuz çekimlerini yapar.’*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Gövde terimi, 5. ve 6. sınıf kazanımları arasında da yer almamaktadır.

Bursa Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nün 49. Etkinlik'inde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve 7. sınıf ders kitaplarında yer almayan terimlere rastlanmaktadır: “*‘şimdiki zamanın hikâyesi, öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, koşul (şart) kipinin hikâyesi, gelecek zamanın rivayeti, gereklilik kipinin rivayeti’*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Tüm bunlar, birleşik zamanlı fiillerdir. Birleşik zamanlı fiillere ders kitaplarında yalnızca ek-fiilin görevleri arasında değinilmektedir.

Bursa Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nün 54. Etkinlik'inde ek eylem teriminin kullanımına rastlanmaktadır: “*‘Size verdiğim bu kitapları geçen ay okumalydınız.’ cümlesinde ek eylem kullanılmamıştır.*” Aynı fasikülün 55. sorusunda ise ek fiil terimi yer almaktadır: “*‘Ek fiil bulunmayan dizelerin oluşturduğu görsel hangi seçenekte doğru verilmiştir?’*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Aynı fasikülde arka arkaya sorulan sorular arasında bir terim birliği olmadığı görülmektedir.

Nevşehir Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nün 2. sorusunda ise daha önce rastlanmamış kip kayması terimi ile karşılaşılmaktadır: “*‘Bir kipi, başka bir kip yerine kullanılmasına ‘kip kayması’ ya da ‘anlam kayması’ denir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Bu terim zaman kayması, anlam kayması şeklinde karşımıza çıkmaktadır; kip kayması ile ilk defa karşılaşılmaktadır ve açıklamada zaman kayması terimine yer verilmemektedir.

Isparta Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nün 6. etkinliğinde tasvir fiilleri ele alınmaktadır. Başlık olarak “Kurallı Birleşik Eylem” başlığı tercih edilmektedir. Alt başlıklarında ise yardımcı eylemle kurulmuş birleşik eylem, yeterlik birleşik eylemi, tezlik birleşik eylemi, sürerlik birleşik eylemi, yaklaşma birleşik eylemi, anlamca kaynaşmış birleşik eylem terimleri tercih edilmektedir. Fiil yerine eylem terimi kullanılmaktadır. Bu sınıflandırma, ders kitaplarında yer almamaktadır. Öğretmenlerin anlatımına bırakılmaktadır. 27. sorusunun şıklarında ise yeterlilik fiili terimi yer almaktadır: “*‘Dörtlükte yeterlilik fiiline örnekler vardır.’*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Fasikülün başında yer alan 6. etkinlikte birleşik fiiller ile ilgili oluşturulan tabloda yeterlik birleşik eylemi olarak yer alan terim 27. soruda yeterlik fiili olarak yer alarak terim farklılığı göze çarpmaktadır. Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu birleşik fiilleri tasvir fiili başlığı altında ele almaktadır. Tasvir fiilinin alt başlıklarında ise yeterlik fiili, süreklilik fiili, tezlik fiili, yaklaşma fiili terimleri yer almaktadır.

Kars Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 5. Tema Çalışma Fasikülü'nün 3. Etkinlik'inde ise süreklilik fiili terimi yer almaktadır. 45. soruda süreklilik fiili ve sürerlilik fiili terimleri birlikte yer almaktadır: “*‘Aşağıdaki cümlelerin hangisinde süreklilik (sürerlilik)*

fiili vardır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Isparta Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan etkinlikte ise sürerlik birleşik eylemi olarak yer almaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Bu birleşik fiilin adı ile ilgili ortak bir terimde bulunduğu söylenememektedir.

Kırşehir Isparta Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nün 71. sorusunda ise deyimleşmiş birleşik fiil terimine rastlanmaktadır: *“Birleşik yapılı fiiller; kurallı, yardımcı eylemle kurulan ve deyimleşmiş birleşik fiiller olmak üzere üç farklı yolla oluşturulabilirler.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Isparta Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan etkinlikte ise anlamca kaynaşmış birleşik eylem terimi yer almaktadır. Aynı fiilin iki farklı terimle adlandırıldığı görülmektedir. Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu birleşik fiili ayrı bir başlık altında almamaktadır, birleşik fiil başlığı altında deyimleşmiş birleşik fiil türleri olduğunu da ifade etmektedir. (Korkmaz, 2019, s. 94).

Isparta Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 4. Tema Çalışma Fasikülü'nün 7. Etkinlik'inde ise çekimli fiilin basit zamanlı fiil terimiyle de verildiği görülmektedir: *“Çekimlenmiş (basit zamanlı) fiillere eklenerek onları birleşik zamanlı yapmak.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde basit zamanlı fiil ifadesi yer almamaktadır.

Kars Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 5. Tema Çalışma Fasikülü'nün 9. etkinliğinde belirteç terimine rastlanmaktadır: *“Aşağıdaki cümlelerde yer alan zarfların (belirteçlerin) altlarını çiziniz ve türlerini belirtiniz.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Özgün Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabı dışında zarflarla birlikte belirteç terimi yer almamaktadır.

İstanbul Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 8. Tema Çalışma Fasikülü'nün 12. sorusunda ek-fiilin çekimleri verilmektedir: *“Birleşik zamanlı fiiller: 1) Ek Fiilin Hikâye Birleşik Zamanı (idi) 2) Ek Fiilin Rivayet Birleşik Zamanı (imış) 3) Ek Fiilin Şart Birleşik Zamanı (ise) olarak üç kiple çekimlenir.”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Hikâye birleşik zaman, rivayet birleşik zaman şeklinde terim adlandırması ortaokul kazanımı için uygun değildir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu ifadeler, hikâye birleşik kipi ve rivayet birleşik zamanı terimleriyle verilmektedir.

4.3.4. 7. Sınıf Beceri Temelli Testler

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün temalara göre hazırlamış olduğu 7. sınıf düzeyinde 8 temadan oluşan beceri temelli testler bulunmaktadır.

Beceri temelli testlerde, 7. Tema'nın 20. sorusunda ek-fiilin görevleri verilirken hikâye birleşik zaman terimi kullanılmaktadır:

“Ek fiillerin görevlerinden biri, eklendikleri basit zamanlı fiilleri birleşik zamanlı yapmaktır. Örneğin ‘gelmiş’ fiili sadece ‘görülen geçmiş zaman eki (-miş)’ aldığı için basit zamanlı bir fiildir, ‘gelmişti’ fiili ise ek fiilin hikâye birleşik zaman ekini (idi) alarak birleşik zamanlı fiil olmuştur.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

8. Tema'nın 20. sorusunda anlamca kaynaşmış birleşik fiil terimine yer verilmektedir: “Genellikle ad soylu bir sözcükle bir fiilin kalıplaşmış anlamca kaynaşmasıyla oluşan birleşik fiillere anlamca kaynaşmış birleşik fiil denir. Deyimler, anlamca kaynaşmış birleşik fiillerdir. Bu açıklamaya göre aşağıdaki dizelerin hangisinde anlamca kaynaşmış birleşik fiil yoktur?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

4.3.5. 7. Sınıf Çalışma Soruları

Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yıllara göre hazırlamış olduğu çalışma soruları bulunmaktadır. 2021 yılının Kasım ayında hazırlanan soruların 23. sorusunda ölçü zarfı terimine rastlanmaktadır: “Numaralanmış cümlelerin hangisinde ölçü (miktar) zarfı kullanılmıştır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Ders kitaplarında, kazanım kavrama testlerinde ve çalışma fasiküllerinde miktar zarfı olarak yer alan bu terim, çalışma sorularında ölçü zarfı olarak yer alıp miktar zarfı terimiyle birlikte kullanılmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ise azlık-çokluk zarfı olarak verilmektedir.

4.3.6. 7. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı

Araştırmanın alt problemi olarak sunulan, “7. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?” sorusuna yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır:

Tablo 8

T.7.3.9. Çekim Eklerinin İşlevlerini Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Kip	Kip ekleri	Kip eki	Kip eki	Kip eki
Bildirme kipleri		Haber kipi, zaman bildiren kip	Haber kipi, bildirme kipi	Haber kipi, bildirme kipi
Görülen geçmiş zaman kipi, duyulan geçmiş zaman kipi		Duyulan geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman	Duyulan geçmiş zamanı, öğrenilen geçmiş zamanı	Görülen geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman
Tasarlama kipleri		Dilek kipi, zaman bildirmeyen kip, dilek-şart kipi	Dilek kipi, tasarlama kipi	Dilek kipi, tasarlama kipi
Şart kipi Dilek-şart kipi		Şart kipi, dilek-şart kipi	Şart kipi, koşul kipi	Şart kipi, koşul kipi
Şahıs ekleri	Kişi ekleri	Kişi eki	Kişi eki	Kişi eki, şahıs eki
Çekimli fiil		Çekimli fiil	Çekimli fiil	Çekimli fiil, basit zamanlı fiil
Fiilde zaman kayması	Anlam kayması	Zaman kayması, anlam kayması	Anlam kayması, zaman kayması	Anlam kayması, zaman kayması, kip kayması

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde kip olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve üç kaynakta da aynı şekilde geçmektedir. Kiplerin sınıflandırılması ve adlandırılması ile ilgili Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bir açıklama yer almadığından

dolayı ve kazanımlar Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne göre hazırlanmadığından dolayı terimler farklılık göstermektedir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bildirme kipi olarak yer alan terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer almamaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında haber kipi, zaman bildiren kip olmak üzere iki terimle karşılanmaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında ise haber kipi, bildirme kipi olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında bildirme kipi terimine rastlanılmaması dikkat çekicidir.

Bildirme kipleri arasından geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman kipleri tüm kaynaklarda tek terimle karşılanmaktadır, terimlerde birlik sağlanmaktadır.

Geçmiş zaman, ikiye ayrılmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde görülen geçmiş zaman kipi, duyulan geçmiş zaman kipi olarak verilmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda geçmiş zaman ile ilgili herhangi bir açıklama veya adlandırma bulunmamaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında duyulan geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman olmak üzere dört farklı şekilde ifade edilmektedir. MEB tarafından hazırlanan kitaplardaki geçmiş zaman terimleri arasında birlikten söz edilememektedir.

Özgün Yayınevine ait ders kitabında duyulan geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır; geçmiş zamanın diğer kolu olan görülen geçmiş zaman terimine yer verilmemektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise görülen geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman olmak üzere iki terimle karşılandığı görülmektedir.

Tasarlama kipi; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer almamaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında dilek kipi, zaman bildirmeyen kip, dilek-şart kipi olmak üzere üç şekilde karşılanmaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında ise dilek kipi, tasarlama kipi olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dilek kipleri arasından emir kipi, gereklilik kipi, istek kipi üç kaynakta da tek terimle karşılanmaktadır; terimlerde birlik sağlanmaktadır. Şart kipi ise MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında şart kipi, dilek-şart kipi olmak üzere iki farklı şekilde ifade edilmektedir. Ancak Korkmaz, dilek-şart kipi ve şart kipinin ayrımını yapmaktadır. Dilek-şart kipinin birleşik cümlelerde yer aldığını belirtmektedir. Özgün Yayınevine ait ders kitabında ve MEB ÖDSGM

kaynaklarında ise şart kipi, koşul kipi olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde koşul kipi ifadesi yer almamaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde şahıs eki olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda kişi ekleri olarak yer almaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve Özgün Yayınevine ait ders kitabında kişi eki terimiyle verilmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise kişi eki ve şahıs eki olarak yer almaktadır. Kişi eklerinin adlandırılmasında da farklılık bulunmaktadır. 1. tekil kişi, 2. tekil kişi, 3. tekil kişi şeklinde adlandırılmasının yanında; 3. tekil kişisi şeklinde adlandırmalara kaynaklarda rastlanmaktadır. Bunun yerine 1. şahıs teklik, 2. şahıs teklik, 3. şahıs teklik adlandırmaları uygun olacaktır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde çekimli fiil olarak yer alan terim, MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve Özgün Yayınevine ait ders kitabında çekimli fiil olarak tek terimle karşılanmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise çekimli fiil ve basit zamanlı fiil olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde basit zamanlı fiil ifadesine rastlanılmamaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde fiilde zaman kayması olarak yer alan terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda anlam kayması olarak yer almaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve Özgün Yayınevine ait ders kitabında zaman kayması ve anlam kayması olmak üzere iki farklı şekilde karşılanmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise anlam kayması ve zaman kayması teriminin yanında kip kayması terimi de yer almaktadır ve üç farklı terimle karşılanmaktadır. Terimde birlik sağlanmadığı görülmektedir.

Tablo 9

T.7.3.10. Basit, Türemiş ve Birleşik Fiilleri Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Basit fiil	Basit Fiil	Basit fiil	Basit fiil	Basit fiil
Türemiş fiil	Türemiş Fiil	Türemiş fiil	Türemiş fiil	Türemiş fiil
Birleşik fiil	Birleşik Fiil	Birleşik fiil	Birleşik fiil	Birleşik fiil
Tasvir fiili		Birleşik fiillerin sınıflandırılması veya adlandırılması bulunmamaktadır.	İsim + yardımcı fiille kurulan, fiil + fiille kurulan, deyim hâlinde birleşik fiiller, yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller	Yardımcı eylemle kurulmuş birleşik eylem, deyimleşmiş birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiil, anlamca kaynaşmış birleşik eylem, kurallı birleşik eylem, kurallı fiil
Tezlik fiili			Tezlik fiili	Tezlik birleşik eylemi
Süreklilik fiili				Süreklilik fiili, sürerlilik fiili, sürerlik birleşik eylemi
Yeterlik fiili				Yeterlilik fiili, yeterlik birleşik eylemi
Yaklaşma fiili				Yaklaşma birleşik eylemi

Basit fiil, türemiş fiil, birleşik terimlerinde tüm kaynaklarda terim birliği sağlanmaktadır, fiiller tek terimle ifade edilmektedir.

Birleşik fiillerin sınıflandırılmasına veya adlandırmalarına Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında rastlanmamaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında birleşik fiillerin oluşturulma yolları isim + yardımcı fiille kurulan, fiil + fiille kurulan, deyim hâlinde birleşik fiiller olmak üzere yer verilmektedir. Yine Özgün Yayınevine ait ders kitabında isim + yardımcı fiille kurulan birleşik fiile ek olarak yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller terimi de yer almaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise yardımcı eylemle kurulmuş birleşik eylem, kurallı birleşik eylem, kurallı fiil; deyimleşmiş birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiil, anlamca kaynaşmış birleşik eylem şeklinde aynı kazanımı karşılayan birleşik fiillerle ilgili çeşitli ifadeler yer almaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde, birleşik fiilin alt başlığı olarak yalnızca tasvir fiili yer almaktadır. Birleşik fiillerin yardımcı fiille oluşturulduğu ve deyimleşmiş türü olduğu birleşik fiil açıklamasında yer almaktadır, ayrı bir başlıkta verilmemektedir: “Ad soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat-fiil ya da zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü. Birleşik fiillerin kalıplaşma yoluyla anlam değiştirerek deyimleşmiş olan türleri de vardır.” (Korkmaz, 2019, s. 94).

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde birleşik fiillerin deyimleşmiş türü olduğu “birleşik fiil” madde başında yer almaktadır. Bu birleşik fiil türü ayrı bir madde başında verilmemektedir. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında bu sınıflandırma/terim yer almamaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında ise “deyim hâlinde birleşik fiiller” başlığıyla verilmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise deyimleşmiş birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiil, anlamca kaynaşmış birleşik eylem olmak üzere üç farklı terimle karşılanmaktadır.

Özgün Yayınevi'ne ait ders kitabında isim + yardımcı fiille kurulan fiil, yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller olmak üzere iki farklı terimle karşılanan bir birleşik fiil türüne yer verilmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında bu fiil türü, yardımcı eylemle kurulmuş birleşik eylem terimiyle yer almaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında böyle bir birleşik fiil türüne rastlanmamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ise bu birleşik fiil türü ayrı bir madde başı olarak verilmemektedir, birleşik fiil tanımı içinde yer almaktadır: “Ad soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat-fiil veya zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü.” (Korkmaz, 2019).

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde tasvir fiili olarak yer alan terim, Özgün Yayınevine ait ders kitabında fiil + fiille kurulan fiil olarak yer almaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise kurallı birleşik eylem, kurallı fiil terimleriyle geçmektedir. Kaynaklarda tasvir fiili terimi yer almamakla birlikte terim, üç farklı şekilde karşılanmaktadır.

Tasvir fiilinin alt başlığı olan fiillere ise tezlük fiili, tezlük birleşik eylemi olmak üzere iki şekilde Özgün Yayınevine ait ders kitabında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında rastlanmaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında tasvir fiilinin alt başlıklarına da hiç değinilmezken Özgün Yayınevinde de tezlük fiili dışında diğer fiillere yer verilmemektedir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde süreklilik fiili olarak geçen terim; MEB ÖDSGM kaynaklarında süreklilik fiili, sürerlilik fiili, sürerlilik birleşik eylemi olmak üzere üç farklı şekilde karşılanmaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yeterlik fiili olarak geçen terim; MEB ÖDSGM kaynaklarında yeterlilik fiili, yeterlik birleşik eylemi olmak üzere iki farklı şekilde yer almaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yaklaşma fiili olarak geçen terim, MEB ÖDSGM kaynaklarında yaklaşma birleşik eylemi şeklinde bir soruda yer almaktadır, başka bir yerde rastlanılmamaktadır.

Kazanıma yönelik etkinliklerin ve soruların hazırlanmasında Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nün referans alınmamasından kaynaklı olarak, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda kazanımın açıklamasına yer verilmemesinden kaynaklı olarak terimlerde ciddi farklılıklar görülmektedir.

Tablo 10

T.7.3.11. Zarfların Metnin Anlamına Olan Katkısını Açıklar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Zarf	Zarf	Zarf	Zarf, belirteç	Zarf, belirteç

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde zarf olarak geçen terim; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında yalnızca zarf terimi şeklinde geçmektedir, terimde birlik sağlanmaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında ise zarf teriminin yanında belirteç terimi de yer almaktadır ve iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde belirteç yerine yaygınlığı dolayısıyla zarf terimi tercih edilmektedir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde zarflar; nitelik zarfı, yer zarfı, zaman zarfı, azlık-çokluk zarfı, soru zarfı olarak sınıflandırılmaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında zarflar; durum, miktar, yer-yön, zaman ve soru zarfları olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Buna ek olarak azlık-çokluk zarfı MEB ÖDSGM tarafından 2021 yılının kasım ayında hazırlanan çalışma sorularının 23. sorusunda ölçü zarfı ifadesiyle karşılanmaktadır: “Numaralanmış cümlelerin hangisinde ölçü (miktar) zarfı kullanılmıştır?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Diğer kaynaklarda zarfların sınıflandırmalarına yer verilmemektedir. Özgün Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında da yalnızca zaman ve soru zarfları terimlerinde Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü ile birlik bulunmaktadır.

Tablo 11

T.7.4.13. Ek-fiili işlevlerine uygun olarak kullanır kazanımına ait terim farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Ek-fiil	Ek-Fiil	Ek-fiil, ek-eylem	Ek-fiil	Ek-fiil, ek-eylem

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ek fiil olarak geçen terim, MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında ek-fiil ve ek eylem olarak iki farklı terimle karşılanmaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve Özgün Yayınevine ait ders kitabında ise ek-fiil şeklinde geçmektedir, bu kaynaklarda terimde birliğe varılmaktadır.

Ek-fiilin çekimlerinde de farklı adlandırmalar görülmektedir. Özgün Yayınevine ait ders kitabında; ek fiilin duyulan geçmiş zamanı, ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanı, ek fiilin geniş zamanı, ek fiilin şartı olmak üzere dört şekilde verilmektedir. İstanbul ÖDM tarafından hazırlanan çalışma fasikülünde ise ek fiilin çekimleri,

1) Ek Fiilin Hikâye Birleşik Zamanı (idi)

2) Ek Fiilin Rivayet Birleşik Zamanı (imiş)

3) Ek Fiilin Şart Birleşik Zamanı (ise) olmak üzere üç başlıkta verilmektedir. Geniş zaman çekimine yer verilmemesiyle birlikte rivayet ve hikâye birleşik zaman terimleri yer almaktadır. Bu terimlere Bursa ÖDM tarafından hazırlanan çalışma fasikülünde de rastlanmaktadır: *şimdiki zamanın hikâyesi, öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, koşul (şart) kipinin hikâyesi, gelecek zamanın rivayeti, gereklilik kipinin rivayeti*. Tüm bunlar, birleşik zamanlı fiillerdir fakat birleşik zamanlı fiillere ders kitaplarında yalnızca ek fiilin görevleri arasında değinilmektedir, detaylı bir şekilde alt başlıklarına değinilmemektedir. ÖDM kaynakları dışında birleşik zamanlı fiil adlandırmalarına rastlanmamaktadır. Ayrıca Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu ifadeler, hikâye birleşik kipi, rivayet birleşik zamanı şeklinde yer almaktadır. Ek-fiilin açıklamasında ise ek-fiilin çekimiyle ilgili bilgi verilmektedir: "Ek-fiilin hikâye, rivayet ve şart biçimleri şahıs ekleri ile genişletilmiş –DI / –DU, –mİş / –mUş, –sA ekleri ile kurulur." (Korkmaz, 2019, s. 124).

Tablo 12

T.7.3.12. Fiillerin Anlam Özelliklerini Fark Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Diğer Yayınlarına Ait Ders Kitaplarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Fiil	Fiil	Fiil, eylem	Fiil	Fiil, eylem
Kılış fiili	İş (kılış) fiili	İş (kılış) fiili, iş fiili	İş (kılış) fiili, iş fiili	İş (kılış) fiili, iş fiili
Oluş fiili	Oluş fiili	Oluş fiili	Oluş fiili	Oluş fiili
Durum fiili	Durum fiili	Durum fiili	Durum fiili	Durum fiili

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde fiil olarak geçen terim, 7. sınıf kazanımlarının temelini oluşturmaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve Özgün Yayınevine ait ders kitabında yalnızca fiil terimiyle karşımıza çıkmaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında ise fiil ve eylem olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde kılış fiili olarak geçen terim, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda iş (kılış) fiili olarak iki adlandırmayla yer almaktadır. Ders kitaplarında ve MEB ÖDSGM kaynaklarında ise iş (kılış) fiili ve iş fiili olmak üzere iki terimle karşılanmaktadır. Kaynaklarda iş fiili ifadesinin yoğunluğu göze çarpmaktadır.

Oluş ve durum fiilleri ise tüm kaynaklarda tek terimle karşılanmaktadır, bu terimlerde birlik sağlanmaktadır.

4.4. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 8. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

8. sınıf dil bilgisi kazanımları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda şu şekilde yer almaktadır:

“T.8.3.8. Metindeki anlatım bozukluklarını belirler.

Dil bilgisi yönünden anlatım bozuklukları üzerinde durulur.

T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar.

T.8.4.18. Cümlenin ögelerini ayırt eder.

T.8.4.19. Cümle türlerini tanır.

T.8.4.20. Fiillerin çatı özelliklerinin anlama olan katkısını kavrar.” (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019, s. 48-50).

Yer alan dil bilgisi kazanımlarına ait terimler Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde şu şekilde geçmektedir:

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda fiilimsi olarak geçen terim, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde “çekimsiz fiil” olarak yer almaktadır: “Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmediği için yargı bildirmeyen bitmemiş fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 105)

- Ad-fiil: “Fiilin kök ve gövdelerine getirilen belirli eklerle fiilin bir ad gibi kullanılması, ad gibi kullanılan fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 66).
- Sıfat-fiil: “Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekli.” (Korkmaz, 2019, s. 210).
- Zarf- fiil: “Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, belirli bazı eklerle yapılan, kişi ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı anlatan, bir esas fiilden sonra gelerek yardımcı fiillerle birleşik fiiller kuran ve zarf olarak fiilin anlamını, zaman ve yer bakımından tamamlayan kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 258).

Özne: “Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey.” (Korkmaz, 2019, s. 196).

- Görünür özne: “Edilgen fiillerle kurulmuş olan cümlelerde, cümlenin gramer açısından görünürde olan öznesi, sözde özne.” (Korkmaz, 2019, s. 147).

- Görünmez özne: “Edilgen fiillerle kurulmuş olan cümlelerde açıkça söylenmediği için örtülü kalan, ancak mantık yoluyla bilinen ve işi yapan gerçek özne.” (Korkmaz, 2019, s. 147).

Yüklem: “Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı.” (Korkmaz, 2019, s. 255).

Tümleç: “Cümle içinde yalın ya da yükleme, yönelme, çıkma, vasıta durumu gibi bir durum eki almış olarak kendisini fiille ilişkili duruma getiren ad.” (Korkmaz, 2019, s. 229).

Nesne: “Cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklem etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın veya yükleme durumu eki almış kelime.” (Korkmaz, 2019, s. 185).

- Belirli nesne: “Cümlede fiili geçişli olan yüklem belirli bir kişiyi veya nesneyi etkilediğini gösteren ve yükleme durumu eki almış olan nesne.” (Korkmaz, 2019, s. 88).
- Belirsiz nesne: “Cümlede yüklem belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilediğini anlatan ve yükleme durumu eki almamış bulunan yalın durumdaki nesne.” (Korkmaz, 2019, s. 88).

Dolaylı tümleç: “Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma durumu eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup durumundaki adın cümle bilgisindeki adlandırılışı.” (Korkmaz, 2019, s. 116).

Zarf tümleci: “Cümlede yüklem anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlardam daha belirgin duruma getiren, sınırlayan kelime veya kelime gruplarından oluşan tümleç.” (Korkmaz, 2019, s. 259).

Ad cümlesi: “Yüklemi çekimli bir fiil değil ad veya ad soylu bir kelime olan ve cevher fiili eklerinin geniş zaman, şimdiki zaman ve geçmiş zaman çekimleri ile yargıya bağlanan cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 65).

Fiil cümlesi: “Yüklemi çekimli olan cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 133).

Kurallı cümle: “Yardımcı ögeden ana ögeye doğru yol alan ve yüklemi sonda bulunan cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 179).

Devrik cümle: “Anlamı güçlendirmek veya güzelleştirmek için Türkçenin normal söz dizimine aykırı olarak yüklemi öteki cümle öğelerinden daha önce gelen cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 111).

Eksiltimli cümle: “Genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenip dinleyenin anlayışına bırakılan veya fiili kullanılmadan yargı bildiren cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 125).

Olumlu cümle: “Yüklemi olumlu yargı bildiren cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 189).

Olumsuz cümle: “Yüklemi olumsuz yargı bildiren cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 189).

Soru cümlesi: “Soru kavramı kazandıran ‘hangi? ne?, kim?, kaç?, nasıl?’ gibi soru kelimelerinden biriyle ya da ‘evet’ veya ‘hayır’ karşılığını isteyen soru eki mi? ile kurulan cümle türü.” (Korkmaz, 2019, s. 215).

Ünlem cümlesi: “İçinde ünlem bulunan veya ünlem kavramı veren cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 238).

Basit cümle: “Bir düşünceyi bir duyguyu veya bir oluş ve kılışı tek bir yargı hâlinde anlatan ve en az bir yüklemden oluşan cümle türü.” (Korkmaz, 2019, s. 87).

Birleşik cümle: “İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile, temel cümleyi anlam ve görev bakımından tamamlayan, yüklemi çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya daha fazla yardımcı cümleden oluşmuş cümle türü.” (Korkmaz, 2019, s. 93).

- İç içe birleşik cümle: “Çekimli durumdaki bir cümlenin temel cümle içinde, o cümlenin bir ögesi olarak yardımcı işlevi ile yer aldığı birleşik cümle türü.” (Korkmaz, 2019, s. 155).
- Ki’li birleşik cümle: “Bir temel cümle ile o temel cümleye Far. *ki* T. *kim* nispet zamiri ile bağlanan açıklayıcı bir yardımcı cümleden oluşan birleşik cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 177).
- Şart cümlesi: “Temel cümleyi yargı bildirmeden zaman, şart, sebep ve benzetme işlevi ile tamamlayan zarf görevindeki yardımcı cümle türü.” (Korkmaz, 2019, s. 220).

Bağlı cümle: “ve, veya, ama, da, fakat, halbuki, lakin, meğer vb. bağlaçlardan biri ile birbirine bağlanmış olan ve aralarındaki anlam ilişkisi de bu bağlaçlardan biri ile sağlanan bağımsız cümlelerden oluşmuş cümleler topluluğudur.” (Korkmaz, 2019, s. 86).

- Sıralı bağlı cümle: “Tek başına yargı bildiren ve bir anlam bütünlüğü içinde yan yana sıralanan, iki veya daha fazla cümlenin oluşturduğu cümleler topluluğu.” (Korkmaz, 2019, s. 213).
  - Bağımlı sıralı birleşik cümle: “En az iki cümleden oluşan yalnız başlarına kullanıldıklarında da bir yargı bildiren fakat özneleri veya tümleçleri ortak olan birbirine virgül, noktalı virgül gibi işaretler veya bağlaçlarla bağlanan ve anlamca birbirine bağımlı olan cümleler.” (Korkmaz, 2019, s. 83).
  - Bağımsız sıralı birleşik cümle: “Birden fazla bağımsız cümleden oluşan yalnız başlarına kullanıldıklarında da birer anlam taşıyan özne, tümleç ve yüklemeleri ortak olmayan ancak anlamca birbirlerini bütünleyen virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlanan cümleler.” (Korkmaz, 2019, s. 84).

Etken fiil: “Öznesi belli olan, öznesiyle kesin ilişkisi bulunan ve herhangi bir çatı eki almamış olan fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 131).

Edilgen fiil: “Geçişli ve geçişsiz fiillerden –(I)l- / -(U)l- ve –(I)n- / -(U)n- ekleri ile kurulan ve öznesi belli olmayan yani fiilin gösterdiği işi yapan şahsın veya nesnenin açıkça bildirilmediği çekimli fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 124).

Geçişli fiil: “Söz içindeki bir varlık veya bir nesneyi etkileyen, yani nesne isteyen fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 137).

Geçişsiz fiil: “Gösterdiği oluş ve kılış yapana yönelen, yani özneyi etkileyen ve nesne istemeyen fiil.” (Korkmaz, 2019, s. 137).

4.4.1. 8. Sınıf Ders Kitabı

8.sınıf düzeyinde bir adet ders kitabı bulunmaktadır ve MEB Yayınlarına aittir.

1. Tema olan Erdemler temasının İyimserlik ve Kötümserlik üzerin metninin 8. Etkinlik’inde çekimsiz fiil konusunu sezdirmeye yönelik etkinlik bulunmaktadır. Etkinliğin yönergesinde “çekimli eylem” terimine rastlanmaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerde koyu yazılan sözcüklerden hangisinin çekimli eylem olduğunu gerekçesiyle açıklayınız.*” (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2021, s. 18). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terim, çekimli fiil olarak ele alınmaktadır.

1. Tema’da sezdirme etkinliklerinden sonra çekimsiz fiil konusuna yer verilmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde ad-fiil olarak yer alan terimin “isim-fiil ve mastar” olarak verildiği görülmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerde geçen isim-fiilleri (mastarları) bulunuz.*” (Eselioğlu vd., 2021, s. 26). Sıfat-fiil terimiyle birlikte ise “ortaç” terimi verilmektedir: “*Aşağıdaki metinde geçen sıfat-fiilleri (ortaçları) bulunuz.*” (Eselioğlu vd., 2021, s. 31). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde ortaç ifadesi yer almamaktadır.

Fiilimsi ifadesine ilk olarak 1. Tema Değerlendirme Soruları’nda rastlanmaktadır ve Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda geçtiği şekliyle -fiilimsi- geçmektedir: “*Aşağıdaki dizelerin hangisinde fiilimsiye yer verilmiştir?*” (Eselioğlu vd., 2021, s. 43). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde çekimsiz fiil terimi yer almaktadır. Korkmaz, fiilimsi ve eylemsi terimlerinin yanlış olduklarını belirtmektedir. (Korkmaz, 2019, s. 10).

2. Tema olan Millî Mücadele ve Atatürk temasının Bayrağımızın Altında metninin 5.Etkinlik’inde zarf-fiil teriminin “bağ fiil” olarak da verildiği görülmektedir: “*Aşağıdaki cümlelerde geçen zarf-fiilleri (bağ-fiil) bulunuz.*” (Eselioğlu vd., 2021, s. 50). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bağ-fiil ifadesi yer almamaktadır.

3. Tema olan Bilim ve Teknoloji temasında Cümlenin Öğeleri konusuna giriş yapılmaktadır; özne, yüklem, belirtili nesne, belirtisiz nesne terimleri kullanılmaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda öğelerle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu öğeler; özne, yüklem, tümleç şeklinde yer almaktadır. Tümleç alt başlığında ise nesne, zarf tümleci, dolaylı tümleç terimleri yer almaktadır. Korkmaz, nesneyi belirli nesne ve belirsiz nesne olarak ele almaktadır.

3.Tema Değerlendirme Soruları’nda “yer tamlayıcısı” terimine rastlanmaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, yer tamlayıcısı yoktur?*” (Eselioğlu vd., 2021, s. 108). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde yer tamlayıcısı ifadesi yer almamaktadır, yer tümleci terimi yer almaktadır. Bu terim ise dolaylı tümleç terimini ifade etmektedir.

4. Tema olan Birey ve Toplum temasının Kaldırımlar metninin 6. Etkinlik’inde “zarf tamlayıcısı” terimi yer almaktadır: “*Aşağıdaki cümlelerdeki özne ve yüklemi belirleyiniz. Zarf tamlayıcılarını karşısındaki boşluğa yazınız.*” (Eselioğlu vd., 2021, s. 120). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu ifade, zarf tümleci şeklinde verilmektedir.

5. Tema olan Zaman ve Mekân temasının etkinliklerinde fiil çatısı konusuna değinilmektedir. Etken ve edilgen terimleri kullanılmakla birlikte bunlar özne-yüklem ilişkisi bakımından fiiller olarak ele alınmaktadır. Geçişli ve geçişsiz fiiller ise nesne-yüklem ilişkisi bakımından fiiller olarak ele alınmaktadır (Eselioğlu vd., 2021, s. 185).

6. Tema olan Millî Kültürümüz temasında cümle türlerine yer verilmektedir. Yüklem türüne göre başlığı altında isim cümleleri ve fiil cümleleri verilmektedir. Yüklem yerine göre başlığı altında kurallı ve devrik cümleler verilmektedir. Cümle yapısı dört başlık altında incelenmektedir: tek yüklemlili cümle, fiilimsi bulunan cümle, birden çok yüklemlili cümle, bağlacılı olan cümle (Eselioğlu vd., 2021, s. 191-224).

7. Tema olan Doğa ve Evren temasında cümlelerin anlamlarına göre sınıflandırma yapılmaktadır. Anlamlarına göre cümleler; olumlu, olumsuz, olumlu soru, olumsuz soru olarak sınıflandırılmaktadır (Eselioğlu vd., 2021, s. 205).

Kıtapta cümle türleri konusu; cümlelerin yerine göre, anlamına göre, türüne göre ve yapısına göre başlıkları altında toplanmaktadır.

Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde cümle türlerini şu başlıklarla vermektedir: ad cümlesi, fiil cümlesi, kurallı cümle, devrik cümle, eksiltimli cümle, olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, ünlem cümlesi, basit cümle, birleşik cümle. Birleşik cümleleri ise iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, şart cümlesi, bağlılı cümle olarak sınıflandırmaktadır. Bağlılı cümle alt başlığında sıralı bağlılı cümleyi ele almaktadır. Sıralı bağlılı cümleyi ise bağlılı sıralı birleşik cümle ve bağlılı sıralı birleşik cümle olmak üzere iki alt başlığa ayırmaktadır.

7. Tema Değerlendirme Soruları’nda dil bilgisi yönünden anlatım bozukluğu konusuna değinilmektedir, şıklarda yalnızca “nesne eksikliği, yüklem eksikliği, özne eksikliği, çatı uyumsuzluğu” başlıkları yer almaktadır (Eselioğlu vd., 2021, s. 249). 8. Tema olan Vatandaşlık temasında da dil bilgisi yönünden anlatım bozukluklarına değinilmektedir fakat

herhangi bir açıklama veya terim bulunmamaktadır. Oysaki dil bilgisi yönünden anlatım bozuklukları cümlelerin her ögesinden kaynaklı olabilmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde dil bilgisi yönünden anlatım bozuklukları ile ilgili terimler yer almamaktadır.

4.4.2. 8. Sınıf Türkçe Ünitelendirilmiş Örnek Sorular

8. sınıf düzeyinde kazanım kavrama testleri yerine ünitelendirilmiş örnek sorular bulunmaktadır. İlk tema Erdemler temasıdır ve toplamda 46 soru bulunmaktadır. 46. soruda ad eylem terimine rastlanmaktadır: “*Fiillere getirilen ‘-ma /-me, -mak /-mek, -ış /-iş /-uş /-üş’ ekleriyle yapılan eylemsilere isim-fiil (ad-eylem) denir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Ad eylem teriminin isim fiil ifadesi ile kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca çekimsiz fiil yerine eylemsi ifadesi kullanılmaktadır.

3. Tema Bilim ve Teknoloji temasıdır. 3. Tema'nın 30. sorusunda dolaylı tümleç terimine rastlanmaktadır: “*Yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç); cümlede yönelme, bulunma, ayrılma bildiren ve yüklemi yer anlamıyla tamamlayan ögedir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dolaylı tümleç terimi yer tamlayıcısı ifadesi ile birlikte verilmektedir.

4.4.3. Ölçme Değerlendirme Merkezlerinin Hazırladığı Çalışma Soruları

İllere göre merkezlerin hazırladığı sorular bulunmaktadır fakat sorular yalnızca birinci dönem konularını içermektedir.

Adana Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 4.sünde öğelerle ilgili açıklama yapılmaktadır: “*Türkçe cümle yapısında ögeler genel olarak özne başta, yüklem sonda, tamlayıcılar (nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci) ise özne ve yüklem arasında yer alacak şekilde sıralanır.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Açıklamada nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci tamlayıcılar arasında yer almaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu terim tümleç olarak yer almaktadır.

Ardahan Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 11.sinde çekimsiz fiillerin özellikleri verilmektedir, verilen özelliklerden sonuncusu çekimsiz fiillerin

yan cümle oluşturmaları ile ilgilidir: “*Fiilimsiler birleşik cümlelerde yan cümle kurarlar.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Ders kitabında, öğretim programında, çalışma fasiküllerinde böyle bir terime rastlanmamaktadır özetle öğrenciler yan cümlenin ne olduğunu bilmemektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde yan cümlenin tanımı şu şekilde verilmektedir: “Birleşik cümlede asıl cümleyle anlam bakımından ilgili olan, ana cümlenin verdiği kavramı bir şarta, bir sebebe, bir dileğe, bir açıklamaya bağlamak suretiyle onu çeşitli yönlerden tamamlayan ve kuruluşu bir cümle değerinde olup yargı taşıyan cümle.” (Korkmaz, 2019, s. 249). Korkmaz, yan cümlenin türlerini de vermektedir: bağlaçlı yan cümle (ki’li), dilekli yan cümle (-sA’lı), şartlı yan cümle (-sA’lı, -mışsA’lı), sorulu (-ml’lı) yan cümle. Açıklamada çekimsiz fiillerle ilgili bir bilgi verilmemektedir.

Ardahan Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 11.sinde eylemsi ifadesine rastlanmaktadır: “*Fiil kök ya da gövdelerinden belirli eklerle türetilen; cümlede isim, sıfat ve zarf olarak görev yapan sözcüklere fiilimsi (eylemsi) adı verilir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Eylemsi ve fiilimsi ifadeleri birlikte verilmektedir. Ders kitabında da bu örneğe rastlanmaktadır.

Balıkesir Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 5.sinde cümlenin öğeleri ile ilgili bir soru yer almaktadır: “*Kalbimize dokunan güzel türküler çalardı bize göçüp giden usta sanatçı. Bu cümlede aşağıdaki öğelerden hangisi yoktur?*”

A) Zarf tümleci B) Belirtisiz nesne C) Özne D) Yer tamlayıcısı

Şıklara bakıldığında zarf tümleci ve yer tamlayıcısı terimleri görülmektedir. Birinde tümleç ele alınırken diğerinde tamlayıcı ele alınmaktadır. Bu terimin tümleç mi tamlayıcı mı olması gerektiği hakkında bir birlik bulunmamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terim tümleç olarak yer almaktadır.

Bursa Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 6.sında dolaylı tümleç terimine yer verilmektedir: “*Cümlede dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı) görevindeki sözler yüklemi çeşitli yönlerden tamamlar. Cümlede dolaylı tümleci bulmaya yarayan soruların ortak özelliği ‘-e, -de, -den’ hâl eklerini almasıdır.’ “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “araba” sözcüğü dolaylı tümleç göreviyle kullanılmıştır?”* (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Sorunun açıklama kısmında

terim yer tamlayıcısı ile verilirken soru kökünde yalnızca dolaylı tümleç terimine yer verildiği görülmektedir. Yine aynı şekilde Edirne Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 9.sunda terimin adlandırılmasındaki kararsızlık göze çarpmaktadır: “*Cümlede yaklaşma, bulunma, uzaklaşma bildiren; yüklemi yer anlamıyla tamamlayan ögeye yer tamlayıcısı ya da dolaylı tümleç denir. Buna göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde yer tamlayıcısı yoktur?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Açıklaması yapılan ögenin yer tamlayıcısı ya da dolaylı tümleç olarak adlandırıldığı belirtilmektedir. Mersin Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 1.sinde ise yalnızca dolaylı tümleç terimi kullanılmaktadır: “*Yüklemin anlamını yer bakımından tamamladığı için dolaylı tümleçtir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Rize Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 7.sinde sözde özne terimi verilmektedir: “*Cümlede işi yapanın belli olmadığı durumlarda, işten etkilenen öge olan nesne; özne görevini üstlenir. Böyle öznelere “sözde özne” denir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Özne sınıflandırmasında birden çok öznenin işlendiği yargısına varılmaktadır fakat ders kitabında ve öğretim programında bununla ilgili herhangi bir açıklama veya sınıflandırma bulunmamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terim görünür özne olarak yer almaktadır.

Şanlıurfa Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 17.sinde fiilimsilerin bir kavramı karşıladığında isimleştiği belirtilmektedir: “*Bazı fiilimsiler bir varlığa ya da kavrama ad olduğu için fiilimsi olmaktan çıkıp isimleşir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Eskişehir Ölçme Değerlendirme Merkezinin hazırladığı çalışma sorularının 7.sinde ise bu açıklama kalıcı isim terimiyle açıklanmaktadır: “*İsim fiil eki (-me, -mek, -iş) aldığı ve fiilimsi olma şartlarına uygun olduğu hâlde kalıplaşarak bir varlığın veya kavramın adı olan sözcükler vardır. Bunlar isim-fiil değil, kalıcı isim olarak değerlendirilir.*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde böyle bir terim yer almamaktadır.

4.4.4. Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü Veri Analizi İzleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı Çalışma Soruları

İllerdeki ölçme değerlendirme merkezlerinden ayrı olarak Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü Veri Analizi İzleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan 8. sınıf çalışma soruları bulunmaktadır. Bu soruların ilki cümlelerin ögeleri ile ilgilidir, dolaylı tümleç terimi ve vurgulanan öge terimi dikkat çekmektedir: “Cümlede yaklaşma, bulunma, uzaklaşma bildiren, yüklemi yer anlamıyla tamamlayan öge dolaylı tümleçtir. Cümlede yükleme yakın olan öge, vurgulanan ögedir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terim cümle vurgusu şeklinde geçmektedir: “Konuşma sırasında, cümlelerin anlamına bağlı olarak, kelimeler arasında yer değiştirebilen ve kelimelerin, kelime gruplarının kendi vurgularından daha güçlü olan vurgu. Normal durumlarda cümle vurgusu yüklem üzerindedir. Vurguyu daha belirgin duruma getirebilmek için cümle düzeninde değişiklik yapılabilir.” (Korkmaz, 2019, s. 101).

4.4.5. Örnek Sorular

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 8. sınıf öğrencileri için sınava yönelik olarak her ay yayımlanan çalışma soruları bulunmaktadır. 2022 yılının Kasım ayının 7. sorusunda eylemsi ifadesine rastlanmaktadır: “Fiillere belirli eklerin getirilmesiyle türetilen, olumsuz yapılabilen, isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil türleri bulunan adlara eylemsi denir.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

8. sınıf MEB Çalışma Sayfaları içerisinde anlatım bozuklukları ile ilgili konu anlatımı yer almaktadır ve şu şekilde başlıklandırılmaktadır: özne eksikliği, nesne eksikliği, tümleç eksikliği, yüklem, ek eylem ve eylemsi eksikliği, çatı uyumsuzluğu, ek yanlışlıkları, tamlama yanlışlıkları. Burada dikkat çeken ayırım tümleç eksikliği başlığındadır. Verilen örnek: “Gittikten sonra seni çok aradım ama sana ulaşamadım.” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Tümleç eksikliği ve nesne eksikliği ayrı başlıklarda ele alınmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde ise cümlelerin ögelerinden biri olan nesne, tümleç teriminin alt başlıkları arasında verilmektedir.

8. sınıf MEB Çalışma Sayfaları içerisinde cümle türleri ile ilgili konu anlatımı bulunmaktadır. Yüklem yerine göre, yüklem türüne göre, anlamına göre ve yapısına göre olmak üzere MEB ders kitabında olduğu gibi dört başlıkta incelenmektedir (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). MEB kitabından tek farkı yüklem yerine göre cümleler başlığı altında kurallı ve devrik cümlelerin yanında eksiltili cümle teriminin verilmesidir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu cümle türü "eksiltimli cümle" terimiyle yer almaktadır.

4.4.6. 8. Sınıf Çalışma Fasikülleri

Daha önceki kaynaklarda isim ve kalıcı isim olarak geçen terim, Muğla Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema 8. Sınıf Çalışma Fasikülü'nün 15. sorusunda: "*Aşağıdaki cümlelerin hangisinde filimsi eki aldığı hâlde hareket anlamını kaybetmiş bir sözcük kullanılmıştır?*", 4. sorusunda: "*Filimsi özelliğini yitirmiş bir sözcük*", 15. Etkinlik'inde : "*Aşağıdaki cümlelerde isim-fiil eki aldığı hâlde kalıcı ad olan kelimelerin altını çiziniz.*" şeklinde geçmektedir (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Ankara Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 1. Tema 8. Sınıf Çalışma Fasikülü'nün 4. Etkinlik'inde ad-fiil teriminin isim fiil ve mastar ifadeleriyle karşılandığı görülmektedir: "*İsim-fiillerin(mastar) altını çiziniz.*" (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Tekirdağ Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 3. Tema 8. Sınıf Çalışma Fasikülü'nün 18. sorusunda gizli özne terimine rastlanmaktadır: "*Hangi öğrencinin cümlesinde gizli özne vardır?*" (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu özne türü, görünür özne terimiyle verilmektedir.

Yalova Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 6. Tema 8. Sınıf Çalışma Fasikülü'nün 1. sorusunda fiil çatısı, MEB ders kitabında geçtiği gibi yer almaktadır:

ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE FİİL ÇATISI		NESNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE FİİL ÇATISI	
ETKEN	EDİLGİN	GEÇİŞLİ	GEÇİŞSİZ

Şekil 14. Fiillerin çatı özellikleri. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Elâzığ Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 5. Tema 8. Sınıf Çalışma Fasikülü'nün 26. sorusunda temel öge açıklamasına yer verilmektedir: “Bir cümlenin temel ögeleri özne ve yüklemidir. Aşağıdaki cümlelerden hangisi cümlenin temel ögelerinden oluşmuştur?” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde temel öge ifadesi yer almamaktadır.

Cümle türleri konusunda Kahramanmaraş Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 6. Tema Çalışma Fasikülü'nün 19. sorusunda cümle yapısı sınıflandırması şu şekilde verilmektedir: “İçinde fiilimsi bulunmayan tek yüklemlî cümle, içinde fiilimsi bulunan tek yüklemlî cümle, virgül ya da noktalı virgülle ayrılmış birden çok yüklemlî cümle, bağlaçlarla bağlanmış birden çok yüklemlî cümle” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Dil bilgisi yönünden anlatım bozuklukları konusuna ait olarak İstanbul Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 7. Tema Çalışma Fasikülü'nün 22. sorusunda “öge eksikliği” başlığı yer almaktadır (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). . Cümlenin tüm ögelerine dayanan anlatım bozukluğu, tek bir terimle karşılanmaktadır.

Konya Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 8. Tema Çalışma Fasikülü'nün 17. sorusunda anlatım bozuklukları şu başlıklarla verilmektedir:

Yüklem Eksikliği	Çatı Uyuşmazlığı
Tamlama Yanlışlığı	Özne-Yüklem Uyumsuzluğu
Zarf Tamlayıcısı Eksikliği	Özne Eksikliği
Yer Tamlayıcısı Eksikliği	Yanlış Bağlaç Kullanımı
	Nesne Eksikliği

Şekil 15. Anlatım bozuklukları sınıflandırması, <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Diğer kaynaklarda rastlanmayan bir terim burada yer almaktadır: yanlış bağlaç kullanımı.

Konya Ölçme Değerlendirme Merkezi tarafından hazırlanan 8. Sınıf Çalışma Fasikülü'nün 57. sorusunda temel öge teriminin yanında ana öge terimine yer verilmektedir: “*Özne ve yüklem, cümlenin temel (ana) ögeleridir. Aşağıdaki cümlelerden hangisi sadece temel ögelerden oluşmuştur?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

4.4.7. 8. Sınıf Dil Bilgisi Kazanımlarına Göre Terimlerin Farklılığı

Araştırmanın alt problemi olarak sunulan, “8. sınıf kaynaklarında dil bilgisi terimlerinin farklılık durumu nedir?” sorusuna yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır:

Tablo 13

T.8.3.8. Metindeki Anlatım Bozukluklarını Belirler Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitabındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Özne, yüklem, nesne, yer tümleci, dolaylı tümleç, zarf tümleci nesne, çatı, çekimsiz fiil, ek-fiil, tamlama, öge, bağlaç, özne yüklem uygunluğu	Dil Bilgisi Yönünden Anlatım Bozuklukları	Nesne eksikliği, yüklem eksikliği, özne eksikliği, çatı uyumsuzluğu	Özne eksikliği, nesne eksikliği, tümleç eksikliği, yüklem, ek eylem ve eylemsi eksikliği, çatı uyumsuzluğu, ek yanlışlıkları, tamlama yanlışlıkları, öge eksikliği, yanlış bağlaç kullanımı

7. sınıfta anlam yönünden anlatım bozuklukları bulunurken 8. sınıfta dil bilgisi yönünden anlatım bozukluklarına değinilmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bu kazanıma ait bir açıklama bulunmamaktadır. Dil bilgisi yönünden anlatım bozuklukları şeklinde bir ifade bulunmaktadır.

Dil bilgisi yönünden anlatım bozuklukları cümlede öge eksikliklerinden, tamlamaların yanlış kullanımından, ek eksikliklerinden, çatı uyumsuzluklarından, özne ve yüklem uyumsuzluklarından ve bağlaçların yanlış kullanımından kaynaklanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu kazanıma dair terimler yer almamaktadır. Tabloda, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde kazanımın içeriğini oluşturan terimlerin nasıl yer aldığı verilmektedir.

MEB Yayınlarına ait ders kitabında anlatım bozukluklarına 7. Tema Değerlendirme Soruları'nda değinilmektedir, şıklarda yalnızca “nesne eksikliği, yüklem eksikliği, özne eksikliği, çatı uyumsuzluğu” başlıkları yer almaktadır. Çalışma sayfaları içerisinde anlatım

bozuklukları ile ilgili konu anlatımı yer almaktadır ve şu şekilde başlıklandırılmaktadır: özne eksikliği, nesne eksikliği, tümleç eksikliği, yüklem, ek eylem ve eylemsi eksikliği, çatı uyumsuzluğu, ek yanlışlıkları, tamlama yanlışlıkları. Burada dikkat çeken ayırım tümleç eksikliği başlığındadır. Tümleç eksikliği terimi; dolaylı tümleç, zarf tümleci eksikliğini kapsamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde nesne de tümleç teriminin alt başlıkları arasında verilmektedir. Dolayısıyla nesne eksikliği burada ayrı başlıkla verilmemelidir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ek-fiil ve çekimsiz fiil olarak yer alan terimler, MEB ÖDSGM kaynaklarında ek-eylem eksikliği, eylemsi eksikliği başlıklarıyla ifade edilmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında her ögeden kaynaklı olabilecek anlatım bozukluğu öge eksikliği olarak tek terimle yer almaktadır. Özne eksikliği, nesne eksikliği, yüklem eksikliği, çatı uyumsuzluğu terimlerinde birlik sağlanmaktadır. Ek yanlışlıkları, tamlama yanlışlıkları, yanlış bağlaç kullanımı terimlerine yalnızca MEB ÖDSGM kaynaklarında rastlanmaktadır.

Tablo 14

T.8.3.9. Fiilimsilerin Cümledeki İşlevlerini Kavrar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitabındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Çekimsiz fiil	Fiilimsi	Fiilimsi	Fiilimsi, eylemsi
Ad-fiil		İsim fiil, mastar	İsim fiil, ad eylem, mastar
Sıfat-fiil		Sıfat fiil, ortaç	Sıfat fiil
Zarf-fiil		Zarf fiil, bağ fiil	Zarf fiil
		-	İsim, kalıcı isim, fiilimsi eki aldığı hâlde hareket anlamını kaybetmiş sözcük, fiilimsi özelliğini yitirmiş sözcük, kalıcı ad
		-	Yan cümle

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde çekimsiz fiil olarak geçen terim, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda fiilimsi olarak geçmektedir ve alt başlıklarına dair herhangi bir açıklama/terim bulunmamaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitabında Türkçe Dersi Öğretim Programı'na

uygun olarak fiilimsi terimi yer almaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise fiilimsi ve eylemsi olmak üzere terim iki farklı şekilde yer almaktadır.

Çekimsiz fiillerin alt başlıklarından olan ad-fiil, MEB Yayınlarına ait ders kitabında isim-fiil ve mastar olmak üzere iki ifadeyle karşılanmaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise isim-fiil terimi ad-eylemle birlikte verilerek iki ifadeyle karşılanmaktadır.

Çekimsiz fiillerin alt başlıklarından olan sıfat-fiil, MEB Yayınlarına ait ders kitabında sıfat-fiil ve ortaç olmak üzere iki terimle verilmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise yalnızca sıfat-fiil terimiyle karşılanmaktadır, kaynaklarda terim birliği bulunmaktadır.

Çekimsiz fiillerin alt başlıklarından olan zarf-fiile, MEB Yayınlarına ait ders kitabında zarf fiil ve bağ fiil olmak üzere iki terimle yer verilmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise yalnızca zarf-fiil terimiyle karşılanmaktadır, kaynaklarda zarf-fiil açısından terim birliği bulunmaktadır.

Çekimsiz fiil eki almasına rağmen bir kavramı karşılayan bazı sözcüklerin çekimsiz fiil olmaktan çıkıp adlaştığı ve kalıcı ad olduğu MEB ÖDSGM kaynaklarında yer almaktadır. Ders kitaplarında böyle bir bilgi veya etkinlik yer almamaktadır. Bu tür sözcüklerin isim, kalıcı isim, fiilimsi eki aldığı hâlde hareket anlamını kaybetmiş sözcük, fiilimsi özelliğini yitirmiş sözcük, kalıcı ad olmak üzere beş farklı adlandırması görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde böyle bir terime rastlanmamaktadır.

Çekimsiz fiillerle ilgili olarak yan cümle terimine ise MEB ÖDSGM kaynaklarından biri olan Ardahan ÖDM sorularında rastlanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yan cümle ile ilgili verilen açıklamada çekimsiz fiillerle ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Tablo 15

T.8.4.18. Cümlenin Ögelerini Ayırt Eder Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitabındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Cümlenin ögeleri	Cümlenin Ögeleri		
Özne		Özne	Özne, sözde özne, gizli özne
Yüklem		Yüklem	Yüklem
Nesne		Nesne	Nesne
Dolaylı tümleş		Yer tamlayıcısı	Yer tamlayıcısı, dolaylı tümleş
Zarf tümleci		Zarf tamlayıcısı	Zarf tamlayıcısı, zarf tümleci
			Vurgulanan öge
Tümleş			Tamlayıcılar
			Temel ögeler, ana ögeler

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde cümlenin ögeleri; özne, yüklem, nesne, dolaylı tümleş, zarf tümleci olarak verilmektedir. Ancak nesne, dolaylı tümleş ve zarf tümleci terimleri tümleş teriminin alt başlıkları olarak yer almaktadır.

Korkmaz, nesneyi de belirli nesne ve belirsiz nesne olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Ders kitabında belirtili nesne ve belirtisiz nesne olmak üzere sınıflandırılmaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda cümlenin ögeleri kazanımına ait herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. MEB Yayınlarına ait ders kitabında ise ögeler; özne, nesne, yüklem, yer tamlayıcısı ve zarf tamlayıcısı olarak yer almaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarında ise özne teriminin yanında sözde özne ve gizli özne terimlerine de rastlanmaktadır. MEB ders kitabında veya Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda özne sınıflandırmaları ile ilgili herhangi bir açıklama veya terim yer

almamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu terimler, görünür özne terimiyle verilmektedir.

Cümlenin ögeleri MEB ÖDSGM kaynaklarında temel ögeler ve tamlayıcılar olarak sınıflandırılmaktadır. Temel ögeler arasında özne ve yüklem; tamlayıcılar arasında nesne (belirtili ve belirsiz), yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı yer almaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu ifade tümleç olarak yer almaktadır.

Temel öge terimi ana öge terimi ile de karşımıza çıkmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde temel öge veya ana öge ifadeleri yer almamaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarında vurgulanan öge terimine rastlanmaktadır. MEB ders kitabında veya Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda böyle bir terim yer almamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu terim "cümle vurgusu" şeklinde geçmektedir.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde zarf tümleci olarak yer alan terim, MEB Yayınlarına ait ders kitabında zarf tamlayıcısı olarak geçmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise zarf tümleci ve zarf tamlayıcısı olmak üzere iki farklı şekilde karşılanmaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde dolaylı tümleç olarak yer alan terim, MEB Yayınlarına ait ders kitabında yer tamlayıcısı olarak geçmektedir. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise dolaylı tümleç ve yer tamlayıcı olmak üzere iki farklı şekilde karşılanmaktadır.

Yüklem, özne ve nesne terimlerinin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Tablo 16

T.8.4.19. Cümle Türlerini Tanır Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitabındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
	Cümle Türleri	Yüklem Türüne Göre	Yüklem Türüne Göre
Ad cümlesi		<ul style="list-style-type: none"> İsim cümleleri Fiil cümleleri 	<ul style="list-style-type: none"> İsim cümleleri Fiil cümleleri
Fiil cümlesi			
		Yüklem Yerine Göre	Yüklem Yerine Göre
Kurallı cümle		<ul style="list-style-type: none"> Kurallı cümle Devrik cümle 	<ul style="list-style-type: none"> Kurallı cümle Devrik cümle Eksiltili cümle
Devrik cümle			
Eksiltimli cümle			
		Anlamına Göre Cümleler	Anlamına Göre Cümleler
Olumlu cümle		<ul style="list-style-type: none"> Olumlu cümle Olumsuz cümle Olumlu soru cümlesi Olumsuz soru cümlesi 	<ul style="list-style-type: none"> Olumlu cümle Soru cümlesi Olumsuz cümle i) Biçimce olumsuz anlamca olumlu cümle ii) Biçimce olumlu anlamca olumsuz cümle
Olumsuz cümle			
Soru cümlesi			
Ünlem cümlesi			
		Yapısına Göre Cümleler	Yapısına Göre Cümleler
Basit cümle		<ul style="list-style-type: none"> Tek yüklemlî cümle Fiilimsi bulunan cümle Bağlacı olan cümle Birden çok yüklemlî olan cümle 	<ul style="list-style-type: none"> Tek yüklemlî cümle Fiilimsi bulunan cümle Bağlacı olan cümle Birden çok yüklemlî olan cümle İçinde fiilimsi bulunmayan tek yüklemlî cümle İçinde fiilimsi bulunan tek yüklemlî cümle Virgül ya da noktalı virgülle ayrılmış birden çok yüklemlî cümle Bağlaçlarla bağlanmış birden çok yüklemlî cümle Tek yüklemlî cümle İçinde fiilimsi bulunan cümle Virgülle ya da noktalı virgülle ayrılmış birden çok yüklemlî cümle Bağlaçla birbirinden ayrılmış birden çok yüklemlî cümle
Birleşik cümle			
<ul style="list-style-type: none"> İç içe birleşik cümle Ki'li birleşik cümle Şart cümlesi 			
Bağlı cümle			
<ul style="list-style-type: none"> Sıralı bağlı cümle <ul style="list-style-type: none"> Bağımlı sıralı birleşik cümle Bağımsız sıralı birleşik cümle 			

Cümle türleri kazanımı ile ilgili Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda cümle türlerinin nasıl sınıflandırılacağı ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bu nedenle özellikle

cümlelerin yapılarına göre sınıflandırılmasında kaynaklar arasında ciddi bir farklılık bulunmaktadır.

Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde cümle türlerini şu başlıklarla vermektedir: ad cümlesi, fiil cümlesi, kurallı cümle, devrik cümle, eksiltimli cümle, olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, ünlem cümlesi, basit cümle, birleşik cümle, bağlı cümle. Birleşik cümleleri ise iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle, şart cümlesi olarak sınıflandırmaktadır. Bağlı cümle alt başlığında sıralı bağlı cümleyi ele almaktadır. Sıralı bağlı cümleyi ise bağımlı sıralı birleşik cümle ve bağımsız sıralı birleşik cümle olmak üzere iki alt başlığa ayırmaktadır.

MEB ders kitabında cümle türleri; yüklem türüne göre, yüklem yerine göre, anlamına göre ve yapısına göre olmak üzere dört başlıkta incelenmektedir.

Yüklem türüne göre isim cümleleri ve fiil cümleleri, yüklem yerine göre kurallı ve devrik cümleler, anlamına göre olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru cümleleri; yapısına göre ise tek yüklemliler, fiilimsiler bulunan, bağlacı olan, birden çok yüklemli olan cümle olmak üzere sınıflandırılmaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarından 8. sınıf MEB Çalışma Sayfaları içerisinde ise yüklem yerine göre cümleler başlığı altında kurallı ve devrik cümleye ek olarak eksiltimli cümle terimi görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde eksiltimli cümle ifadesi yer almamaktadır. Korkmaz, eserinde "eksiltimli cümle" terimiyle yer vermektedir. Anlamına göre cümleler başlığında ise olumsuz cümlelerin biçimce olumsuz anlamca olumlu cümle, biçimce olumlu anlamca olumsuz cümle olmak üzere iki alt başlığa ayrıldığı görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu şekilde bir ayrıma rastlanmamaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarında yapısına göre cümleler; içinde fiilimsiler bulunmayan tek yüklemliler, içinde fiilimsiler bulunan tek yüklemliler, virgül ya da noktalı virgülle ayrılmış birden çok yüklemli cümle, bağlaçlarla bağlanmış birden çok yüklemli cümle şeklinde sınıflandırılmaktadır.

MEB ÖDSGM kaynakları içerisinde cümle sınıflandırılmasında tek yüklemliler ile içinde fiilimsiler bulunmayan tek yüklemliler, içinde fiilimsiler bulunan cümle ile içinde fiilimsiler bulunan tek yüklemliler ifadeleri arasında da bir birlik bulunmamaktadır. Bağlaçlarla

bağlanmış birden çok yüklemlerli cümle ve bağlaçla birbirinden ayrılmış birden çok yüklemlerli cümle ifadelerinde de MEB ÖDSGM kaynakları arasında birlik bulunmamaktadır.

Cümle türleri sınıflandırılması yapıldığında yalnızca yüklem türüne göre sınıflandırmada birlik sağlandığı görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü dışında hiçbir kaynaktan ünlem cümlesine yer verilmemektedir.

Tablo 17

T.8.4.20. Fiillerin Çatı Özelliklerinin Anlama Olan Katkısını Kavrar Kazanımına Ait Terim Farklılıkları

<i>Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB Yayınlarına Ait Ders Kitabındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>	<i>MEB ÖDSGM Kaynaklarındaki Dil Bilgisi Terimleri</i>
Çatı	Fiillerin Çatı Özellikleri	Özne ve Yüklem İlişkisine Göre	Özne ve Yüklem İlişkisine Göre
Etken Edilgen		<ul style="list-style-type: none"> • Etken • Edilgen 	<ul style="list-style-type: none"> • Etken • Edilgen
Geçişli Geçişsiz		Nesne ve Yüklem İlişkisine Göre	Nesne ve Yüklem İlişkisine Göre
		<ul style="list-style-type: none"> • Geçişli • Geçişsiz 	<ul style="list-style-type: none"> • Geçişli • Geçişsiz

Fiilde çatı konusu; özne ve yüklem ilişkisine göre (etken ve edilgen), nesne ve yüklem ilişkisine göre (geçişli ve geçişsiz) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kaynaklarda terimlerin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik sağlanılan tek kazanımdır.

8. sınıf düzeyinde bir adet ders kitabı olmasına rağmen terimlerde birlik sağlanamadığı görülmektedir. 8. sınıf öğrencilerinin LGS'ye girecek olması ve terimlerde daha dikkatli davranılmış olması beklenmektedir ayrıca diğer seviyelere göre 8. sınıf düzeyinde dil bilgisi sorularının oranı düşüktür, kaynaklar incelendiğinde daha çok anlam sorularına ağırlık verildiği –sınava yönelik olarak– görülmektedir. Buna rağmen Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve MEB ders kitabında yer almayan birçok terime MEB ÖDSGM kaynaklarında rastlanmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın bulgularına yönelik elde edilen bütün sonuçlar özetlenmiştir, araştırma sonuçlarından yola çıkarak önerilere yer verilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili çalışma yapacak diğer araştırmacılara, araştırma alanıyla ilgili yapılabilecek çalışmalar önerilmiştir.

5.1. Sonuç

5.1.1. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 5. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

Türkçe dersi kaynakları, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ders kazanımları çerçevesinde hazırlanmaktadır. Bu doğrultuda MEB tarafından hazırlanan ders kitapları, diğer yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları ve MEB ÖDSGM tarafından hazırlanan ders kaynakları öğrencilere ulaştırılmaktadır. Çalışmada Zeynep Korkmaz tarafından hazırlanan Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü referans kaynak olarak ele alınmıştır.

Kökler, ekler, yapım ekleri ve ses olayları 5. sınıf dil bilgisi kazanımları çerçevesinde işlenen konulardır. Türkçe Dersi Öğretim Programı, Anıttepe Yayıncılık tarafından hazırlanan 5.

sınıf ders kitabı ve MEB ÖDSGM kaynakları incelendiğinde 5. sınıf dil bilgisi terimleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Kök terimi kaynaklarda karşımıza şu şekillerde çıkmaktadır: kök, anlamlı en küçük parça. Kök teriminde büyük oranla birlik sağlanmakla birlikte terimin açıklaması da sözcüğün en küçük parçası olarak kök teriminin yerine kullanılmaktadır.

Yapım eki terimi kaynaklarda karşımıza şu şekillerde çıkmaktadır: yapım eki, yeni bir anlam kazandıran ek, sözcüğün anlamını değiştiren ek, yeni kelime türeten ek, kelimenin yapısını değiştiren ek.

Ses olayları kaynaklarda karşımıza şu şekillerde çıkmaktadır:

Yumuşama: Ünsüz yumuşaması, ünsüz değişimi, ses değişimi olarak üç farklı şekilde yer almaktadır.

Ünsüz uyumu: Ünsüz benzeşmesi, ünsüz sertleşmesi, ünsüz değişimi, ses değişimi olmak üzere dört farklı şekilde yer almaktadır.

Ünlü düşmesi: Ünlü düşmesi, hece düşmesi, ses düşmesi olarak üç farklı şekilde yer almaktadır.

Ünsüz türemesi: Ünsüz türemesi, ses türemesi olmak üzere iki farklı şekilde yer almaktadır.

Ünlü daralması terimi kaynaklarda Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde geçtiği şekliyle verilmektedir. Bu terimin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimde birlik bulunmaktadır.

Gövde, çekim eki, kaynaştırma sesi ve sözcük yapısı –türemiş kelime– kazanımlarda yer almamasına rağmen 5. sınıf kaynaklarında yer alan dil bilgisi terimleridir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde kaynaştırma sesi ifadesi yer almamaktadır, bu ifade bağlayıcı ünsüz terimiyle verilmektedir.

5.1.2. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 6. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

Ad çekim ekleri; adlar, sıfatlar, ad tamlamaları, sıfat tamlamaları, zamirler, edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve basit, türemiş, birleşik kelimeler 6. sınıf dil bilgisi kazanımları çerçevesinde işlenen konulardır. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları tarafından hazırlanan iki adet 6. sınıf ders kitabı, Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan bir adet 6. sınıf ders kitabı ve MEB ÖDSGM kaynakları incelendiğinde 6. sınıf dil bilgisi terimleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Çekim eki: Çekim eki, anlam değiştirmeyen ek olarak iki farklı şekilde yer almaktadır.

Çokluk eki: Çoğul eki, çokluk eki olarak iki farklı şekilde yer almaktadır.

Soru eki: Soru eki, soru edatı olmak üzere iki farklı şekilde yer almaktadır. “mi”nin ek mi edat mı olduğu üzerinde birliğe varılmamaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde soru eki olarak yer almaktadır ve Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda çekim ekleri başlığı altında verilmektedir.

İyelik eki terimi kaynaklarda Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde geçtiği şekliyle verilmektedir. Bu terimin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimde birlik bulunmaktadır.

Durum gösterme ekleri: Hâl eki, isim durum eki, durum eki olarak üç farklı şekilde yer almaktadır. Durum gösterme ekleri ise kendi içinde dört başlıkta verilmektedir:

- Bulunma durumu eki: Bulunma eki, kalma eki olarak iki farklı şekilde yer almaktadır.
- Yönelme durumu eki: Yönelme eki, yaklaşma eki olarak iki farklı şekilde yer almaktadır.
- Çıkma durumu eki: Ayrılma eki, çıkma eki olarak iki farklı şekilde yer almaktadır.

- Belirtme durumu eki: Belirtme hâl eki olarak ders materyallerinde tek terimle yer almaktadır.

Ad: İsim, ad, varlıkları karşılayan ad olarak üç farklı şekilde yer almaktadır.

Sıfat: Sıfat, ön ad, adları niteleyen kelime, ismi niteleyen sözcük olmak üzere dört farklı şekilde yer almaktadır. Sıfatlar içerisinde belirsizlik sıfatı; belgisiz sıfat ve belirsizlik sıfatı olarak iki farklı şekilde yer almaktadır. Pekiştirme sıfatına ise yalnızca bir kaynaktan rastlanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde nitelik sıfatı olarak geçen terim ise Ata Yayıncılık'a ait ders kitabında niteleme sıfatı olarak verilmektedir.

Ad tamlamaları: İsim tamlamaları, ad tamlamaları olarak iki farklı şekilde yer almaktadır. Ad tamlamalarının alt başlığı olan belirli ad tamlaması, belirsiz ad tamlaması ve zincirleme ad tamlaması terimleri; ders materyallerinde belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması olarak tek terimle karşılanmaktadır. Terimlerin Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne uygun hâle getirilmesi ile terim karmaşası giderilecektir.

Sıfat tamlaması: Kaynaklarda sıfat tamlaması olarak geçmektedir yalnızca bir kaynaktan varlıkları niteleyen ve belirten kelimelerle isimlerin birleşmesinden oluşan tamlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Terimde büyük oranda birlik sağlanmaktadır.

Edat: Edat, tek başına anlamı olmayan kelime, cümle içinde anlam kazanan kelime, ilgeç olmak üzere dört farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bağlaç teriminin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimde birlik bulunmaktadır.

Ünlem teriminin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimde birlik bulunmaktadır.

Basit kelime, türemiş kelime, birleşik kelime terimlerinin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Zamir: Zamir, kişi adlarının yerine kullanılan kelime, adın yerini tutan sözcük, ismin yerini tutan sözcük, varlıkların adlarını karşılayan sözcük olmak üzere beş farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Zamirler içerisinde belirsizlik zamiri; belgisiz zamir ve belirsizlik zamiri olarak iki farklı şekilde yer almaktadır. Zamirler içerisinde yer alan şahıs zamiri; kişi zamiri ve şahıs zamiri olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Dönüşlülük zamiri

terimine ise yalnızca bir kaynakta rastlanmaktadır. Bu terim, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde dönüşlü zamir olarak yer almaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarda sıfat yapan –ki ve ilgi zamiri –ki terimlerine rastlanmaktadır. İki terim de kazanımlar içerisinde yer almayan terimlerdir.

8. sınıf çalışma sayfaları arasında yer alan ve 6. sınıf kazanımlarına dâhil olan durum gösterme ekleri yalın hâl, -i hâli, -e hâli, -de hâli, -den hâli şeklinde etkinliklerde yer almaktadır. Öğrenciler 6. sınıfta -kaynaklardan hareketle- durum gösterme eklerini eklerine göre değil, adlarına göre öğrenmektedirler.

5. sınıf kaynakları arasında yer aldığı gibi 6. sınıf kaynakları arasında da gövde terimine rastlanmaktadır ancak bu terim kazanımlar içerisinde yer almamaktadır.

5.1.3. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 7. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

Fiil çekim ekleri, basit fiiller, türemiş fiiller, birleşik fiiller, zarflar, anlam özelliklerine göre fiiller ve ek-fiil 7. sınıf dil bilgisi kazanımları çerçevesinde işlenen konulardır. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları tarafından hazırlanan iki adet 7. sınıf ders kitabı, Özgün Yayınevi tarafından hazırlanan bir adet 7. sınıf ders kitabı ve MEB ÖDSGM kaynakları incelendiğinde 7. sınıf dil bilgisi terimleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Fiil; fiil ve eylem olmak üzere iki farklı terimle karşımıza çıkmaktadır.

Çekimli fiil ise çekimli fiil ve basit zamanlı fiil olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde basit zamanlı fiil ifadesi yer almamaktadır.

Kipler, bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kaynaklarında karşımıza şu şekillerde çıkmaktadır:

Bildirme kipleri; geniş zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman kiplerinden oluşmaktadır. Geçmiş zaman kipi temelde ikiye ayrılmaktadır. Karşımıza duyulan geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman olmak üzere dört farklı şekilde çıkmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde, görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman terimleri verilmektedir. Geniş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman kiplerinin ise farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Bildirme kipi terimi ise haber kipi, bildirme kipi, zaman anlamı taşıyan kip olmak üzere üç farklı terimle karşılanmaktadır.

Tasarlama kipleri; gereklilik kipi, şart kipi, dilek-şart kipi, emir kipi, istek kiplerinden oluşmaktadır. Şart kipi karşımıza şart kipi, koşul kipi ve dilek-şart kipi olmak üzere üç farklı şekilde çıkmaktadır. Gereklilik, emir, istek kiplerinin ise farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır. Korkmaz; şart kipi ve dilek-şart kiplerinin ayrımını, dilek-şart kiplerinin birleşik cümlelerde kullanıldığını belirterek yapmaktadır.

Tasarlama kipi terimi ise dilek kipi, dilek-şart kipi, tasarlama kipi, zaman anlamı taşımayan kip olmak üzere dört farklı terimle karşılanmaktadır.

Şahıs eki: Kişi eki ve şahıs eki olmak üzere iki farklı terimle MEB kaynaklarında yer almaktadır. Kişi eklerinin adlandırılmasında da farklılık bulunmaktadır. 1. tekil kişi, 2. tekil kişi, 3. tekil kişi şeklinde adlandırılmasının yanında; 3. tekil kişisi şeklinde adlandırmalara kaynaklarda rastlanmaktadır. Bunun yerine Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'ne uygun olarak 1. şahıs teklik, 2. şahıs teklik, 3. şahıs teklik adlandırmaları yapılmalıdır.

Fiilde zaman kayması: Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde fiilde zaman kayması olarak yer alan terim, Türkçe Öğretim Programı'nda anlam kayması şeklinde geçmektedir. Ders materyallerinde anlam kayması, zaman kayması, kip kayması olmak üzere üç farklı şekilde yer almaktadır.

Basit fiil, türemiş fiil, birleşik fiil terimlerinin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Birleşik fiillerin sınıflandırılmasına veya adlandırmalarına Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ve MEB Yayınlarına ait ders kitaplarında rastlanmamaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında birleşik fiillerin oluşturulma yolları isim + yardımcı fiille

kurulan, fiil + fiille kurulan, deyim hâlinde birleşik fiiller olmak üzere yer verilmektedir. Yine Özgün Yayınevine ait ders kitabında isim + yardımcı fiille kurulan birleşik fiile ek olarak yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller terimi de yer almaktadır. MEB ÖDSGM kaynaklarında ise yardımcı eylemle kurulmuş birleşik eylem, kurallı birleşik eylem, kurallı fiil; deyimleşmiş birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiil, anlamca kaynaşmış birleşik eylem şeklinde aynı kazanımı karşılayan birleşik fiillerle ilgili çeşitli ifadeler yer almaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde, birleşik fiilin alt başlığı olarak yalnızca tasvir fiili yer almaktadır. Birleşik fiillerin yardımcı fiille oluşturulduğu ve deyimleşmiş türü olduğu birleşik fiil açıklamasında yer almaktadır, ayrı bir başlıkta verilmemektedir: “Ad soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat-fiil ya da zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü. Birleşik fiillerin kalıplaşma yoluyla anlam değiştirerek deyimleşmiş olan türleri de vardır.” (Korkmaz, 2019, s. 94).

Tasvir fiilleri; yeterlik fiili, süreklilik fiili, yaklaşma fiili, tezlik fiili olmak üzere dört alt başlıkta verilmektedir.

Yeterlik fiili; yeterlik fiili, yeterlilik fiili olmak üzere iki terimle kaynaklarda yer almaktadır.

Süreklilik fiili; sürerlik fiili, sürerlilik fiili, süreklilik fiili olmak üzere üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Yaklaşma ve tezlik fiillerinin ise farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Zarf, zarf ve belirteç terimleriyle kaynaklarda yer almaktadır. nitelik zarfı, yer zarfı, zaman zarfı, azlık-çokluk zarfı, soru zarfı olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Özgün Yayınevine ait ders kitabında zarflar; durum, miktar, yer-yön, zaman ve soru zarfları olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Buna ek olarak azlık-çokluk zarfı MEB ÖDSGM tarafından 2021 yılının kasım ayında hazırlanan çalışma sorularınının 23. sorusunda ölçü zarfı ifadesiyle karşılanmaktadır: “*Numaralanmış cümlelerin hangisinde ölçü (miktar) zarfı kullanılmıştır?*” (Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Diğer kaynaklarda zarfların sınıflandırmalarına yer verilmemektedir. Özgün Yayınevi tarafından hazırlanan

ders kitabında da yalnızca zaman ve soru zarfları terimlerinde Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü ile birlik bulunmaktadır.

Kılış fiili, iş fiili ve kılış fiili olmak üzere iki terimle karşımıza çıkmaktadır.

Oluş ve durum fiillerinin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Ek-fiil ise ek-fiil ve ek-eylem olmak üzere iki farklı şekilde kaynaklarda yer almaktadır. Ek fiilin çekimlerinde de farklı terim adlandırmaları görülmektedir. Özgün Yayınevi'ne ait ders kitabında; ek fiilin duyulan geçmiş zamanı, ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanı, ek fiilin geniş zamanı, ek fiilin şartı olmak üzere dört şekilde verilmektedir. İstanbul ÖDM tarafından hazırlanan çalışma fasikülünde ise ek fiilin çekimleri,

1) Ek Fiilin Hikâye Birleşik Zamanı (idi)

2) Ek Fiilin Rivayet Birleşik Zamanı (imiş)

3) Ek Fiilin Şart Birleşik Zamanı (ise) olmak üzere üç başlıkta verilmektedir. Geniş zaman çekimine yer verilmemesiyle birlikte rivayet ve hikâye birleşik zaman terimleri yer almaktadır. Bu terimlere Bursa ÖDM tarafından hazırlanan çalışma fasikülünde de rastlanmaktadır: *şimdiki zamanın hikâyesi, öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, koşul (şart) kipinin hikâyesi, gelecek zamanın rivayeti, gereklilik kipinin rivayeti*. Tüm bunlar, birleşik zamanlı fiillerdir fakat birleşik zamanlı fiillere ders kitaplarında yalnızca ek fiilin görevleri arasında değinilmektedir, detaylı bir şekilde alt başlıklarına değinilmemektedir. ÖDM kaynakları dışında birleşik zamanlı fiil adlandırmalarına rastlanmamaktadır. Ayrıca Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu ifadeler; hikâye birleşik kipi, rivayet birleşik zamanı şeklinde yer almaktadır. Ek-fiilin açıklamasında ise ek-fiilin çekimiyle ilgili bilgi verilmektedir: "Ek-fiilin hikâye, rivayet ve şart biçimleri şahıs ekleri ile genişletilmiş –DI / -DU, -mİş / -mUş, -sA ekleri ile kurulur." (Korkmaz, 2019, s. 124).

5. ve 6. sınıf kaynakları arasında yer aldığı gibi 7. sınıf kaynakları arasında da gövde terimine rastlanmaktadır ancak bu terim kazanımlar içerisinde yer almamaktadır.

5.1.4. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları Ders Kitapları, Diğer Yayınevlerine Ait Ders Kitapları ve MEB ÖDSGM Kaynaklarında 8. Sınıf Dil Bilgisi Terimleri

Dil bilgisi yönünden anlatım bozuklukları, fiilimsiler, cümlenin ögeleri, cümle türleri ve fiillerin çatı özellikleri 8. sınıf dil bilgisi kazanımları çerçevesinde işlenen konulardır. Türkçe Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları tarafından hazırlanan bir adet 8. sınıf ders kitabı ve MEB ÖDSGM kaynakları incelendiğinde 8. sınıf dil bilgisi terimleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Çekimsiz fiil terimi; fiilimsi ve eylemsi olmak üzere iki farklı terimle karşılanmaktadır. Çekimsiz fiil terimine hiçbir kaynakta rastlanmamaktadır. Korkmaz, fiilimsi ve eylemsi terimlerinin yanlış olduklarını belirtmektedir. (Korkmaz, 2019, s. 10).

Ad-fiil; isim fiil, mastar ve ad eylem olmak üzere üç farklı terimle karşımıza çıkmaktadır. Ad-fiil terimine kaynaklarda rastlanmamaktadır.

Sıfat-fiil; sıfat-fiil ve ortaç olarak iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ortaç ifadesi yer almamaktadır.

Zarf-fiil; zarf fiil ve bağ-fiil olarak iki farklı terimle karşılanmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bağ-fiil ifadesi yer almamaktadır.

Çekimsiz fiillerle ilgili olarak yan cümle terimine MEB ÖDSGM kaynaklarında rastlanmaktadır. Çekimsiz fiillerin cümlede yan cümle görevinde olduğu belirtilmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde yan cümle tanımında çekimsiz fiillerle ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarında çekimsiz fiil eki almasına rağmen bir kavramı karşılayan bazı sözcüklerin isim, kalıcı isim, fiilimsi eki aldığı hâlde hareket anlamını kaybetmiş sözcük, fiilimsi özelliğini yitirmiş sözcük, kalıcı ad olmak üzere beş farklı adlandırması görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde böyle bir terime rastlanmamaktadır.

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde cümlenin ögeleri; özne, yüklem, nesne, dolaylı tümleş, zarf tümleci olarak verilmektedir. Ancak nesne, dolaylı tümleş ve zarf tümleci terimleri

tümleç teriminin alt başlıkları olarak yer almaktadır. Korkmaz, nesneyi de belirli nesne ve belirsiz nesne olmak üzere iki gruba ayırmaktadır.

Cümlenin ögeleri kaynaklarda temel ögeler ve yardımcı ögeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Temel ögeler arasında özne ve yüklem; tamlayıcılar arasında nesne (belirtili ve belirtsiz), yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı olarak sınıflandırılmaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde temel öge veya ana öge ifadeleri yer almamaktadır.

Zarf tümleci; zarf tamlayıcısı ve zarf tümleci olmak üzere kaynaklarda iki farklı şekilde karşılanmaktadır.

Dolaylı tümleç; yer tamlayıcısı, dolaylı tümleç olmak üzere kaynaklarda iki farklı şekilde karşılanmaktadır.

Yüklem, özne ve nesne terimlerinin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Gizli özne ve sözde özne ifadeleri Türkçe Dersi Öğretim Programı ve MEB ders kitabında yer almamasına rağmen MEB ÖDSGM kaynaklarında yer almaktadır. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ise bu terimler görünür özne terimiyle karşılanmaktadır.

Nesne, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde belirli ve belirsiz nesne olarak ayrılırken ders kitabında belirtili ve belirtisiz nesne olarak adlandırılmaktadır.

Korkmaz, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde cümle türlerini şu başlıklarla vermektedir: ad cümlesi, fiil cümlesi, kurallı cümle, devrik cümle, eksiltimli cümle, olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, ünlem cümlesi, basit cümle, birleşik cümle, bağlı cümle. Birleşik cümleleri ise iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle, şart cümlesi olarak sınıflandırmaktadır. Bağlı cümle alt başlığında sıralı bağlı cümleyi ele almaktadır. Sıralı bağlı cümleyi ise bağımlı sıralı birleşik cümle ve bağımsız sıralı birleşik cümle olmak üzere iki alt başlığa ayırmaktadır.

Cümle türleri MEB ders kitabında yüklem türüne göre, yüklem yerine göre, anlamına göre ve yapısına göre olmak üzere dört başlıkta incelenmektedir. Yüklem türüne göre isim cümleleri ve fiil cümleleri, yüklem yerine göre kurallı ve devrik cümleler, anlamına göre olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru cümleleri; yapısına göre ise tek yüklemler,

fiilimsi bulunan, bağlacı olan, birden çok yüklemi olan cümle olmak üzere sınıflandırılmaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarından 8. sınıf MEB Çalışma Sayfaları içerisinde ise yüklem yerine göre cümleler başlığı altında kurallı ve devrik cümleye ek olarak eksilteli cümle terimi görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde eksilteli cümle ifadesi yer almamaktadır. Korkmaz, eserinde “eksiltimli cümle” terimiyle yer vermektedir. Anlamına göre cümleler başlığında ise olumsuz cümlelerin biçimce olumsuz anlamca olumlu cümle, biçimce olumlu anlamca olumsuz cümle olmak üzere iki alt başlığa ayrıldığı görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde bu şekilde bir ayrıma rastlanmamaktadır.

MEB ÖDSGM kaynaklarında yapısına göre cümleler; içinde fiilimsi bulunmayan tek yüklemlilik cümle, içinde fiilimsi bulunan tek yüklemlilik cümle, virgül ya da noktalı virgülle ayrılmış birden çok yüklemlilik cümle, bağlaçlarla bağlanmış birden çok yüklemlilik cümle şeklinde sınıflandırılmaktadır.

MEB ÖDSGM kaynakları içerisinde cümle sınıflandırmasında tek yüklemlilik cümle ile içinde fiilimsi bulunmayan tek yüklemlilik cümle, içinde fiilimsi bulunan cümle ile içinde fiilimsi bulunan tek yüklemlilik cümle ifadeleri arasında da bir birlik bulunmamaktadır. Bağlaçlarla bağlanmış birden çok yüklemlilik cümle ve bağlaçla birbirinden ayrılmış birden çok yüklemlilik cümle ifadelerinde de MEB ÖDSGM kaynakları arasında birlik bulunmamaktadır.

Cümle türleri sınıflandırılması yapıldığında yalnızca yüklem türüne göre sınıflandırmada birlik sağlandığı görülmektedir. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü dışında hiçbir kaynakta ünlem cümlesine yer verilmemektedir.

Yalnızca fiil cümlesi, devrik cümle, kurallı cümle, soru cümlesi terimlerinde birlik sağlanmaktadır. Cümle türleri konusunda büyük oranda terim birliğinin bulunmamasının yanında sınıflandırmada da birlik bulunmamaktadır.

Fiilde çatı konusu; etken ve edilgen fiiller, geçişli ve geçişsiz fiiller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kaynaklarda terimlerin farklı adlandırmaları verilmemektedir, terimlerde birlik bulunmaktadır.

Araştırmacılar, ilköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi öğretiminde terim farklılığının dil bilgisi öğretimindeki başarıya yansımaları ile ilgili görüş belirtmişlerdir:

Demir (2006), Türkçe Dil Bilgisinde Terminoloji Sorunu adlı çalışmasında dil bilgisi terimlerinin çeşitliliğini incelemiştir. Ders kitaplarında ve yapılan merkezî sınavlarda dil bilgisi terimlerinde çeşitliliğe yer verilmemesi gerektiğini belirtmektedir: “Bu çeşitlilik, dil bilgisi konularına farklı yaklaşımların, dil olgusu ile ilgili farklı düşüncelerin ifadesi olabilir. Ancak bu bilgileri eğitim-öğretim ortamına aktarırken yaygın ve doğru olanında birlik sağlanması gerekir. Gerek müfredat programlarında gerek ders kitaplarında gerekse devletin yaptığı sınavlarda çeşitliliğe meydan verilmemelidir.” (s. 82).

Erdem (2007), İlköğretim II. Kademedeki Dil Bilgisi Öğretiminin Sorunları Üzerine Bir Araştırma adlı çalışmasında dil bilgisi öğretimi sorunlarını ortaya koymuştur ve bu sorunlardan biri ise terim sorunudur. Terim farklılığının en çok bulunduğu dil bilgisi alanlarını belirlemiştir: “Terim farklılığının en çok olduğu alan, morfoloji iken en az olduğu alan ise sentaktır. Öğretmenlerin fonetik (ses bilgisi) alanıyla ilgili sıkıntıları, diğer alanlara göre daha azdır. Ayrıca öğretmenlerin en çok sıkıntı yaşadıkları alanlar da morfoloji ve semantiktir.” (s. 149). Morfoloji alanında terim farklılığının çokluğu, öğretimi de zorlaştırmaktadır. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin terimlere yönelik görüşleri alınmıştır ve öğretmenler ders materyallerinde terim birliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir: “Terim farklılığı sorununu çözmek için kullanılan tüm ders kitaplarında terim birliği sağlanmalıdır.”, “Terim farklılığı sorununu çözmek için TDK tarafından terim birliği sağlanmalıdır.”, “Terim farklılığı sorununu çözmek için, öğretmenler aynı anlamı karşılayan tüm terimleri kullanmalıdır.” (s. 150).

Pilav (2008), Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi adlı çalışmasında ana dili eğitiminin her basamağında hazırlanan ders materyallerinde terim birliği olması gerektiğini belirtmektedir: “İlköğretimden üniversiteye kadar bütün eğitim kademeleri için hazırlanan her ders kitabında mutlaka terim birliği olmasına dikkat edilmelidir.” (s. 275). Ana dili eğitiminde kullanılacak terimlerin kişiden kişiye, ekolden ekole değişmemesi gerektiğini, ders kitabında belirlenecek tek bir terimin her alanda kullanılması gerektiğini belirtmektedir: “Yine her türlü eğitim basamağında görev alan öğretim kadrosu kendi branşlarıyla ilgili terimleri özellikle öğrenci huzurunda keyfilikten uzak bir şekilde ders kitabında olduğu biçimde kullanmalıdır.” (s. 275).

Çelikpazu (2012), Dil Bilgisi Öğretiminde Çatı Kavramı ve Bu Kavramla İlgili Yanılgılar adlı çalışmasında 248 tane 8. sınıf öğrencisinin fiilde çatı kavramı konusuna yönelik kavram

yanılgılarını incelemiştir ve sonuçlarını ortaya koymuştur. Kavram yanılgılarından birinin ise terimlerin tam olarak kavranması ve yapılarının anlaşılması ile ilgili olduğunu belirtmiştir: “Türkçenin yapısını betimleyen terimlerin tam olarak kavranması yapının anlaşılması için gereklidir. Bu nedenle öğretim sürecinde kavramlar tam olarak kazandırılmalı, kavram yanılgıları giderilmelidir.” (s. 271).

Güven (2013), Dil Bilgisi Konularının Öğretim Sorunları adlı çalışmasında dil bilgisi öğretiminde terim sorununa da değinmektedir. Ders kitaplarındaki ve merkezî sınavlardaki yaklaşım farklılıklarının dil bilgisi öğretimini gölgede bıraktığını belirtmektedir: “Dil bilgisi derslerinin, terimlerin öğretiminin gölgesinde bırakılmasının yanı sıra dil bilgisi kitaplarında yer alan terimlerdeki farklılıklar, tutarsızlıklar bu alanda hâlâ ayrı bir sorun olarak varlığını korumaktadır.” (Karadüz’den aktaran Güven, 2013, s. 3). “Farklılıklar ve tutarsızlıklar, özellikle ÖSS ve SBS gibi merkezî sınavlardaki sorularda var olan terim ve yaklaşım farklılıkları bu sorunun boyutunu daha da derinleştirmektedir.” (Güven, 2013). Güven, lisans döneminde farklı öğretim üyelerinden farklı terimlerle dil bilgisi dersleri alan öğretmenlerin MEB müfredatı ile kendi bilgi birikimleri arasında kaldıklarını öne sürmektedir. Ders materyallerindeki terimler ile öğretmenlerin kullandığı terimlerin farklı olmasının ana dili öğretimini zorlaştırdığını belirtmektedir: “Öğretmenler ve dil bilgisi kitapları yazarları arasındaki gerek tanım ve terim gerekse sınıflandırma bakımından görüş farklılıkları öğrencilerin kafasında karışıklık yaratmakta, ana dili öğrenimini öğrencinin gözünde zorlaştırmaktadır.” (Güven, 2013, s.3).

Çolak (2013); Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminin Genel Sorunları ile Alan Literatüründeki Tartışmalı Konuların İlköğretim İkinci Kademe Dil Bilgisi Öğretimine Yansımaları ve Çözüm Önerileri adlı çalışmasında, dil bilgisi öğretiminin sorunları arasında terim sorununu da ele almıştır ve terimlerdeki farklılığın öğrencilerde başarısızlığa yol açtığını belirtmiştir: “İlköğretim kademesi için hazırlanan kaynaklarda bile aynı terim için birçok adlandırma yapılmaktadır. Terim adlandırmalarındaki farklılık öğretim sürecini zorlaştırmaktadır. Karşılaştıkları birbirinden farklı terimler yüzünden öğrencilerin kafası karışmaktadır. Bir kaynakta “zarf” olarak ifade edilen bir kelime, başka bir kaynakta “belirteç” olarak ifade edilmektedir. Öğrencilerin aynı terim için farklı adlandırmaları gördükleri zaman içine düştükleri durum başarısızlığa sebep olmaktadır.” (s. 121). Kullanılan terimler genellikle belirli bir konu veya alan öğretimine özgü kelimelerdir ve bu terimler, konunun anlaşılabilirliğine katkı sağlar. Öğrencilerin başarısızlık deneyimlerini azaltmak için farklı terim

adlandırmalarına yönelmek ve uzlaşma temelinde yeni terimler oluşturmak önemlidir. Çünkü günümüzde dil bilgisi öğretiminde kullanılan farklı terimler, öğretimi kolaylaştırmak yerine zorlaştırabilir.

Hergüner (2013); İlköğretim Okullarda Dil Bilgisi Öğretiminin Değerlendirilmesi: Hâl Ekleri Örneği adlı çalışmasında, 6. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarındaki hâl eki kullanım düzeylerini belirlemeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda, öğrencilerin yazılı anlatım becerilerini ve hâl ekleri konusundaki değerlendirme testi başarılarını karşılaştırmayı amaçlamıştır. Türkçe öğretmenlerinin hâl eklerinin öğretimi ile ilgili düşüncelerinden yola çıkarak, hâl ekleri örneklerinde dil bilgisi öğretiminin değerlendirmesi de yapılmıştır: “Türkçe öğretmenlerinin %72’si şekil bilgisi konularının öğretimi sırasında öğrencilerin zorlandıklarını söylemiştir. Ayrıca Türkçe öğretmenlerine göre dil bilgisi öğretimiyle ilgili en önemli sorunun “terim farklılaşması” olduğunu sonucuna varılmıştır.” (Hergüner’den aktaran Bıyık, 2016, s. 74).

Bulut (2014), Dil Bilgisi Öğretiminde Yaşanan Kavram Kargaşasının Türkçe Öğretime Etkisi adlı çalışmasında, ilköğretimden yükseköğretime kadar farklılık gösteren dil bilgisi terimlerinin özellikle merkezî sınavlarda başarısızlık getirdiğini belirtmektedir: “Literatürdeki terim karmaşası ve bu karmaşanın ilköğretimden yükseköğretime kadar öğretim programında ve kitaplarda yaşanmasıdır. Kademeler arasındaki farklı terminoloji dil bilgisi öğretiminde kuralların öğrenilememesine neden olmakta ve sınavlarda başarısızlığa zemin hazırlamaktadır.” (Durukan’dan aktaran Bulut, 2014, s. 47). Bulut, dil bilgisi öğretiminin ilköğretimden yükseköğretime kadar tüm kademelerde verildiğini ancak bu eğitimin yeterli olmadığını ülkemizde yapılan merkezî sınavlardaki Türkçe sonuçlarından hareketle açıklamaktadır: “Özellikle ülkemizde yapılan ilk, orta ve yükseköğretim düzeyindeki birtakım merkezî sınavlarda Türkçe sorularında kavram kargaşası yaşandığı bir gerçektir.” (Bulut, 2014, s. 47). Türkçede dilde birlik anlayışının benimsenmesi gerektiğini belirtmektedir.

5.2. Öneriler

Çalışmanın sonuçları doğrultusunda, ilköğretim ikinci kademe dil bilgisi öğretime yönelik hazırlanan ders materyallerine yönelik şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- I. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar referans alınmalıdır. Ders materyallerinin kazanımlara uygun hazırlanması için ise programda yer alan her kazanımın açıklaması bulunmalıdır, kazanımların ve terimlerin çerçevesi çizilmelidir.
- II. Türkçe Dersi Öğretim Programı hazırlanırken ve ders materyalleri hazırlanırken Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü esas alınmalıdır.
- III. Hazırlanan ders kitaplarında öğretmenleri yönlendirme amacı ile konu anlatımı, bilgi kutucukları veya ipuçlarına yer verilmelidir.
- IV. Öğretmenler için bir kılavuz kitap hazırlanmalıdır. Kılavuz kitapta kazanımların nasıl sınıflandırılacağı, hangi terimlerin verileceği yer almalıdır. Bu şekilde terim birliği sağlanabilir.
- V. Özellikle MEB ÖDSGM kaynaklarında çok fazla soru ve etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinliklerde ve sorularda terim birliği sağlanması için ÖDSGM tarafından il bazındaki ÖDM'lere kılavuz hazırlanmalıdır.
- VI. Kademe için uygun olmayan, kazanımlar içerisinde yer almayan terimlerin etkinliklerde yer almaması gerekir aksi hâlde öğretimde zorluk yaşanacaktır.
- VII. Özellikle LGS'ye girecek 8. sınıf öğrencileri için hazırlanan ders materyallerinde terim birliğine titizlikle yaklaşılmalıdır. Ders esnasında öğrendiği terim ile sınavda karşılaştığı terimin tutarsız olması öğrenci başarısını olumsuz yöne etkileyecektir.
- VIII. MEB, ÖSYM, YÖK, TDK iş birliğiyle Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü referans kaynak kabul edilmelidir.
- IX. İlköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi terimlerindeki farklılıkların merkezî sınavlardaki başarıya yansımaları incelenebilir.

Dil bilgisi öğretiminde terim sorunu üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, çalışma sırasında ortaya çıkan sonuçlardan yola çıkarak çalışma önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- I. İlköğretim ikinci kademedeki görev yapan Türkçe öğretmenlerinin dil bilgisi kazanımlarını işlerken kullandıkları terimler görüşme yöntemiyle araştırılabilir.
- II. İlköğretim ikinci kademedeki yer alan terim farklılıklarının doğurduğu sonuçlar öğretmen ve öğrenci görüşleri alınarak incelenebilir.

- III. İlköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim bazında Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe Eğitimi alan derslerinde yer alan dil bilgisi terimlerinin farklılıkları karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
- IV. Yeni mezun olan öğretmenlerin, göreve başladıklarında kılavuz bir kaynak olmaması nedeniyle zorlandıkları noktalara çalışılabilir.

KAYNAKLAR

- Akgül, A., Demirer N., Gürcan, E. Karadaş, D. Karahan, İ. & Uysal, A. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. sınıf ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Akgül, E. (2010). *İlköğretim II. kademedede yaşanan dil bilgisi öğretimi sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksan, D. (1998). *Türkçenin gücü: Türk dilinin zenginliklerine tanıklar*. Ankara: Bilgi.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil: ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Alkayış, M. F. (2012). Türkçenin hâl ekleri ve fiil kiplerinde çok terimlilik sorunu. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, :11(2), 276-287.
- Alyılmaz, C. (2010). Türkçe öğretiminin sorunları. *Turkish Studies*, 5(3), 728-749.
- Aydın, Ö. (1999). Orta okullarda dilbilgisi öğretimi üzerine öğretmen görüşler. *Dil Dergisi*, 81, 23-30.
- Banguoğlu, T. (2017). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Başaran, M. & Erdem, İ. (2010). Mezun oldukları bölümlerin öğretmenlerin dilbilgisi öğretimine ilişkin görüşleri üzerindeki etkisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 321-339.
- Benzer, A. (2019). Dil bilgisi öğretiminde öğretim programı, ders kitabı ve merkezî sınav çıkmazı. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 291-323.

- Bıyık, T. (2016). *Türkçe öğretmenlerinin dil bilgisi öğretiminde kullandıkları yöntemler ve ortaokul Türkçe kitap setindeki dil bilgisi öğrenme alanı için verilen yönerge ve etkinlikler hakkındaki görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Bozkurt, F. (2012). Türkçede dil bilgisi öğretimi -1. *Türk Dili Dergisi*, 26 (151).
- Bulut, M. (2014). Dil bilgisi öğretiminde yaşanan kavram kargaşasının Türkçe öğretimine etkisi. *Turkish Studies*, 9(12), 43-55.
- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. & Pastutmaz, M. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Coşkun, A. (2019). *Ortaokullarda dil bilgisi öğretimine yönelik öğretmen uygulamalarının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Creswell, J. W. (2011). *Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Ankara: Siyasal.
- Çapraz Baran, Ş. & Diren, E. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5. sınıf ders kitabı*. Ankara: Anıttepe.
- Çeçen, M. A. (2007). *Metne dayalı dil bilgisi öğretimi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çeçen, M. A. & Aytaş, G. (2008). Metne dayalı dil bilgisi öğretiminin sekizinci sınıf öğrencilerinin dil bilgisi başarısına etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1) , 133-149 .
- Çeçen, M. A. & Aytaş, G. (2010). Ana dili eğitiminde dil bilgisi öğretiminin yeri ve önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 77-89.
- Çelikpazu, E. (2012). *Dil bilgisi öğretiminde çatı kavramı ve bu kavramla ilgili yanlışlar*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

- Çelikpazu, E. & Karakayalı, T. (2019). Zarf tamlayıcısı kavramı ve öğretimi üzerine bir inceleme. *İlköğretim Online*, 621-641.
- Çiftçi, M. (2006). *Türkçenin çağdaş sorunları*. Ankara: Gazi.
- Çolak, F. (2013). *Türkçe dil bilgisi öğretiminin genel sorunları ile alan literatüründeki tartışmalı konuların ilköğretim ikinci kademe dil bilgisi öğretimine yansımaları ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Demir, C. (2003). Türkçe öğretiminde zarf tümleçleri. *TÜBAR*, 407-423.
- Demir, C. (2006). Türkçe dil bilgisinde terminoloji sorunu. *Belleten- I*, 81-100.
- Demir, C., & Yapıcı, M. (2007). Ana dili olarak Türkçenin öğretimi ve sorunları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 177-192.
- Demir, N. (2020). *Türk dili araştırmaları*. Ankara: Altınordu.
- Demirel, Ö. (2002). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Dilaçar, A. (1978). *Anadili ilkeleri ve Türkiye dışındaki başlıca uygulamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Dolunay, K. (2010). Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi. *TÜBAR*, 275-284.
- Duman, A. (1998). Neden Türkçe eğitimi? *Türk Dili*, 557, 413-415.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dilbilgisi sesbilgisi-biçimbilgisi-cümlebilgisi*. Ankara: Remzi.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker.
- Epçaçan, C. (2013). Yapılandırmacı anlayışa göre düzenlenmiş ortaokul Türkçe dil bilgisi öğrenme alanındaki konular ve etkinliklere ilişkin öğretmen görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(4), 409-430.
- Erdem, İ. (2007). *İlköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi öğretiminin sorunları üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Erdem, İ. & Çelik, M. (2011). Dil bilgisi öğretim yöntemi üzerine değerlendirmeler. *Turkish Studies*, 6(1), 1057-1069.
- Ergin, M. (1976). *Türk Dili Lise I*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Ergin, M. (2013). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Erkal H. & Erkal, M. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 7. sınıf*. Ankara: Özgün.
- Erten, M. (2012, Eylül). *Dil bilgisi öğretiminde bazı sorunlar ve bir teklif: dolaylı tümleş yerine yeryön tümleş*. VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda sunulmuş bildiri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ertürk, N., Keleş, S. & Külünk, D. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Eselioğlu, H., Set, S. & Yücel, A. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Gencan, T. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tektaş.
- Göçer, A. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarına göre Türkçenin güncel sorunları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 491-515.
- Göçer, A. (2015). Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri, işlevi ve öğretimi: bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemi ekseninde tematik bir yaklaşım. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 233-242.
- Göçer, A. (2017). *Türkçe özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Kadioğlu.
- Güneş, F. (2013). Dil bilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), s. 71-92.

- Güven, A. Z. (2013). Dil bilgisi konularının öğretim sorunları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(6), 1-10.
- Hengirmen, M. (1998). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin.
- İşcan, A., & Kolukısa, H. (2005). İlköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi öğretiminin durumu, sorunları ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 299-308.
- İşcan, A. (2007). İşlevsel dil bilgisinin Türkçe öğretimindeki yeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 253-258.
- Kaplan, M. (1987). *Türk milletinin kültürel değerleri*. Ankara: KTB.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Karademir, F. (2008, Ekim). *Türkçe ses bilgisindeki terim ve tasnif kargaşası üzerine*. VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda sunulmuş bildiri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karademir, F. (2019). Kavramsal değerleri açısından "söz, sözcük ve sözcük türü" terimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 140-154.
- Karagöz, M. (2013). *İlköğretim 6-7-8. sınıflarda Türkçe dil bilgisi öğretiminde fiil*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karahan, L. (2013, Aralık). *Terimlerde kapsam sorunu: "zarf" örneği*. VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Karahan, L. (2014). Ahmet Cevat Emre'nin dil bilgisi öğretimiyle ilgili görüşleri. N. Demir & F. Yıldırım (Ed.), *Prof. Dr. Mehmet Özmen armağanı içinde* (s. 207-212). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Kerimoğlu, C. (2006). Türkçe dil bilgisi öğretiminde söz dizimi ile ilgili kabuller üzerine I (kelime grupları). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 106-118.

- Kerimoğlu, C. (2019). *Kuram ve uygulamalarla dilbilim, göstergebilim ve Türkoloji: genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem.
- Kılıç, M. & Akçay, A. (2011). Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde dilbilgisi eğitimi. *Sakarya University Journal of Education*, 1(1) , 26-31.
- Kır, T., Kırman, E. & Yağız, S. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 7*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Ankara: Yargı.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri: şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kültüral, Z. (2009). Dil bilgisi terimleri sözlükleri ve terimlerin kullanımında görülen aksaklıklar. *Turkish Studies*, 4(3), 2378-2389.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı 8. sınıf çalışma sayfaları (2023). <https://www.dilbilgisi.net/8-sinif-meb-calisma-sayfalari/> sayfasından erişilmiştir.
- Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *ÖDSGM'nin tarihçesi*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/tarihce/icerik/5> sayfasından erişilmiştir.
- Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *ÖDSGM'nin vizyonu me misyonu*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/vizyon-ve-misyon/icerik/780> sayfasından erişilmiştir.
- Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf kazanım kavrama testi-7*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/temel-egitim-kitaplari/icerik/834> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf kazanım kavrama testi-9*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/temel-egitim-kitaplari/icerik/834> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf kazanım kavrama testi-10*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/temel-egitim-kitaplari/icerik/834> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf beceri temelli test tema-2*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/488> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf beceri temelli test tema-4*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/488> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf beceri temelli test tema-6*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/488> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf beceri temelli test tema-7*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/488> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf beceri temelli test tema-8*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/488> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Burdur ÖDM 3. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Burdur ÖDM 3. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Şanlıurfa ÖDM 3. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Çanakkale ÖDM 4. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Sivas ÖDM 4. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Bayburt ÖDM 5. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Adıyaman ÖDM 6. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Çorum ÖDM 6. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Diyarbakır ÖDM 7. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Aksaray ÖDM 8. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/5-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/565> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *5. sınıf açıköğretim ortaokulu soruları.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/acik-ogretim-ortaokulu-calisma-sorulari-kasim-2022/icerik/903> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Kırklareli ÖDM 8. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Yalova ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Isparta ÖDM 4. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Amasya ÖDM 8. sınıf çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Sakarya ÖDM 8. sınıf çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Bursa ÖDM 8. sınıf çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Edirne ÖDM 8. sınıf çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf kazanım kavrama testi-5*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-kazanım-testleri/icerik/851> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf kazanım kavrama testi-6*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-kazanım-testleri/icerik/851> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf kazanım kavrama testi-9*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-kazanim-testleri/icerik/851> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf kazanım kavrama testi-10*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-kazanim-testleri/icerik/851> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf kazanım kavrama testi-13*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-kazanim-testleri/icerik/851> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf kazanım kavrama testi-11*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-kazanim-testleri/icerik/851> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf beceri temelli test tema-4* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/489> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Kayseri ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Ankara ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Bartın ÖDM 2. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Karabük ÖDM 2. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Afyonkarahisar ÖDM 5. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Giresun ÖDM 3. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Tunceli ÖDM 4. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Elazığ ÖDM 3. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Aydın ÖDM 4. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Kırklareli ÖDM 8. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/6-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/566> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Aksaray ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *6. sınıf açıköğretim ortaokulu soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/acik-ogretim-ortaokulu-calisma-sorulari-kasim-2022/icerik/903> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf kazanım kavrama testi-3*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-kazanım-testleri/icerik/857> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf kazanım kavrama testi-4*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-kazanim-testleri/icerik/857> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf kazanım kavrama testi-9*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-kazanim-testleri/icerik/857> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf kazanım kavrama testi-10*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-kazanim-testleri/icerik/857> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf kazanım kavrama testi-18*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-kazanim-testleri/icerik/857> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Aksaray ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Yalova ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *İstanbul ÖDM 2. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Kahramanmaraş ÖDM 3. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Bursa ÖDM 4. tema çalışma fasikülü*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Nevşehir ÖDM 4. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Isparta ÖDM 4. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Kars ÖDM 5. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Kırşehir ÖDM 4. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *İstanbul ÖDM 8. tema çalışma fasikülü.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/567> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf beceri temelli test tema-7.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/490> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf beceri temelli test tema-8.* <https://odsgm.meb.gov.tr/www/7-sinif-beceri-temelli-testler/icerik/490> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf çalışma soruları.* https://cdn.eba.gov.tr/yardimcikaynaklar/2021/11/calismasorulari/7calismakasim_1.pdf sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *7. sınıf çalışma soruları.* <http://odsgm.meb.gov.tr/www/acik-ogretim-ortaokulu-calisma-sorulari-aralik-2022/icerik/913> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *8. sınıf ünitelendirilmiş örnek sorular*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-kazanim-testleri/icerik/678> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Ardahan ÖDM çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Balıkesir ÖDM çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Bursa ÖDM çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Edirne ÖDM çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Mersin ÖDM çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Rize ÖDM çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Şanlıurfa ÖDM çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Veri Analizi İzleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı çalışma soruları*. <https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-sorulari/icerik/739> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Örnek sorular*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/sinavla-ogrenci-alacak-ortaogretim-kurumlarına-iliskin-merkez-sinava-yonelik-kasim-ayi-ornek-sorulari-ve-cozum-videolari-yayimlandi/icerik/911> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Muğla ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Ankara ÖDM 1. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Tekirdağ ÖDM 3. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Yalova ÖDM 6. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Elâzığ ÖDM 5. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Kahramanmaraş ÖDM 6. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *İstanbul ÖDM 7. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). *Konya ÖDM 8. tema çalışma fasikülü*.
<https://odsgm.meb.gov.tr/www/8-sinif-calisma-fasikulleri/icerik/568> sayfasından erişilmiştir.

- Pilav, S. (2008). Terim sorunu ve eğitim öğretimde terimlerin yeri ve önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 267-276.
- Sarı, M. (2011). *Fakülte ve yüksekokullar için Türk dili ders kitabı*. Ankara: Okutman.
- Sarıboyacı, M. O. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı*. Ankara: Ata.
- Saussure, F. (1985). *Genel dilbilim dersleri*. (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Birey ve Toplum.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı
- Şahinci, C. (2011). *İlköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi konularının öğretimine ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Şanlı, S. (2013). *Yapım eklerinin öğretiminde atasözlerinin kullanılmasının öğrenci başarısı ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, R. (1981). *Türkçe anlatım*. Trabzon: T.C. Trabzon İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Türk Dil Kurumu (2023) Genel Türkçe sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Ünal, E. & Şahinci, C. (2011). Türkçe öğretmenlerinin ilköğretim 6, 7, ve 8. sınıf Türkçe dil bilgisi konularının öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 6(1), 1915-1929.
- Ünal, Ş. (2006). *Türkçe öğretimi* (3. Baskı). Ankara: Nobel.
- Vardar, B. (1999). XX. yüzyıl dilbilimi (kuramcılardan seçmeler). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

- Yağmur Şahin E., Gürlek, M., & Kana, F. (2013). Öğretmen adaylarının Türk dilinin sorunları üzerine düşünceleri: bir durum çalışması. *Turkish Studies*, 8(9), 2557-2569.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yalçın, A. (2018). *Son bilimsel gelişmeler ışığında Türkçenin öğretimi yöntemleri*. Ankara: Akçağ.
- Yavuz, S. & Gürlek, M. (2012). İlköğretim-ortaöğretim ve yükseköğretimde Türk dili alanındaki terim farklılıkları I– ses bilgisi. *Turkish Studies*, 7(4), 3235-3252.
- Yıldız, C. (2003). *Türkçe öğretiminde alternatif yöntemler*. Ankara: Anı.
- Ziyayeva, Z. (2021, Kasım). *Türkiye Türkçesindeki anlamdaş gramer terimlerinin diğer Türkçelerde öğretimi sorunları*. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Zülfikâr, H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..